

rozhovor s ludvíkem kavínem str. 8
koláž o chartě čili chartáž str. 10
alena fialová: komunismus jako omyl
v samizdatové tvorbě autorů 70. let str. 12
vladislav reisinger: původní chaos str. 14
próza petra maděry str. 16
továrna na absolutno str. 18

05/04/2007, 25 Kč

www.itvar.cz

tvar
LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

07 07

dějiny vlastně neznáme

ROZHOVOR
S JANEM VLADISLAVEM

foto Tvar

Jan Vladislav

*Rozhovor skončil,
sotva začal,
i když pak pokračoval
ještě hodinu.
Na první otázku,
jestli by nechtěl
říct něco o sobě
starý slepý muž
z Buenos Aires pravil:
Něco o sobě?
Ale já o sobě
nic nevím. Nevím
ani kdy umřu*

z cyklu Příběhy

Jan Vladislav (nar. 15. 1. 1923 ve slovenském Hlohovci), spisovatel, překladatel z francouzštiny, italštiny, španělštiny, rumunštiny, němčiny, angličtiny, ruštiny, ukrajinštiny, slovenštiny a za jazykové spolupráce z čínštiny a japonštiny. Po maturitě složil učitelskou zkoušku na jazykové škole v Praze (1944), do května 1945 pracoval v knihovně Ústřední zemědělské akademie v Praze, v letech 1945–1948 studoval srovnávací dějiny literatury na FF UK, dva semestry absolvoval na univerzitě v Grenoblu, ale studia na Univerzitě Karlově směl ukončit až v roce 1969. V letech 1946–1950 pracoval jako nakladatelský redaktor, v letech 1969–1970 byl šéfredaktorem *Světové literatury*. Od r. 1951 se věnoval literární a zvláště překladatelské činnosti profesionálně, po roce 1970 nemohl publikovat vůbec a jeho překlady vycházely pod vypůjčenými jmény. V letech 1975–1981 řídil samizdatovou Edici Kvart, od roku 1981 do roku 2003 žil ve Francii. Autor básnických sbírek *Nedokončený obraz* (1946), *Dar* (1947), *Hořící člověk* (1948, náklad zčásti zničen), *Samomluvy (verše z let 1950–60)* (Mnichov 1986), *Sny a malé básně v próze* (Mnichov 1990); většinu básnického díla shrnuje soubor *Fragmenty a jiné básně* (1998). V překládání se věnoval zejména evropské renesanční lyrice, staré japonské a čínské poezii, lidové slovesné tvorbě (zejména lidovým písním a pohádkám) a moderní poezii.

Jste jedním z předních překladatelů a upravovatelů pohádek u nás. Je v pohádkách ještě něco, co vás překvapí? Co jste nečetl nebo neslyšel?

Pohádky jsou základem našeho vyprávění. Jsou prastaré a prolínají světem – stačí vzpomenout, že naši Popelku najdeme i ve staré Číně. Jsou zapsány už ve staroegyptských hieroglyfech. Mají cosi z mýtů a jsou to takřka jungovské iniciační archetypy. Všimněte si: mladí hrdinové pohádek, ať už chlápci nebo děvčata, musí podstoupit několik nebezpečných zkoušek, aby dospěli. Teprve pak se ožení nebo vdají

a mají děti. Tím pohádka končí, dál se už nevypráví.

Výpravné pohádky jsou v podstatě obrazná líčení toho, co malé posluchače nebo čtenáře čeká v životě. Některé jsou dokonce pozoruhodným zamyšlením nad lidským údělem vůbec. Jedna z nich, rumunská, vypravuje například o princí, kterého posedne myšlenka najít zemi, kde se neumírá. Vydá se ji hledat, najde ji v zemi víl, ožení se s jejich královnou, je šťastný a stále mladý, ale po dlouhých letech si přece jen vzpomene na domov a přes varování ženy se tam jede podívat. Sotva však doma sesedne z koně

a dotkne se země, rozpadne se v prach, protože v zemi lidí vládne všemu čas, a ten jeho už před staletími vypršel. Vzpomeňme třeba na Čapkovu *Věc Makropulos*. Její téma je obdobné a patří k těm, která se vrací znovu a znovu.

Podle čeho jste si vybíral, co překládat?

Překládání nebylo mým životním snem. Snil jsem spíš o matematice, fyzice, astronomii, ale to se za války po uzavření vysokých

PROČ JE ČLOVĚK VYDÁN NA MILOST A NEMILOST ASOCIACÍM?

1 Život polského spisovatele Witolda Gombrowicze (1904–1969) by klidně mohl posloužit jako látka pro dobrý román o člověku a dějinách 20. století. Do literatury vstoupil ve třicátých letech (povídky *Zápisník z období dospívání*, román *Ferdýdurke*), v roce 1939 však opustil Polsko a přeplavil se přes oceán. Čtvrtstoletí pak pobýval v Argentině, kde mj. vykonával (řečeno v nadsázce) povolání velkých romanopisců: byl bankovním úředníkem. Do exilového časopisu *Kultura* Gombrowicz z Buenos Aires na pokračování posílal román *Trans-Atlantik* a úryvky z *Deníku*, což mu přece jen zajistilo jakýsi ohlas v Evropě. V šedesátých letech vydává ještě romány *Pornografie* a zde recenzovaný *Kosmos*, stěhuje se do Francie, kde ale na vrcholu tvůrčích sil umírá. Všeobecný respekt a uznání jeho díla přichází až po smrti; v současné době se v Polsku pravděpodobně nenajde obdivovateljší romanopisec a dramatik. Pozdní docenění unikátního díla Witolda Gombrowicze můžeme připisat jedinečnému individuálnímu osudu a samozřejmě také údělu jeho země a „malého“ jazyka a literatury.

Román *Kosmos* vydalo v tradiční úpravě edice *Současná světová próza* nakladatelství Argo, z polštiny jej přeložil Erich Sojka. Český dosud vyšly dva svazky Gombrowiczova *Deníku* (Torst 1994), romány *Ferdýdurke* a *Pornografie* (oba Torst 1997), povídkový soubor *Bakakaj* (Academia 2004), kniha memoárů *Vzpomínky na Polsko* (Periplum 2001) a rozhovory *Testament* (Revolver Revue 2004). S jedinou výjimkou překlady obstarala renomovaná Helena Stachová.

WITOLD HLEDÁ ŘÁD INTERPRETACE

2 *Kosmos* je v posledním Gombrowiczově románu polem, ke kterému vpsledku směřují všechny úvahy a aktivity hlavní postavy a vypravěče Witolda. Gombrowicz, který vystudoval mimo jiné i filosofii, si byl jistě vědom nejen víceznačnosti řeckého pojmu v názvu, který původně znamenal „řád“ a teprve přeneseně i „svět“ aj., ale zároveň i významu, jež pojem světa a jeho řádu nabyt ve filosofii 20. století, především díky fenomenologii. Již samotný řecký pojem v názvu a jeho pozoruhodná víceznačnost naznačují, že by kniha mohla mít filosofické ambice překračující svou mírou předchozí Gombrowiczovy romány – *Ferdýdurke* a *Pornografii*. Oproti nim zde vskutku faktický příběh ustupuje do pozadí a stává se jakýmsi materiálem, pomocí něž si hlavní postava Witold snaží zjednat svět skrze nalezení nějakého řádu, který však nemusí být nutně logický či racionální, ale který musí věcem ve světě propůjčovat smysl, být třeba absurdní či pervertovaný.

Začátek samotného příběhu zastihuje Witolda na odchodu z města; odchází od rodičů, s nimiž se nemůže snést, a spolu se svým známým Fuksem se chystá na čas se ubytovat na venkově. Vstupuje tak do nového prostoru–světa, aby opustil ten starý, a zbavil se tak nejen nesnesitelného prostředí, ale i navykých forem uvažování a významů, v nichž bylo jeho myšlení uvězněno. Na prahu nového prostoru nacházejí s Fuksem vrabce pověšeného na stromě a tento bizarní, nepatřičný fakt postrádající na první pohled smysl zahájí Witoldovo úporné hledání smyslu a souvislostí, jimiž by si mohl oběšeného vrabce jednoznačně vysvětlit. Ubytují se v nedalekém penzionu, kde se díky sdílenému prostoru venkovské domácnosti blíže seznámí s jejími členy, z nichž každý je v určitém ohledu podivný, podobně jako vrabec. Witold tak čelí pří-

Do světa románového příběhu nás uvádí vypravěč v první osobě. Fikční postava se, což je pro Gombrowicze typické (*Trans-Atlantik*, *Pornografie*), maskuje jménem biografického autora. Hrdina Witold prchá po konfliktu s rodiči do okolí Zakopaného, na útěku jej provází bankovní úředník Fuks (postavu pokusitele známe opět z *Pornografie*). Než se oba ubytují v privátu u Wojtysových, učiní nedaleko domu pozoruhodný objev. V křoví naleznou mrtvolku ptáče oběšeného na drátě. Tato událost spouští neuvěřitelnou zápletku: hrdinové jsou přesvědčeni o tom, že nebohý vrabec představuje klíč k nějakému hlubokému, ba dokonce metafyzickému tajemství.

Půdorysem románu *Kosmos* je příběh pátrání, zvolená forma detektivky však především záměrně banalizuje téma s existenciální závažností: úděl člověka žít se „svoji verzí světa“, uzavření v subjektivitě, moc naší světa-tvorby. Witold s Fuksem pozorně prohledávají dům, v němž jsou hosty, a jeho okolí. Každá objevená banalita se stává kamínkem do mozaiky, jež má z přívalu zážitků vytvořit logice přístupnou strukturu, smysluplný svět, symetrický řád, „kosmos“. A tak se z prasklin ve zdi stávají šipky, které hrdiny přivádějí k dalším indiciím. Rozšklebená ústa zdejší služky znamenají důkaz blízkosti tajuplných a obscenních rituálů, klacík zavěšený na provázku zase zesiluje význam vrabce.

Jakmile je „*skutečnost infikována možností tajných významů*“ (s. 33), neexistuje cesta zpátky, Witold sám má roli v tomto řádu světa, a tu musí bezesbýtku a poctivě plnit (podobně jako hrdina *Ferdýdurke* poté, co mu profesor Pimko „nasadil zadničku“, „držku“ dítěte, které se už nezbaví). Aby respektoval „řád“ vrabec-klacík, oběsí na háku kočku Leny, dcery majitele penzionu.

valu podivností žádajících si vysvětlení, jeho vnímavost se chápe různých detailů a drobností, které si on potom chtěl nechtěl musí souvztažnit, aby se nemusel postavit něčemu nesmyslnému („...a snad i proto, abych jakýmkoli skutkem donutil skutečnost, aby se vynořila, asi tak, jako když hodíme, co nám zrovna přijde pod ruku, do křoví, kde se hýbá něco neurčitěho“). Prožívá nejednoznačnou touhu po vdané Leně, dceri majitelů penzionu, je fascinován perverzním vychlípáním rtu kuchařky Kataši, nemůže odtrhnout pohled od rozkošnického pána domu Leona, který žmoulá ve svých prstech chlebové kuličky, apod.

V *Kosmu* se objevuje mnoho motivů z předchozích Gombrowiczových románů – zdobňování a znásilňování skutečnosti a lidských vztahů pomocí familiárních výrazů, přehnaných zdobnělin a citoslovčí; šmírování, přítomnost hlavní postavy v cizí rodině a odkrývání zamlčovaných trapností a jiné – avšak všechny tyto dílčí motivy se podstatně váží k Witoldově klíčovému úsilí najít smysl ve skutečnosti, s nímž je konfrontován. Gombrowicz se stále drží své originální poetiky zadniček, lýtek, prstisek, úst ve vztahu k ústům, avšak v momentech, kdy Witold neudrží svou tendenci asociovat a kombinovat na uzdě, zaplaví čtenáře dlouhým výčtem částí těl a předmětů, na nichž ulpívá jeho pozornost.

Formálně je *Kosmos* mnohem jednodušší než třeba *Ferdýdurke*, lineární kompozice jakoby soustředí čtenářovu pozornost na postupný proces vytváření významové struktury světa v závislosti na nových vjemech a zážitcích hlavní postavy. V textu jasně převažují reflexivní pasáže nad čistě popisnými, každý dějepisný prvek je záhy zavalen Witoldovou reflexí nad jeho významem. Čtenář vlastně naslouchá vyprávění člověka, jenž se nesoustředí tolik na příběh jako spis na to, jak postupně různé prvky onoho příběhu pro něj nabývaly a formovaly význam; jinými slovy, čtenář přihlíží

Čím dál víc je stahován přitažlivostí této mladé vdané ženy; z náhodných setkání či náznaků u večere se stává bizarní flirt. To není u Gombrowicze nic nového, vzpomeňme např. povídku *Panensství* ze souboru *Bakakaj*, v níž představa smyslnosti svede hrdinku k ohlodávání zbytků na smetišti. Ostatně do *Deníku* si Gombrowicz při jiné příležitosti poznamenává: „*Nevěřím v neerotickou filosofii. Nedůvěřuji myšlení, které se osvozuje od pohlaví...*“ (*Deník III*, s. 196)

Gombrowiczova metoda psaní je postavena na podivné logice, která integruje nepřírozené a obhajuje je coby samozřejmost. Tak se stává Witoldův svět světem skutečnosti. Ale zvláštní rituály nepřestuje jen vypravěč. Prim mezi ostatními posta-

vami hraje Leon Wojtys, Witoldův hostitel. I on si libuje v perverznosti banálních situací, je hédonistou ve světě významů, kterým rozumí jen on sám, když si např. pro své potěšení „*berguje bergem do bergu*“ nebo rozkošnický prozpěvuje oblíbené „*ti-ri-ri*“.

Směrem k závěru se Witoldovo spořádané vyprávění proměňuje ve spontánní vnitřní monolog zakotvený v čase události příběhu; Leon pro společnost zorganizoval pouť na místo svého někdejšího milostného zážitku. Na výletě se oběsí Lenin manžel Ludvík. Vypravěč mu ještě v duchu svých pravidel vloží prst do úst a pak jeho projev ztrácí srozumitelnost. Z kusé zmínky na samotný závěr se dozvíme, že se vrátil do Varšavy, kde ho dostihly potíže. Nepochybujeme o tom, že mu přestal sloužit zdravý rozum.

Gombrowicz sází na obvyklé konstanty svého romanopiseckého umění, grotesknost není jen zřídlem humoru, ale také zdrojem pochybností o světě, v němž žijeme a jež si přisvojujeme, abychom mu rozuměli a mohli v něm žít. Ostatně kdo z nás by neznal nutkání, které se nám tu a tam dere na mysl? Kdo z nás občas necítí potřebu udělat něco jenom a jenom po svém? Kdo z nás ostatním nikdy nevnucoval vlastní pravidla? A „*proč je člověk vydán na milost a nemilost asociací?*“ (s. 76)

Gombrowiczův *Kosmos* nepochybně představuje (mj. vedle Pynchonovy *Duhy gravitace* a zejména *Middlemarche* George Eliotové) jeden z nejvýznamnějších letošních titulů na trhu překladové literatury. „Odmačávání dluhů“ je záslužné, ve světové literatuře existuje stále mnoho kanonických děl, kteá by měla být dostupná i v češtině. Případ Witolda Gombrowicze není nikterak tragický, jeho dílo se u nás pozvolna kompletuje. Takže díky za *Kosmos*, na řadě je *Trans-Atlantik*!

Jiří Koten

a nikdy neustoupilo reflexivním úvahám, takže příběh bylo možné číst do značné míry nezávisle na nich. Zde však příběh bez vztahu k úvahám o hledání a tvoření řádu světa nedává příliš velký smysl – román se pak rozpadá na popis dílčích vjemů a stává se nanejvýš literárním experimentem, jak zachytit lidské vnímání, ne nepodobným Robbe-Grilletově *Žárlivosti*.

„*Bude obtížné vyprávět pokračování tohoto mého příběhu. Vlastně ani nevím, je-li to příběh. Těžko nazvat příběhem takové neustálé... seskupování a rozpadání... prvků...*“ Touto větou ze začátku poslední kapitoly hodnotí vypravěč svou dosavadní snahu, a přestože toto rezignované vyjádření velmi výstižně charakterizuje celý román, je snad nyní jasné, že ono rozpadání se příběhu nečiní román nedotaženým či dokonce nepovedeným. Čtenář, který se nezúčastní hry na rekonstrukci smyslu světa z drobků, které zachytila Witoldova vnímavost, se možná od knihy brzy odvrátí, kdo však na hru přistoupí, bude záhy fascinován autentickým zachycením procesu interpretace světa a text mu nabídne řadu zásadních otázek. Vždyť „*[k]olik vět se dá vytvořit z dvaceti čtyř písmen abecedy? Kolik významů se dá vydedukovat ze stovek plevelů, hrudek a jiných drobných věcí?*“

Martin Vraný

ERRATA Č. 5/2007

Na straně 22 došlo v recenzi *Dvě čapkovské novinky* vinou recenzenta k omylu v uvedení jmen editorů knihy Karel Čapek: *Vám oddaný...* (Arsci, Praha 2007). Správné znění textu v tiráži je toto: *Ediční příprava a komentáře Marta Dandová. Předmluva Jiří Opeřík. Anotace adresátů Petr Lachman a Marta Dandová. Osobám postiženým vinou mého omylu se omlouvám.*

Aleš Haman

Tož když jsem přemýšlal, co bysem vám o tej Šárce Bubíkové napsal, tož mňa hned napadla ta naša neteř, co je též Šárka. Já nevím, estli ju znáte, ale to je ta naša neteř, vlastně sestřenica z Růženi-

nej strany, co je tak stará, nebo vlastně mladá, že jej radši říkáme neteř. A ta Šárka k nám přijela minulú nedělu na náščevu, že aby nám povykládala, jak byla v tej Amerýce. Byli jsme zrovna s Jurú sami doma, poněvadž Adělu už doma ani nevidím a u Růženy v práci včil mají nějakého nového vedúcího, nějakého mladého, a on je děsně ambicizný a nemá to sociální citění, takže Růžena, aby ju nevyhodil, mosí pořádně přescásy, kolikrát nepříjde dom aj dva dny po sobě.

Zkrátka Jura přišel na náščevu a též ta Šárka s přítelom, co se jmenoval Džony, a nalili jsme si slivovicu a nakrájeli špeka a ona vykládala, jaké to bylo v tej Amerýce, a ten Džony se usmíval a pil a kúsál ten špek s chlebom a říkal Jez, což jsme mu rozuměli. Ona tam jela studýrovat s nějakým jiným chlapom, co se jmenuje Erasmus, ale pak se tam na něho asi vykašlala, protože potkala toho Džonyho a byla z něho celá pobúchaná, nejspíš kvůlivá tomu, že ona je pobúchaná ze všeho, co bylo v tej Amerýce, protože v tej Amerýce je všechno lepší, což každý ví a nejvíc ti, co tam už byli. A tož nám vykládala, jaké tam mají domy a města a auta a silnice.

A též že tam je krajina úplně jiná než tady, protože tady všechno stojí za nic, neboť aj lidé sú tady samí lúžři, samí Češi, jen občas nějaký Moravák, kdežto tam žijú samí Amerýčané a to je holt jiná třída, protože tam aj chlapi vonijú po konvalinkách. Tož to mňa rozčúliło a chtěl jsem jej vynadat, že aj my máme svoju hrdost. A chtěl jsem dát po papuli tomu Džonymu, protože fakt děsně smrděl nějakým deodorantom, ale on se na nás smál a říkal Jez, což jsme mu rozuměli, takže jsem mu nemohl ublížit. Ešče štěstí, že se z tej slivovice ožral a usnul.

Možete se divit, proč vám to vykládám, ale to je tím, že ta Šárka, co vám o něj včil píšu, tu svoju knížku sepsala němelič podle toho samého muštra, podle jakého nám vykládala ta Šárka, co vám o něj včil vykládám. Jen s tú diferencú, že ta Šárka, co vám o něj včil píšu, tam v tej Amerýce nebyla včil, jako ta Šárka, co vám o něj včil vykládám, ale už ze začátku devadesátých let, sotva chvíli po tom, co jako svazačka tady urobila tu sametovú revoluciju. A tož to si dovedete představit, jak byla vyvalená, když z toho bolševického rája hopsla rovnýma nohama do rája amerického, kde tenkrát měli všechno jinak, dokonce tam platili aj kreditkama, z čehož byla celá na větvi a fakt se styděla za to, že je z toho zaostaleho Československa. Ešče že ty Amerýkány mohla trůfnút tím, že občas něco uvařila, z čehož zase byli na větvi oni, jako že je ženská a přitom taková hospodyňka.

Já si tu Šárku, co vám o něj včil píšu, podle toho jejího vykládání představuju jako takovú robu středního věku, co už je celá

ušúpaná z toho, že je robú středního věku, co mosí chodit do práce a starat se o rodinu a uklízet a nakupovat a tak. A tak se rozhodla, že sepiše román, v němž hezky česky vylíčí svůj největší životní zážitek, totiž jaké to bylo, když byla tenkrát ešče mladá v tej Amerýce. Abyste tomu pochopili, ona tam tenkrát byla zadarmo pracovat v nějaké sociálnej organizácii, a asi též studýrovat. Ale co tam studýrovala, to z tej knížky nepoznáte, poněvadž z celého studýja jej nejvíc zaujal starší profesor přes fotografii, takže se do něho zalúbila a hned mu dala a měli se rádi a všechno bylo supř a fajn, jak z červenej knihovny. Aj špičkovú fotografku z něj na chvíli urobil! Jenže on ten sviňa chlap byl ženatý, což ona sice věděla od samého začátku, ale copak mohla tušit, že se ten sviňa chlap bude chovat, jako by byl ženatý? Takže z tej věrnej lásky kvůlivá manželce a dětem nic nezbylo. A zhrzenej hrdince tej knížky tej Šárky, co o ní včil píšu, nezbylo než se věnovat vyšším věcem, čímž pádem poznala, že všici v tej Amerýce věřijú na Boha, kdežto ona je obětú komunistického ateisma, což ju osvitilo.

Kdybyste se mňa ptali, jestli tu knížku, co ju napsala ta Šárka, máte čist, tož to si radši nechte o tej Amerýce vykládat od tej naší Šárky, poněvadž ta má novější zprávy. Jedině že byste si chtěli ověřit, že to, co tenkrát bylo tam a vypadalo zvláštní a zajímavé, je včil aj u nás, včetně toho placení kreditků. Ostatně aj toho staršího ženatého profesora si dnes můžete nabalit aj u nás. A též vám dá kopačky, jak by řekla Aděla, to je naša dcérka, která s tím má zkušenosti.

AD TVAR č. 5/2007

Vážená redakce,

domnívám se, že Vašemu jinak veskrze kvalitnímu obytveníku by slušelo nepropustit na své stránky natolik příšerně nečeskou větu, jaká proklouzla do článku *Prostor literárního deníku*:

„V českém kontextu například Reportáž psaná na oprátce Julia Fučíka by měla být napsána ve vězeňské cele na Pankráci, která byla později v cenzurované podobě využívána pro ideologické potřeby komunistické garnitury jako svědectví fašistické tyranie.“

Se článkem by se dalo polemizovat i z jiných důvodů; soudím například, že by autor mohl mít více shovívavosti a nehodnotit povýšeně rané Zábranovy deníky jako „přemoudřelá a místy až komická“, uváží-li, že tyto soukromé poznámky tehdy sotva sedmnáctiletého mladíka (dle mého názoru naopak mnohdy překvapivě zralé!) byly vydány v podstatě bez souhlasu autora.

Divím se také tomu, že autor článku nejprve cituje Sylvii Richterovou („Úspěch Zábranových záznamů...“), aby pak celé souvětí téměř doslova – jen s vynecáním několika slov – zopakoval o několika odstavců později, nyní již bez uvozovek, patrně jakožto své vlastní tvrzení. Zvláště studie vzniklé „za finanční podpory grantu“ by se snad mohly podobných lapsů vyvarovat...

S pozdravem

Radek Ocelák

JEDNA OTÁZKA PRO

V letech 1986–1990 jste byl vedoucím a kustos Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury v Scheinfeldu-Schwarzenbergu. Jakou mělo toto centrum funkci a jak to s ním vypadá dnes?

Dokumentační středisko od svého vzniku spojovalo funkce literárního archivu, specializované knihovny a badatelského, studijního, informačního a publikačního zařízení. V době nesvobody pomáhalo udržovat spojení mezi tvorbou a nezávislými aktivitami domova a exilu. Bylo pojítkem mezi českými a slovenskými nezávislými intelektuály a občanskými iniciativami a západním světem, jedním z ohnisek duchovního vzdoru proti komunistické totalitě a součástí československého kulturního a poli-

tického exilu. V popředí aktivit střediska stála snaha o všestrannou účinnou pomoc domácímu disentu a občanským iniciativám v Československu.

ČSDS systematicky sbíralo svědectví o nezávislém myšlení a tvorbě v Československu po roce 1948, jakož i nezávislých kulturních, politických a náboženských aktivitách.

Na prvním místě šlo o vytváření sbírek české a slovenské samizdatové literatury. Samizdatové texty a periodika rozšiřovalo ČSDS formou fotokopíí pro potřeby velkých knihoven, badatelských středisek, redakcí exilových časopisů, rozhlasových stanic i jednotlivých badatelů. ČSDS rovněž organizovalo nebo podporovalo výzkumnou práci na dílech dokumentárního, příručko-

vého a bibliografického charakteru; připravovalo a vydávalo také vlastní publikace, mezi nimi čtvrtletník ACTA, který vycházel v jazykové verzi česko-slovenské a anglické. A konečně vyvíjelo středisko činnost, jež nebyla veřejně deklarována: zásobovalo intelektuální komunitu, občanské iniciativy a opoziční skupiny v Československu knihami a časopisy vydávanými v zahraničí; pomáhalo při dopravě technického zařízení pro vydávání samizdatové literatury či zprostředkovalo styk a korespondenci nezávislých domácích tvůrců a občanských iniciativ s jejich partnery – nakladatelskými, badatelskými a jinými institucemi v tehdejší svobodném světě.

Od prosince 1989 se ČSDS podílelo na vytváření svobodné kultury v domácím pro-

středí, přičemž nepřestalo plnit úkoly badatelského a informačního zařízení v zahraničí. Nemałym dilem přispělo k tomu, že československý disent, samizdat a exil začal být doma i v zahraničí vnímán v celém rozsahu a že byly položeny základy k jejich vědeckému zkoumání.

V roce 2003 uzavřelo ČSDS s Národním muzeem darovací smlouvu, podle níž předal sbírkový fond Národnímu muzeu, a smlouvu o trvalé spolupráci s Národním muzeem. Obecně prospěšná společnost ČSDS spolupracuje s NM na zpřístupnění a zpracování sbírkového fondu, realizuje vlastní projekty a vydává kromě ročenky publikace v ediční řadě Dokumentace československého exilu 1948–89.

miš

LITERÁRNÍ ŽIVOT

foto Tvar

Miloš Urban

Vladislav Reisinger a Anna Cermanová

Jonáš Hájek

V úterý 27. 3. 2007 se v pražském klubu Rybnaruby již popáté konal Večer Tvaru. Tradiční struktura večera zůstala zachována: Čtení tří autorů, jejichž texty v nedávné minulosti *Tvar* otiskl, bylo proloženo údiv budící hudbou, pečlivě vybranou Michalem Jarešem. Večer uváděla redaktorka *Tvaru* Anna Cermanová, básně četl Jonáš Hájek, prózu Miloš Urban, obě Vladislav Reisinger. Trojice byla vyrovnaná jak v nevtrávném, avšak suverénním projevu, tak svým způsobem i kvalitou, jistotou v své věci. Ačkoliv každého z návštěvníků ze slyšeného

upoutalo něco jiného, nikdo (pokud vím) neodcházel zklamán. Zvířena, která se také již tradičně v Rybnaruby vyskytuje a tu a tam kongeniálně proniká na pódium, byla tentokrát zastoupena černou kočkou a dvěma psy; ale příliš se nevycajchnovala: Kočka se sice snažila, magickým kruhem kolem čtoucího Jonáše Hájka však neporazila. Zato psi předvedli mimořádnou natvrđlost nebo možná i pohrdání literaturou – ani se nepokusili o účast na povidce *Občina* Miloše Urbana, ačkoli k tomu byli jemnými narážkami opakovaně vyzýváni. **bs**

dějiny vlastně neznáme

ROZHOVOR S JANEM VLADISLAVEM

škol studovat nedalo. S filozofií a hlavně literaturou to bylo schůdnější. Číst, psát mohl člověk případně sám. Překládání, zejména poezie, bylo pro mě zpočátku hlavně praktickým cvičením, co to vlastně je báseň a jak se dělá. Tak vznikly a zčásti i vyšly už za války mé první překlady z italské renesanční poezie, německé lidové tvorby a několika Shakespearových *Sonetů*. Zájem o literaturu se později změnil v profesi a valnou většinou jsem si autory vybíral sám, hlavně u klasiků. U moderních básníků to bylo složitější, bylo nutno počítat s nevyzpytatelnou cenzurou, která neváhala zvláště v 50. letech zakazovat i Baudelaira nebo Dostojevského, ale u současníků byla ještě vrtkavější.

Je ovšem pravda, že jsem dostával nabídky i z nakladatelství. Jednou z nejmilejších byla možnost tlumočit podstatný výbor z díla Antonia Machada vydaný pod názvem *Kastilské pláně*. Byla to náročná, ale krásná práce, a taky možná jedna z mých nejzdařilejších, ačkoli španělská literatura nebyla můj obor. Přitom překládání básníků minulého století bývá o to nesnadnější, že se jich většinou ještě neujali komentátoři, jejichž poznámky by mohly být pro překladatele významnou pomocí. U starších autorů, jako třeba Dante nebo Shakespeare, je tomu jinak. Při četbě Danta by se už dnešní Ital, natož překladatel bez komentáře stěží obešel. Při překládání Shakespearových *Sonetů* jsem pracoval s knihou, v níž každou báseň provázal komentář několikanásobně delší než její vlastní text.

A z žijících autorů?

Zprvu jsem se zajímal hlavně o francouzskou moderní poezii. Měl jsem o ní jakési ponětí už za války díky velké antologii vydané ve 20. letech v Paříži, kterou mi tehdy laskavě půjčil pardubický tiskař Vlastimil Vokolek. Ale jedním z největších objevů byl pro mne Henri Michaux, jehož knížky se mi dostaly náhodně do rukou roku 1946 za studií v Grenoblu. I když na něho upozornil samostatnou brožurkou sám André Gide, Michaux nebyl tehdy příliš znám a čten. Jistě i proto, že záměrně udržoval odstup od mondéní veřejnosti, nevyjadřoval se ke všemu možnému, nedával rozhovory, nedovoľoval za svého života publikovat své fotografie.

Měl jsem to štěstí, že jsem ho po letech mohl poznat i osobně. Prostřednictvím jeho nakladatele jsem mu roku 1963 poslal číslo *Světové literatury* se souborem ukázek z jeho tvorby, aby věděl, že se čte a překládá i v Čechách, a on mi na oplátku zaslal s věnováním postupně asi tři své nové knížky. Při jedné návštěvě Paříže jsem mu pak nechal ve schránce na dopisy lístek s pozdravem a adresou svého hotelu. Zazvonit jsem si netroufal, ale Michaux mi k mému překvapení ještě ten večer zatelefonoval a tichým, málem omluvným hlasem mě pozval. Za dalšího pařížského pobytu mě dokonce vzal odpoledne na oběd. Na rozdíl od svých textů, někdy až drsných, vzrušených, křičících, to byl člověk spíše jemný, plachý, trochu otažitý, ale vždy pozorný k tomu, kdo seděl naproti němu.

Měly tyto překlady u nás ohlas?

Michaux vzbuzoval zájem svou odlišností už od prvních ukázek publikovaných porůznu předtím. A první větší blok jeho textů otištěný ve *Světovce* vyvolával svou dramatickou vizí člověka a světa pocit, jako by šlo málem o básnické evokace toho, co se tehdy odehrávalo u nás a kolem nás za vlády reálného komunismu a studené války. Přispíval k tomu i výmluvný název souboru, záměrně vybraný podle jedné z próz – *Veliká*

válka soch. Cenzura už tehdy nebyla tak schizofrenicky podezřívavá a kritičnost cizích autorů připouštěla jako výraz nesouhlasu s jejich společenským řádem. V doprovodných úvodcích to z dobrých důvodů často naznačovali i ti, kteří takové autory překládali a prosazovali. Čeští čtenáři si ovšem mohli jejich díla vykládat po svém, a také to dělali. Proto ten nevídaný zájem o každé nové číslo *Světové literatury*.

Když už hovoříte o *Světové literatuře*, jaké jsou vaše vzpomínky na tuto revue?

V duchu vidím dodnes především to, jaký rozruch vyvolalo na jaře 1956 mezi účastníky památného 2. sjezdu čs. spisovatelů cosi, co s jejich rokováním vlastně nesouviselo. Bylo to několik výtisků prvního čísla nové revue, která měla na obálce velikou černobílou reprodukcí obrazu líbajícího se proletářského páru od italského neorealisty G. Mucciho a pod tím červený pruh s nápisem *Světová literatura*. Obsah otištěný na rubu obálky nabízel několik *Cikánských romancí* Frederika Garcii Lorky, nový díl Šolochovy *Rozrušené země*, Moraviovy *Římské povídky*, ale také kromě jiného první polovinu Bradburyho varovné science fiction *451 stupňů Fahrenheita*, románu o světě, kde byly knihy zakázané a systematicky spalované, což byla pro to shromáždění v kreslech Rudolfiny, tehdy čs. parlamentu, zvlášť příhodná četba. Pod obsahem čísla byla uvedena ještě jména autorů dalšího čísla: Nazim Hikmet, Kazimierz Brandys, Ernest Hemingway, Thomas Mann atd.

Jmen a děl všech významných světových autorů, které *Světová literatura* uvedla během let poznovu nebo poprvé do českého kulturního povědomí, je příliš mnoho, abych je zde citoval. Nemohu však nepřipomenout, že mají jednoho zvlášť důležitého společníka jménovatele. Tito autoři totiž svými básněmi, prózami, hrami, esey atd. nastavovali naši domácnosti tvorbě znovu měřítko, na která se už dlouho nemusela příliš ohlížet, protože čtenářská obec neměla možnost srovnávat a vybírat. *Světová literatura* jí tu možnost začala vracet.

Mluvil se o tom na sjezdu spisovatelů?

Ani ne. Nebyl čas věnovat se četbě, jednání sjezdu bylo aktuálnější. Je ale jisté pozoruhodné, že úvodní programové prohlášení nového časopisu připomnělo v předposledním odstavci důrazně Hemingwayův výrok, že „spisovatelovým řemeslem je mluvit pravdu“. Nezávisle na tom vyslovil na sjezdu Jaroslav Seifert neohroženě a s velkým ohlasem stejně přesvědčení a stejný požadavek.

Plnit jej nebylo snadné. *Světová literatura* přitom sloužila dost často jako laboratoř, v níž vydavatel časopisu SNKLHU (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění) mohl abych tak řekl *testovat* svého protivníka, kterým byla HSTD (Hlavní správa tiskového dozoru, tj. cenzura). Pokud totiž *Světovka* předložila ke schválení ukázkou z nějakého problematičtějšího autora nebo díla a cenzura to pustila, byla značná šance, že se to časem podaří vydat celé i knižně. Často se to také stalo; v případě Pasternakova *Doktora Živaga* to už nevyšlo. Rozsáhlou recenzi s ukázkami *Světová literatura* ještě otisknout stihla; knižně už román v Čechách za sovětské okupace vyjít nesměl. Na Slovensku vyšel.

Na čem to záleželo?

Jako vždy na všem možnému, na okolnostech, na lidech, na odvaze chopit se pří-

foto Tvar

ležitosti. V době, kdy jsem nějaký čas řídil *Světovou literaturu*, rozhodla se redakce jednomyslně zařadit konečně Koestlerův román *Tma o polednách*, jehož překlad byl už dávno hotov a čekal na vhodnou chvíli. Tou chvílí mělo být nejbližší, tedy třetí číslo ročníku 1969. Pro mne to byla navíc příležitost vzdát dodatečně, ale přece dík jedné z knih, které tak či onak rozhodly o mém životě. *Tmu o polednách* jsem totiž přečetl jedním dechem přes noc ve francouzštině už o Velikonocích 1946, kdy jsme se s ženou o univerzitních prázdninách rozjeli z Grenoblu k moři a objeli celou Provence od Nice po Sète a Nîmes. Jakmile jsem tu knihu o mašinerii moskevských procesů a totální moci vůbec hluboce otrešený dočetl, bylo mi jasné, že bych se už na některých věcech nikdy podílet nemohl a nechtěl. Ušetřilo mne to napříště mnoha omylů, ale připravilo mi to také mnoho celoživotních nesnází. Patřilo k nim ostatně i to koestlerovské číslo *Světové literatury*. Bylo sice úspěšně zredigováno a doplněno dalšími zajímavými příspěvky včetně bloku básní ruského disidenta Josifa Brodského, schválilo je i vedení vydavatelství, které zajišťovalo dohled místo zrušené cenzury, ale než je tiskárna stačila vytisknout a svázat, časy se změnila a signální výtisky toho tlustého sešitu v sytě modré obálce vyvolaly na ředitelství zděšení. Distribuce čísla byla okamžitě zastavena, redakce dostala příkaz sestavit neprodleně číslo se zcela jiným obsahem, a to pak bylo v rekordní době vytištěno a vydáno se stejnou sytě modrou obálkou a číslem tři. Původní verze byla poslána do stoupy. Zachovalo se jen několik stovek výtisků, které tiskárna v předstihu rozeslala jakési vojenské distribuční síti. Soudruzi důstojníci, členové toho knižního klubu, nepochybně žasli, ale pokud vím, neprotestovali. Několik exemplářů si z tiskárny odnesla „pro archivní účely“ i redakce *Světové literatury*. Já taky; a tím moje kariéra šéfredaktora skončila.

Ale kariéra spisovatele a překladatele snad ne?

Zatím ne. Ale než budeme mluvit o nastupující normalizaci, rád bych se zmínil o ně-

čem, co při volbě překládaných autorů nebo knih hrávalo taky závažnou úlohu, i když se o tom výslovně nemluvilo. Překládání nemuselo být vždy jen trpným východiskem z nouze pro ty, kteří nesměli publikovat své vlastní věci. Bývalo to také osobní rozhodnutí prosazovat volbou jistých cizích básníků své vlastní názory, a to nejen názory na literaturu a umění, ale i názory na některé společenské nebo politické záležitosti. Konkrétně mám v této chvíli na mysli zejména svůj zájem o ukrajinskou literaturu, který jsem sdílel s řadou přátel včetně Marie Marčanové nebo Oresta Zilynského. Při překládání ukrajinské lidové poezie, písní i epických dum, při tlumočení básní Tarase Ševčenka, Lesji Ukrajinky, Ivana Franka a dalších nám šlo samozřejmě v první řadě o literaturu, o významnou, i když snad poněkud opomíjenou *poezii*. Tento zájem byl však provázen zcela přirozenou a řekl bych solidární snahou upozornit na osobitost, samostatnost ukrajinské kultury navzdory tendencím, které v ní chtěly vidět jen jakousi odnož velké kultury ruské. Tyto tendence bylo znát i u nás. Když vyšel u nás roku 1956 našim přičiněním první reprezentativní soubor básní Ivana Franka, přivítalo to *Rudé právo* jako významný literární počín, ale neuvedlo jménem ani jednoho z těch, co se o to zasloužili. Zato nám vyttklo, že jsme se při výběru a překládání neřídili vydáním Frankova díla *v ruštině*.

Kryl jste svým jménem některé autory v 50. letech, kteří tehdy nesměli publikovat?

Nejednoho, mimo jiné také Jiřího Weila. Protože se vědělo, že se odedávna zabývám ruskou lidovou tvorbou, zejména bylinami, nabídl mi nakladatelství Naše vojsko překlad románu *Petr První* od Alexeje Tolstého. V první chvíli jsem odmítl, o překládání ruské prózy jsem neměl zájem, ani jsem na to nebyl jazykově vyzbrojen. Pak jsem si však vzpomněl, že by o to mohl mít zájem Jiří Weil. Měl zrovna tehdy značné potíže, byl vyloučen ze Svazu spisovatelů, přetřásal se znovu starý problém jeho *Dřevěné lžice*, prvního českého románu z prostředí gulagu, který před válkou napsal, ale nakonec nevy-

dal. Jirka tu příležitost něco dělat a taky si přivydělat přivítal, ale celá záležitost skončila bohužel spíš mrzutostí. Nedokázal se na takovou drinu soustředit, domníval se, že stačí upravit starší překlad vydaný tuším před válkou, ponechal ve svém znění tu a tam i pasáže, které A. Tolstoj v novém vydání škrtl nebo přepsal, zkrátka v té podobě se to vydat nedalo, nakladatelství by to nepřijalo. Nešlo to ani vyřešit opravami, nezbylo než to přeložit znovu. Trvalo mi to rok. Když jsem to odevzdal a přinesl Weilovi půlku honoráře, strčil ten svitek bankovek do sklenice v kredenci. Asi za týden, koncem května 1953, byla vyhlášena měnové reforma. Já stačil svou půlku honoráře utratit, poplatil jsem své dluhy. Jirka tu svou polovinu nechal ležet v kredenci. Vyměnili mu ji v poměru jedna ku padesáti.

Zajímavější než tahle mrzutost, která přece jen poznamenala naše přátelství, bylo to, co mi Weil vyprávěl o příčinách svého vyloučení. Pravým důvodem nebyl rukopis jeho kontroverzní *Dřevěná lžice*. O tom se už odedávna vědělo. Bezprostřední příčinou byla – alespoň podle Jirky – jeho povídka *O korunu a lásku*, líčící smrt mladého horníka při proslulé mostecké stávce. Povídka se měla filmovat, a to prý bylo proti mysli Marii Majerové, která to pokládala za nepatřičný zásah do svého hájemství, z něhož vytěžila svou *Hornickou baladu*, a tak udělala, co mohla, aby zfilmování Weilova příběhu zabránila. Nakonec byl Jiří Weil ještě před svou předčasnou smrtí do Svazu zase přijat, a to za asistence stejných svazových předáků, kteří ho vylučovali. I to mi s gustem vyličil.

Jakým způsobem jste se dostal k překládání čínské poezie?

Svou roli sehrály samozřejmě Mathesiový překlady, kterým jsme se obdivovali v mládí. Na univerzitních studiích v Grenoblu jsem se pak seznámil se starším čínským studentem, který se tam přišel jako my obeznámít s francouzskou kulturou, a tak jsem mohl jeho prostřednictvím aspoň zpovzdálí nahlédnout do toho, co poezie znamená v čínské kultuře. Začal jsem si matně uvědomovat, že náš, evropský pohled na svět a na umění není jediný možný a jediný plodný. V tomto duchu jsem také jako jeden z členů redakce časopisu *Mladé archy*, které vycházely v Mladé Boleslavi, později připravil tematické číslo věnované tzv. orientálním literaturám a v krátké předmluvě jsem se pokusil upozornit na tuto naši jednostrannost, případně povýšenost. Bylo to poslední číslo časopisu, které se ještě podařilo po únoru 1948 vydat.

Tím však můj zájem o jiné kultury nepominul. Setkával jsem se s nimi při práci na svých pohádkových adaptacích, četl jsem německé a francouzské překlady nebo adaptace starých perských, arabských, čínských básníků a především jsem se seznámil s některými našimi orientalisty, s nimiž jsem pak po léta spolupracoval. Se Zlatou Černou jsme vydali už roku 1961 antologii básníků dynastie Sungů, s Martou Ryšavou jsme připravovali od 70. let výbor z díla jednoho z největších básníků všech dob Tu Fua. Tato kniha ale mohla vyjít až roku 1993; i u nás mají knihy své osudy, jak praví latinské přísloví...

A co Japonec Bašó a jeho haiku?

To přísloví platí i v tomto případě. S japanologem Miroslavem Novákem mě seznámila Zlata Černá. Japonská haikai neznají rým, zato se vyznačují neobyčejnou eufonií. Ta se ovšem v češtině z ryze jazykových důvodů napodobit nedá. Po dohodě s M. Novákem jsem se pokusil nahradit ji rýmem. Tehdy mi to připadalo jako jediné schůdné řešení; dnes bych to asi nedělal, i když čtenáři, a dokonce i někteří čeští autoři to přijali příznivě. Dnešní poezie se většinou bez rýmů obejde; přesto rým žije i nadále, v příslovích, pořekadlech, reklamních sloganech a především v poezii, která se zpívá. Tam se

i nadále uplatňuje jeho význam při organizaci básně a při její memorizaci. Rýmované texty se lépe pamatují, i když já už jich ve vlastním psaní neužívám.

Proč jste vlastně v šedesátých letech nevydal žádnou sbírku své poezie? Nechtěl jste, nebo to nešlo?

Psalo se mi vždycky spíš těžce a pomalu. Bylo to možná i tím, že překládání poezie člověka naučí skromnosti. Při takové práci si totiž na každém kroku uvědomuje, co toho už bylo napsáno a kolik lidí to umělo lépe. Kromě toho, jak to kdesi napsal Vladimír Holan, překládání člověka vysává. Když se člověk zabývá celé dny třeba Dantem, Shakespearem, Michelangellem, Tassesem nebo i těmi mladšími, Machadem, Ungarettim, Montalem, a když se pokouší interpretovat je *básnický* v češtině, musí se do toho vkládat se vším všudy. Asi tak jako herec, který ztělesňuje role napsané někým jiným, nebo klavírista, který taky hraje cizí skladby.

Přesto jsem nikdy nepřestal psát a všechno po sobě pořád přepisovat. Tak vznikly během let mé *Samomluvy*, po nich *Věty* a konečně i první polovina *Fragmentů* a řada *Snů a malých básní v próze*. Když jsem se ale v těch vychvalovaných 60. letech pokusil něco z toho vydat, bylo to sice oceňováno po jazykové a stylové stránce, ale zároveň jednoznačně odmítáno jako ideově nevhodné, bezvýhodné, pesimistické a tak dál. Navíc to možná působilo jako nemístná troufalost, že se pouhý překladatel pokouší psát vlastní básně. Protože jsem už byl příliš starý, abych obcházel nakladatelství a doprošoval se, spokojil jsem se docela dobře se samizdatem a s exilovými vydavateli. Ale i v exilu jsem občas sklízel obdobné soudy či odsudky, tentokrát z druhé strany, například pro své nedostatečně křesťanské založení...

Co znamenaly roky 1968 a 1969 pro vás? Jak jste je prožíval?

Mně připadaly události Pražského jara dlouho spíš jako palácový puč uvnitř KSČ a jako výměna držitelů moci. O to hlavní a podstatné, o zrušení monopolu jedné strany, při tom přece nešlo. Obecný lid, jak jsem měl příležitost pozorovat na venkově, to příliš nevzrušovalo. Vlna zaujetí, pohoršení, hněvu a nebývalé solidarity se začala zvedat až po té ponižující úražce, kterou byla sovětská okupace. Bylo to občas, aspoň mi to tak připadalo, až povznášející, co stálo za to zažít. Netrvalo ale dlouho a všechno se začalo vracet do starých kolejí. Konkrétní fakta znáte.

Jedno se však rozhodně změnilo – perspektiva. Ještě v 60. letech se většina z nás domnívala, že se režim, který je mocí, dá změnit zevnitř postupným rozšiřováním prostoru svobody v jeho rámci. Po srpnu 1968 bylo jasné, že to tak není, že se prostor svobody nedá vybudovat uvnitř stávající obce, ale vedle ní. O deset let později, krátce po vyhlášení Charty 77, to formuloval Václav Benda ve svém eseji *Paralelní polis*.

Proč váš *Otevřený deník*, vaše dlouholetá a stále ještě nevydaná práce, začíná rokem 1977?

Souviselo to nejen s mým podpisem Charty 77 a s mým tehdejší rozhodnutím zapisovat si od začátku nového roku pokud možno pravidelně, co se děje, ale také s mým dávným podezřením, že vlastně dějiny neznáme. To, co se nám jako historie překládalo, mně totiž dost často připadalo jen jako polovina skutečnosti, ta vnější, veřejná, oficiální, doložitelná dokumenty. Postrádal jsem tu druhou polovinu – neoficiální, neveřejnou polovinu skutečnosti, která se děje den ze dne v anonymitě běžného života běžných lidí a většinou po sobě nezanechává stopy v podobě dokumentů. A přitom není pochyb, že právě tam se rodí lidé, kteří jednoho dne vstoupí do té viditelné poloviny dějin, tam se tito lidé utvářejí, a především

tam se všichni v intimitě svého svědomí rozhodujeme tak či onak, než s tím vystoupíme na veřejnost. Jak vlastně vypadá tato skrytá tvář našich dějin?

V pondělí 3. ledna 1977 jsem si zapsal: Když za mnou přišel loni v prosinci Václav Havel s Chartou 77, bez rozmyšlení jsem ji podepsal; jestli jsem si tehdy nebyl v duchu něčím jist, pak jediné tím, zda to skutečně něčím hne. Jan Patočka, kterému jsem se o svých pochybách zmínil, byl optimističtější: „Nemylte se. Tentokrát to bouchne.“ Měl na mysli nejen ohlas, ale i represí.

Bez tohoto záznamu bych o tom dnes už vůbec nevěděl.

Na počátku osmdesátých let jste se téměř šedesátiletý rozhodl emigrovat. Jaká byla Paříž 80. let?

Byla to rozhodně jiná Paříž než Paříž v listopadu 1945, když jsme tam přijeli prvním vlakem vypraveným z Prahy, abychom ve Francii několik měsíců studovali na univerzitě. Byla to jiná Paříž než Paříž roku 1968, kdy tam v uličkách poblíž Sorbonny lidé vášnivě diskutovali o maoismu jako jediné cestě spásy. Ale byla to pořád Paříž, kde byla v jistých kruzích nejlepším doporučením prošlá legitimace KSČ a kde každý, kdo komunistou nikdy nebyl, platil málem za fašistu.

Nás v únoru 1981 na pařížském nádraží nečekala delegace socialistické strany s náručí růží, zajištěným místem a příslibem bytu. Privítali nás osobní francouzští přátelé, kteří za námi léta dojížděli do Prahy, a ti nám také pomohli zabydlet se v Sèvres u Paříže a najít práci, ženě jako sociální pracovníci a mně na pařížské VŠ sociálních věd. Vedl jsem tam seminář o neoficiální české kultuře, psal jsem pro vysílání Svobodné Evropy a dokončil jsem řádku knih, které nakonec vycházely v Čechách.

Kdybych měl těch dvaadvacet let života jinde shrnout jednou větou, řekl bych: nedáli si člověk vnutit exil jako trest, stane se z něho dar a možnost prožít, co by jinak neprožil. (I když to nebylo vždycky lehké!)

Připravil Michal Jareš

EJHLE SLOVO

MAROTY

Jak se čeština proměňuje, dochází k mnoha ztrátám na životech slov. Vezměte si takové *maroty* – slovo skoro mrtvé a jen díky nářečím ještě nepřešlo do fáze „game over“. *Maroty* značí prachobyčejné *vrtochy*, *rozmary*, *choutky*, *libůstky* a dostaly se k nám plíživě z franštýny – pocházejí ze slova *marotte* čili *loutka*. Jestli je k nám doveklet nějaký ten slavkovský voják, bůh suď, každopádně se tak (kromě *vrtochů*) říká i některým druhům *maňásků*, *javajek* nebo *marionet*. Ale nepatří i slova *vrtoch*, *rozmar* či *libůstka* spíš do arzenálu nějakého filmu pro pamětníky?

Maroty jsou, jak už sama francouzská podstata slova napovídá, veskrze panoptikální, divadelní. Jsou tak loutkové, jako bývaly a budou mnohé vlády, loutkové jako Kašpárek, Škrhola nebo Šmídra. To slovo maličko smrdí dřevěnou hlavou červotočem prolezlou, kterou když si někdo postaví, sotva s ním něco hne – *kraví, zabejčí se, zatne se*, je to tvrdohlavec, co dělá *vofrky* nebo *zagorky*. Prostě je divadelní až na půdu. Možná ale lepší loutka než herec z masa a kostí, když už by si jeden musel projít Sophiinou volbou: *Maroty* většiny současných živých herců jsou nesnesitelnější už pro podbíživou ochotu mít názor na vše a kurvím způsobem se kdykoliv ochotně zaprodat. Řešením by možná bylo nabídnout živým hercům stejnou stravu jako Hurvajzovi, když už po genderovsku hlásáme spravedlnost pro všechny.

Michal Jareš

V brněnském měsíčníku Host vychází od loňského roku jednou za dva měsíce „učitelská“ příloha Host do školy – a ta nejnovější (Host č. 3) má společné téma: světová literatura. To znamená, že se tu diskutuje, jaká může být výuka světové literatury zvláště na našich středních školách, zda je klasické vzdělání (včetně světové literární klasiky) jenom „balast“, jak se rozumně zpochybňuje v úvodním zamyšlení Blanky Činátlové. V příloze najdeme rovněž studii Petra Fantyse o britském a americkém postmoderním románu (autor, žel, netuší, že klasik Anthony Burgess se nepíše Burges, leč budiž), kde narazíme na taková řečnická tvrzení, jako že „obsáhlý román Salmana Rushdieho Děti půlnoci je pro gymnaziální studenty možná čitelnější než Jméno růže“. A pak také stať Kamila Činátla Několik poznámek k výuce ruské literatury, nad níž se v kostce pozastavíme.

Její pisatel se snaží výuku zvláště ruské „moderní“ tvorby (ač neupřesňuje, kde jsou hranice zmíněné modernosti) především rehabilitovat, oddělit ji od univerzálního „intenzivního prožitku totalitarismu“ – a posléze konstatuje, že i „na ruské literatuře můžeme demonstrovat obecnou tvářnost literatury“, že zkušenost sedmdesáti let totalitarismu jí neubrala nic na světovosti, „jíz“ (hle, hrubka v časopise pro češtináře!) měla za Gogola, Čechova či Dostojevského. Činátl smysluplně upozorňuje na ruské esejisty (přestože míchá dohromady pradávného Vasilije Rozanova s nedávným Josifem Brodským, jako by se v Rusku zastavil čas), uvádí filiace s „magickorealisticou obrazností“, aby pak zdůrazil „hlubokou ukotvenost ruské imaginace v kontextu pravoslavné duchovní tradice“. Stěží to platí pro Jevgenije Zamjatina či Vladimira Nabokova, netřeba však polemizovat – kontexty se prostupují...

Pak však Činátl hodlá kvality ruské literatury demonstrovat na několika konkrétních příkladech. Začíná klasikem Platonovem, jeho románem Čevengur (z roku 1929), pokračuje Kolymskými povídkami Varlama Šalamova (z let 1956–1973), Solženicynovou Rakovinou (správnější překlad je Onkologické oddělení), potom referuje o „nejpřekládanějším prozaikovi současného Ruska“ Viktoru Pelevinovi a o jeho románech Čapajev a Prázdnota či Omon Ra, poté o prózách Vladimira Sorokina z osmdesátých let – Třicátá Marinina láska a Fronta –, načež píše rovněž o klasickém díle ruské postmoderny – o Škole pro hlupáky Saši Sokolova (z roku 1976). Potom ve zkratce odkazuje ještě na desítku starších i novějších titulů a předtím se víc zastavuje pouze u Nahé pionýrky Michaila Kononova, poněkud diskutabilní prózy, jejíž hrdinka, kulometčice Mucha, „ve dne střílí hitlerovce a v noci ukájí tělesné pudy svých soudruhů“, aby se pak, „tisíckrát zneužitá, a přesto nevinná, proměnila v ruskou Pannu orleánskou, v samu v bolestech komunismu trpící matku Rus“.

No vida. Jenže si to skoro všechno můžeme přečíst i v učebnici Literatura pro IV. ročník gymnázií (SPN 2005), kde se píše o Pelevinovi, Sorokinovi, Šalamovovi, Solženicynovi (a v učebnici pro III. ročník o Zamjatinovi a Platonovovi) i o dalších ruských postmoderních literátech, které Činátl uvádí alespoň ve výčtu – Dovlatov, Jerofejev, Mamlejev... Tak to má být: učitel má znát učebnice. Anebo, třikrát fuj a zlý pryč, co když je naopak nezná?

Vladimír Novotný

z otevřeného deníku

DUBEN–KVĚTEN 1977 (VÝBĚR)

Jan Vladislav

Středa 6. dubna 1977

Z obav, abychom nepřišli o svobodu, nebo abychom o ni nepřipravili někoho jiného, máme sklon vzdávat se jí po kouscích sami. Pozoruji to i na sobě. Už léta raději nechodím do redakcí, ale ani jinam, kde bych lidi uváděl do rozpaků nebo nesnází. Většinou to vítají, dokonce i někteří z přátel. A jsou zase jiní, kteří se tomu vědomě či podvědomě brání. Když volají, najednou se představují celým jménem, ačkoli to je zbytečné a dřív to nedělali, protože se odedávna poznáme už po hlase.

S korespondencí je to obdobné. S některými lidmi pomalu, ale jistě ustává; a jiní naopak najednou odpovídají na sebemenší podnět, jako by se chtěli viditelně hlásit ke společnému údělu. „Jako vás,“ píše jeden z nich, Vladimír Vokolek, „i mne děsí ty tušené obrovité obrysy [bytí], které neobsáhne jeden ubohý lidský prst: o jediný výstupek jen se zkrvaví... Jestliže mé verše korespondují s tímhle (...) obrazem, který znám už z vašich veršů Slepckou rukou hmatáš po soše pak co si mohu přát víc? Člověk netouží po ničem jiném než po vnitřním přátelství, porozumění, spříznění ve své osamělosti. Znáte modlitbu Baudelairovu: „Ámes de ceux que j'ai aimés, ámes de ceux que j'ai chantés, fortifiez-moi, soutenez-moi, éloignez de moi le mensonge et les vapeurs corruptrices du monde...“ [Duše těch, které jsem miloval, duše těch, o kterých jsem zpíval, posilněte mě, podepřete mě, vzdalte ode mne lež a zkázonosné výpary světa...] Já sám mám dojem, že poezie oněměla hrůzou ze své osamocenosti, s nikým vnitřně nekoresponduje, snad jí jen zbývá ta posunčina, která přešla do akční malby, kde přeskrtává jako Hartung jakékoli dorozumění, jakoukoli iluzi vnitřního prostoru, a nechápu sám sebe, když to vím (a nic si nenalhávám), že se chápu pera proti tomuto vědění a že se zas ,zkrvavím‘.

Rád vám tyhle ,zkrvavené‘ verše pošlu. Nebo je mám přivést? To bych předem oznámil. Jinak do Prahy – po smrti Emanuela Frynty – dojždím zřídka. Mladí mají své starosti. Milovanou vnučku Veroniku si bereme k sobě na prázdniny do Rychnova (u Děčína), kde máme velkou chalupu. Frynta tam po tři roky před svou smrtí dojížděl s rodinou, cítil se tam velmi šťasten a já s ním. Napsal tam rozkošné dětské verše, které mu Albatros odmítl vydat. A co Vy (...), nechtěl byste se k nám v létě podívat? Mohl byste tu nerušeně pracovat a nám byste udělal radost...“

Čtvrtek 7. dubna 1977

Vladimír Vokolek je dalším příkladem osudu českého vzdělance druhé poloviny tohoto století. Při zakládání předchozího psaní jsem přišel na jeho starší dopisy. Jeden z nich se týkal jeho spisovatelského statutu. Ačkoli měl za sebou sedm básnických knih a knihu esejí, po únoru 1948 přestal úředně být spisovatelem. Sbírkou *Vyprodaný čas* nedalo už nakladatelství Vyšehrad roku 1949 ani do prodeje. Trvalo osmnáct let, než mu směla v *Mladé frontě* vyjít knížka *Mezi rybou a ptákem*. Bylo mu čtyřiapadesát let a ve Svazu spisovatelů se ho nestyděli přijmout jako nějakého začátečníka za pouhého kandidáta: touto směsí namyšlenosti a ignorantství vstoupí jednou česká nomenklatura inteligence do dějin.

Potvrdil mi to bezděky i on sám v dopise, kterým se v dubnu 1968 hlásil do Kruhu nezávislých spisovatelů: „(...) Co se týče mé [svazové] kandidatury, o to má zásluhu Diviš, sám napsal žádost, dal mi podepsat a poslal ručitelům, Seifertovi a Závadovi (jak psal Diviš). Dokonce, aby věc urychlil, poslal Svazu tehdy korekturu mé poslední knihy [Mezi rybou a ptákem], která nato asi za měsíc vyšla.

Když jsem obdržel letos kandidaturu, cítil se tím chudák víc dotčen než já. Asi před čtrnácti dny jsem seděl v Klubu s Jar. Hořcem a Vlast. Maršíčkem. Hořec znenadání napadl Maršíčka pro mou kandidaturu a dostalo se mu asi této odpovědi: že je to věcí náhody, kdo v komisi momentálně byl; že tam pravděpodobně byli lidé, kteří sledují literaturu až po r. 1948, co bylo předtím, neznají...“

V. V. se také zmínil o snaze obnovit nakladatelství Vyšehrad v jeho původní podobě a s původním ředitelem Bedřichem Fučíkem, jak jsme o to tenkrát žádali v krátkém prohlášení, které vyšlo v *Listech*. Mně přitom šlo především o Bedřichovu rehabilitaci i v této oblasti, třebaže jsem věděl, že o ředitelování Vyšehradu nestojí. Věděl to i V. V.: „Psal jsem před časem v té věci Fučíkovi. V odpovědi a později v rozhovoru nejevil však zájem. Mám teď zato z vašeho prohlášení, že úmysl změnil. Což je dobře.“ A dělal si naději, že „i takový katolický existencialista“ jako on bude mít konečně možnost s Vyšehradem spolupracovat. „Já jinak (snad vlivem školy Floriánovy a Demlovy) byl s katolíky na štíru.“

Pokus uvázl tenkrát v písku; postaralo se o to vedení lidové strany. Sezvali sice pár lidí na jakousi poradu v budově Charity na Karlově náměstí, setkal jsem se tam poprvé po dvaceti letech znovu s Františkem Lazeckým, podal mi dokonce sám ruku, ale jinak z toho nebylo nic. Přišla srpnová okupace a lidověčtí aparátčící si oddechli.

Praha, úterý 12. dubna 1977

Co si na březnovém sjezdu českých spisovatelů nikdo netroufl, to udělala na slovenském sjezdu Hana Ponická. Připomněla váženému shromáždění Vítězslava Nezvala, který už před jedenadvaceti lety věděl a řekl, že dokud u nás chodí „třebas jen jeden básník s pocitem, že nemůže vydávat, pak tu, soudruzi, není něco v pořádku“; upamatovala své kolegy na druhý sjezd čs. spisovatelů z roku 1956 a na projev Františka Hrubína, který tehdy řekl, že ten, „kdo si u nás spokojeně chodí, píše, spokojeně pobírá honoráře a klidně usíná, jako by o ničem nevěděl“, je prostě „zakuklený měšťák a sobec“, a ten, „kdo dokáže jen tajně se stydět, je zbabělec“; a sama za sebe pak prohlásila, že už nemá sílu se takhle dál potají stydět a publikovat, zatímco jiní nesmějí.

Těch, co nesmějí, známých i méně známých, je na Slovensku taky dost; však je taky Hana Ponická vyjmenovala, pokud o nich věděla. Ale přečíst tento seznam na sjezdu nesměla; ačkoli se přihlásila o slovo jako jedna z prvních, nedostala je, nebylo prý už dost času. Dala tedy svůj diskuzní příspěvek zaprotokolovat a navíc přečíst těm, kteří o to na sjezdu a po něm stáli. Vzbudil rozruch i v cizině; psalo se o něm v novinách, slyšel jsem o něm ze zahraničního rozhlasu a dnes už jej mám na stole i rozepsaný v plném znění.

Středa 20. dubna 1977

První číslo nového ročníku římských *Listů* s Prohlášením Charty 77. A s Vaculíkovým fejetonem *Pražský podzim*, který mi připomněl, nač jsem v tom shonu už málem zapomněl – můj pohovor s nimi loni na podzim. Ludvík jej zaznamenal za mne, střídaje dobré a nedobré:

„(...) Dobré je, že pětasedmdesátých narozenin národního umělce Jaroslava Seiferta vzpomněly, aspoň v úředně stanovené míře, všechny denní listy a televize. Ministr kultury poslal k básníkovi delegaci, aby se ho poptala na zdraví a co píše.

Nedobré zas je, že také Jan Vladislav, básník a překladatel bez práv, byl slušným tónem

tázán na věci, do nichž tazatelé – slušně vzato – hovno bylo: jaký má vztah k prof. Černému a prof. Patočkovi, odkdy zná Vaculíka, koho viděl u Václava Havla na návštěvě, proč své literární eseje dal do Petlice a zda se mu dostanou do ruky kolující fejetony. Dále jaké to bylo na obědě u paní Gründerové a proč se paní Gründerová, kulturní atašé Německé spolkové republiky, zajímala o osobu i atelier Jiřího Koláře, oč jí šlo při návštěvě u prof. Patočky a podobně. V dalším hovoru, vedeném stále přátelsky, měl Vladislav příležitost oponovat názoru, že Seifert je senilní, odmítnout protokolární varování před Vaculíkem a Havlem a vyslechnout doporučení, aby o tomto jednání neříkal Vaculíkovi, neboť ten by prý zas zuřil (...).“

Líčil jsem mu to tenkrát na ulici cestou od nich k Milanu Machovcovi, o němž je ve fejetonu taky řeč. Hraje na varhany u Sv. Antonína v Holešovicích. Pronikli jsme za ním až na kůr, doprovázel právě pobožnost. Mluvil s Ludvíkem a zároveň dával jedním okem pozor na obřad, aby nezmeškal svůj nástup.

Sobota 23. dubna 1977

V tomtéž čísle *Listů* anonymní nekrolog Pavla Reimana. Zemřel čtyřiasedmdesátiletý loni 1. listopadu. Příznačné: ani slovo o jeho politické dráze předního představitele KSČ, jednoho z těch, kteří se společně s Gottwaldem a Slánským podíleli roku 1929 na bolševizaci, to jest stalinizaci strany. Ani zmínka o jeho dlouholeté úloze ideologa KSČ a strážce ideové čistoty české kultury. Zato tím silnější zdůrazňování jeho „lásky a citlivého pochopení peripetií německých duchovních dějin a zvláště pražské německé literatury“. To prý byla jedna z cest, „která tohoto niterně bolestně osamoceného a k novému duchovnímu zázemí se těžce prodírajícího člověka“ přivedla do kontaktu „s novou, nastupující českou literární generací, jak se to odrazilo především v pověstné kafovské konferenci roku 1963...“

Budiž. O Reimanově lásce a pochopení pro peripetie německých duchovních dějin a německé literatury není proč pochybovat. Patřilo to k jeho duchovnímu pozadí, k jeho výchově v německém prostředí. A především, v této oblasti se jeho vliv omezoval na psané slovo. Pokud jde o jeho vztah k his-

torii a hodnotám české kultury, bylo tomu ovšem jinak: jeho názory měly v jistém období váhu rozhodujících příkazů nebo zákazů. Když se jednou dostala až na jeho stůl na sekretariátě ÚV KSČ žádost nebo spíš stížnost, že příslušná místa odmítají přidělit dostatek papíru na nové vydání Roku na vsi, ačkoli to je jedno ze základních děl české literatury, dal se slyšet, že jsou důležitější autoři než Alois a Vilém Mrštíkové, například J. W. Goethe.

Vyprávěl mi to člověk, kterému jsem neměl důvod nevěřit.

P. S. Sèvres, čtvrtek 8. dubna 1993

„Ovšem že Polyho dobře pamatuji,“ odpovídá na můj dotaz František K. a vysvětluje, že Reiman řídil nakladatelský sektor na ÚV od roku 1949, ne-li už dřív, až do pádu Slánského roku 1952. „Neznám natolik německou literaturu XVIII. a první poloviny XIX. století, abych to mohl odborně posoudit, ale myslím, že on ji znal dobře. Zato českou velmi špatně, stejně jako špatně ovládal český jazyk. Je ironií, že v tehdejší době byl na ministerstvu informací [Jiří] Taufer jeho liberárním antipodem (z toho je patrné, jak je historie složitá; Taufer totiž tenkrát aspoň fedroval avantgardu včetně Apollinaira, kdežto Poly to vše zavrhoval jako dekadenci a formalismus). V normalizaci se to ovšem obrátilo – Poly byl na indexu a Taufer se stal jedním z ,obrnormalizátorů‘. Podobné zkušenosti jako ty mám také. Příklad. Poly: ‚On ten Šrámek není žádný básník, ale von starej pan potšebuje prachy, tak se něco musí vytat.‘ To bylo i na tehdejší mou zbedněnost trochu silné kafe. Když se chystalo nové vydání Bezruče, doporučoval Poly vypustit všechna místa ,antisemitská‘ a ,antipolská‘. Asi v 11. vydání Pujmanové Hry s ohněm žádal, aby se vypustila místa, kde při demonstraci v září 1938 se před parlamentem volalo ‚Ať žije prezident Beneš!‘

Je ovšem pravda, že kafovské konferenci v roce 1963 opravdu pomohl. Ten nekrolog asi byl psán v tónině ‚o mrtvých jen dobře‘. Protože ale náš národ žije v trvalých stresech a komplexech, je tak hrozně těžké rekonstruovat historickou pravdu. Snažím se o to při každé vhodné příležitosti a snažím se tak činit jen vahou argumentů, ničím jiným. Žel, není tak moc lidí, kteří jsou argumentům přístupní – asi tak jako tomu bylo za mého dogmatického mládí.“

INZERCE

Knihovny Bohumín, Český Těšín, Havířov, Karviná, Orlová, Městská kulturní střediska Havířov a Střelnice Český Těšín vyhláší

XVII. ročník literární soutěže Hledáme talentované autory aneb Nepište do šuplíku

Soutěže se může zúčastnit každý začínající autor **od 15 let**, který se literární tvorbou nezabývá profesionálně. Rozsah soutěžních příspěvků je 5–10 stran prózy nebo 5 básní. Soutěžní práce musí být původní, dosud nepublikované. Zasílat je můžete pouze formou e-mailů, pokud nevlastníte počítač, upozorňujeme, že jsou v každé knihovně k dispozici. Práce pište písmem velikost 14, řádkování jednoduché. Při nedodržení podmínek nebudou práce do soutěže zařazeny, rukopisy se nevracejí a autoři musí počítat se zveřejněním rukopisů na webových stránkách knihoven.

**Začátek soutěže je 1. 3. 2007,
poslední příspěvky budou přijaty 30. 9. 2007.**

Slavnostní vyhlášení výsledků proběhne 7. 12. 2007 za přítomnosti poroty, jejímž předsedou bude básník Jakub Chrobák. Oceněny budou tři nejlepší práce, přičemž si porota vyhrazuje právo některou z cen neudělit, nebo rozdělit.

Práce zasílejte na e-mailovou adresu:
zlamalova@knih-havirov.cz
Městská knihovna Havířov, Jindra Zlámalová

Praha, středa 27. dubna 1977

Z každého snu, i z toho nejhoršího, člověk procitne, do končící noci, do začínajícího dne.

Do čeho procítáme ze života?

Praha, sobota 5. května 1977

Nedlouho před smrtí mi dal Jan Patočka čist knížku, která ho zaujala. Znal jsem jejího autora Rainera Kunze podle jména jen jako východoněmeckého překladatele české literatury, poezie i prózy. Ale ta knížka, *Die wunderbaren Jahre*, v NDR nevyšla a nejde o překlad. Vydalo ji nakladatelství S. Fischer ve Frankfurtu nad Mohanem, a pokud se nemýlím, Kunze sám se už taky vystěhoval, protože musel, do západního Německa. Možná že k tomu přispěly i ty jeho *Zázračné roky*.

Četl jsem je se zaujetím nejen proto, že se ten sled krátkých, často jen půlstránkových próz, dobových anekdot, životních paradoxů a epigramatických moralit v něčem blíží tomu, oč jde i v těchto záznamech. Českého čtenáře zaujmou Kunzeho *Zázračné roky* nutně také tím, že to je knížka o nás, doslova i v přeneseném smyslu. Doslova proto, že celý jeden oddíl je datován rokem 1968 a má název *Café Slavia*. Běží skutečně o pražskou kavárnu Slavii a o události z onoho osudného roku a následujícího desetiletí. Není to ovšem reportáž, jen sled útržků, řekl bych deníkových záznamů, i když bez dat, pasáží z dopisů českých autorů, které dostával v té době, krátkých příběhů ze Slavie i odjinud, Mikuláškových, Kolářových, Bartuškových, Skácelových veršů, citátů z normalizovaného tisku. Takových jako třeba tento:

„Už počátkem nového roku 1945 rozestavil Beneš v Londýně své lidi. Doktor Ducháček, národní socialista a pravá ruka ministra Huberta Ripky, (...) se najednou stal jedním z vedoucích politiků lidové strany. Právě tak trockista Pavel Schönfeld Tigrid (Žid, pozn. red.).“

Kunze to přetiskuje bez komentáře. Připomíná pouze pro dobrou paměť pramen: *Praktický lékař*, časopis pro další vzdělávání lékařů, Praha, 20. dubna 1975, str. 233. A ve shodě s rázem časopisu doplňuje název: *Pasteurella pestis*. Česky: Mor.

Pondělí 14. května 1977

Listuji v brožurě *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrtníkům a samozvancům*, která tuhle vyšla, a říkám si, jakými jedinečnými nástroji vlády slov jsou v češtině trpný rod, zvrtná slovesa a bezpodmětné věty. Kdyby tento výhodný způsob, jak mluvit o tom, co se dělo nebo děje, a nejmenovat, kdo to způsobil, v české gramatice neexistoval, musel by si jej poúnorový režim vynajít. Pro tuto brožuru to platí obzvlášť. Kdo jsou ti rozvrtníci a samozvanci, kteří ohrožují náš socialismus a naše věčně odsouvané štěstí, je jasné už z titulu: kdo jiný než podlí pamfletáři, kteří sepsali Chartu 77 a pokoušejí se tím kusem papíru rozvrátit naši republiku, kterou si my rozvrátit nedáme. Zato když je nutno připustit i jisté „chyby a tragické omyly“, ba dokonce „porušování socialistické zákonnosti“ minulých let, jak zní příslušné eufemismy pro zločiny našeho stalinismu, ztratí autoři rázem odvalu jmenovat. Uchýlí se k osvědčeným větám bez podmětu a oznámi nedočkavému čtenáři, že k tomu všemu prostě „došlo“; asi tak jako dochází k zemětřesením, orkánům, povodním a jiným přírodním katastrofám.

Ve skutečnosti však, jak potvrzuje i takový stoupenec režimu jako František Trávníček, má svůj podmět i každá bezpodmětná věta. „*Mnohdy je myšlenka vyjádřena větou bezpodmětnou*“, vysvětluje akademik ve své *Mluvnici spisovné češtiny*, „*její větný výraz je bezpodmětný, ale psychologický, myšlenkový podmět má. Na př.: ubývá, přibývá vody; nedostává se peněz; (...) Děj vyjádřený slovesy ubývá a přibývá má nositele, a to vodu (...)*.“

Věty o chybách, tragických omylech a porušování socialistické zákonnosti, k nimž docházelo a nadále dochází, mají zrovna tak

své psychologické, myšlenkové, ba dokonce fyzické podměty; může na ně ukázat prstem kdokoli. Obecný lid je úhrnně označuje slovem *oni* a má přitom na mysli hlavně ty, jejichž portréty visívaly nebo dosud visí na zdích úředních místností, jejichž tváře se objevovaly nebo dodnes objevují na oficiálních tribunách, prvních stránkách tisku nebo obrazovkách státní televize, jejichž jména historikové horlivě zapisovali, případně ještě teď zapisují do dějin, pokud je z nich stejně horlivě zase nevymazávají ve shodě s požadavky normalizace a obrozené vlády slov.

P. S. Sèvres, duben 1981

Jednu ze zvlášť důležitých kategorií této vlády slov připomněl Arthur Koestler v druhém dílu svých pamětí *Neviditelné písmo* z roku 1953. Jde o kategorii slovních fetišů; v podstatě je známa a dokonce jich užíváme všichni, ale výslovně na ně upozornil jako první patrně až on. Píše: „*Každá doba má své dominující náboženství a dominující naděje; a naděje počátku 20. století byl významově vágní a neurčitý, socialismus. Důkazem je, že jak němečtí, národní socialisté, tak francouzští, radikální socialisté a italští, socialističtí křesťané cítili vespolek potřebu začlenit tento slovní fetiš do svého názvu. Zdálo se, že tuto naději ztělesnil Sovětský svaz; a na značnou část lidstva ta magie zapůsobila a působí v různé síle doposud.*“

Slova nebo slovní obraty, o které jde – ale o tom už Koestler nemluví – jsou skutečně hotové „kulturní objekty“, jak definuje můj příruční slovník slovo fetiš. Odpovídají tomu i jejich vlastnosti. Jsou obklopeny aurou posvátnosti, a už to samo o sobě vylučuje jakýkoli pokus o přesnější definici. Jejich znění se navenek zdá neměnné, kodifikované a závazné, a proto každá obměna hraničí s blasfemií. Ve skutečnosti se však jejich význam neustále mění podle potřeb chvíle, to znamená podle výkladu příslušného šamana; a jakákoli kritika tohoto výkladu je kacířství. Obecně řečeno jde o magická zaklínadla, jejichž úkolem je zvládnout, změnit svět pomocí slova zejména v případech, kdy jiné prostředky nedostačují nebo selhaly.

Ve shodě s manicheismem této slovní magie se její zaklínadla vyskytují v párech, jež omezují každou volbu na pouhé ano nebo ne. „*A pamatujte si,*“ formuloval tuto právě tak absolutní jako absurdní logiku už roku 1862 dvacetiletý revolucionář Piotr Zajčnevskij v tajné proklamaci Nového Ruska, „*kdo nebude s námi, bude proti nám; a bude to náš nepřítel, k jehož zničení budou dobré všechny prostředky.*“ V Čechách platí tato logika v plné míře ještě v druhé polovině tohoto století. A většinu těch zaklínadel lze slyšet nejen u nás, ale i po celém světě znovu a znovu, aniž si kdokoli dal práci, aby konečně jednou náležitě definoval a doložil příklady přesný význam takových termínů jako třeba levice a pravice, pokrok a zpátečnictví, zářivé zítřky a doba temna, bojovníci za mír a váleční štváči, případně revoluce a reakce, socialismus a imperialismus, komunismus a fašismus atd.

Jenže, nejde často v praxi jen o dva výrazy pro jednu a tutéž věc? Může mi například někdo vysvětlit – ale tváří v tvář konkrétním faktům, a ne slovům a konceptům, v jejichž oblasti je možné cokoli – může mi někdo povědět, jaký je zásadní rozdíl mezi levicí a pravicí, pokrokem a zpátečnictvím, komunismem a fašismem, světlou budoucností a dobou temna v takových případech, jako byla za poslední války kromě jiných hrůz sovětská deportace esperantistů (a filatelistů!) z Pobaltí okupovaného Rusy a nacistické internace týchž esperantistů a vyhlazení všech potomků doktora Ludwika Lejzra Zamenhova v té části Polska, kterou obsadili Němci? A není zvláštní, že Zamenhofův nevinný a trochu bláhový jazyk naděje byl zakazován nejen v Číně a v Japonsku, ale i Stalinem, Frankem, Salazarem a Mussolinim? Naivního pozorovatele to přinejmenším překvapuje; pro ideology totalitních

režimů to je zcela logické. Pro ně může být společnou řečí lidstva, „lingvo internacia“, jediné jejich jazyk, rozuměj ten či onen orwelllovský newspeak. Jeho sovětské formě říkal Koestler džugašvilistina. Esperanto zakázal i Hitler; zároveň ho však využíval pro svou propagandu.

27. května 1977

Před týdnem byl z Ruzyně propuštěn Václav Havel. Už jsem s ním taky mluvil. Horenatě ličil své věznění a vysvětloval, proč pokládal za rozumné rezignovat na funkci mluvčího Charty 77. Podle zprávy ČTK, která to prezentovala jako jeho sebekritiku, prý uznal, že mu československé zákony „*dávají dostatečné možnosti k vyjádření jeho názorů*“. Což o to, zákony nám je možná dávají; ale ne už policie a soudy, které si je vykládají po svém. Po svém si je vykládá i ČTK; prohlášení, v němž Havel uvedl její zprávu na pravou míru, prostě neuveřejnila.

Václavem to všechno viditelně otrásl; a nejhorší patrně je, že si při každém rozhovoru vždy znovu uvědomuje, jak těžké, ne-li nemožné je vysvětlit to těm druhým. Vím to z vlastní zkušenosti; čím víc se člověk o to pokouší, tím víc to vypadá, jako by se hájil, a kdo se obhajuje, ten se obviňuje, jak rádi říkají Francouzi. Jenže tohle jejich přísloví není žádná lidová moudrost, ale jen laciný rým.

P. S. Sèvres, neděle 29. března 1987

Člověk je k druhým tak málo pozorný. Teprve nad *Dálkovým výslechem* jsem si plně uvědomil, jak jsem byl i já málo chápavý, když se mnou Václav Havel mluvil po návratu z vězení v květnu 1977. Horečnost, s níž hovořil, mi připadala přílišná, pochybnosti, které měl o sobě, se mi zdály nemístné, provinilost, kterou cítil pro svůj původ a jeho údajná privilegia, jsem pokládal prostě za zbytečný komplex, ne-li za nedostatek zmužilosti přijmout sama sebe: jsem přece takový, jaký jsem, i se svým původem, který není o nic lepší ani horší než jakýkoli jiný.

Jestli na něčem záleží, pak na tom, co jsem a co dělám: na soudu druhých nesejde.

A tak místo abych mlčel, poslouchal a snažil se pochopit jeho hlubokou starost, začal jsem mu ji vyvracet a pochopitelně jsem se nezmohl na nic jiného než na fráze, jakkoli upřímné, ale fráze, které jen zvyšovaly jeho horečné a marné vysvětlování. A přitom jsem vlastně měl vědět okamžitě, oč mu jde, protože jsem kdysi v náznaku prožil totéž co před svým propuštěním on.

Bylo to koncem roku 1938, už po okupaci Sudet a prohlášení Česko Slovenského státu. Naše škola, gymnázium v Novém Městě nad Váhem, dostala nové vedení a naše třída nového třídního, bojovného stoupence nového režimu. Učil slovenštině; já tenkrát jinak než slovensky neuměl, dokonce jsem byl v slovenštině jeden z prvních, ale on dobře věděl, že jsem z české rodiny. Přesto – nebo spíš právě proto – se mne jednou u tabule se zjevným posměškem znenadání zeptal, co jsem, jestli Čech nebo Slovák. Bylo to poprvé, co mi někdo položil takovou otázku. Ve zmatku jsem odpověděl, že jsem Čechoslovák. Nezalhal jsem, bylo to skutečně moje přesvědčení; zároveň jsem si však uvědomil, že jsem se tím vyhnul právě odpovědi, a ironický úsměv třídního mi to potvrdil. Beze slova jsem se otočil, běžel do lavice, položil hlavu na zkřížené paže a dal se do nezadržitelného nářku: „*Já jsem Čech, já jsem Čech.*“ Ale už bylo pozdě.

Od té doby jsem si „*až trochu přemrštěně, křečovitě, ne-li přímo hystericky*“, jak říká Havel, dával pozor, aby se už nikdy nic podobného nemohlo opakovat. Vystihli to dokonce i moji pečovatelé z ministerstva vnitra; jeden z nich mi jednou zničehonic řekl: „*Vidte, vy byste podepsal i leccos, s čím byste nebyl docela zajedno, jen abyste držel basu.*“

Jedno je jisté: ta chlapecká potupa mě uchránila před mnoha horšími potupami v padesátých letech i později. Zároveň mě ovšem vzdalovala od řady lidí, kteří v mém odmítání shledávali domýšlivost.

CELOROČNÍ ANKETA O VLEZLÉ PÍSNÍ ČILI CHVÁLA TÉ PÍSNÍ, ŽE MI ZNÍ

S písní rozjásanou pionýři / přímo do budoucí krásy míří... Je to jedna z písniček, které se pokoušely vyplavit mé dětství. Co do popularity bývala upozaděna před jinou, *Rudé máme kolem krku šátky*. Nespravedlivě, poslechněte si dál: *Zítřka stanou se z nás bohatýři, / zítřka bude země patřit nám...* Když jsme ji jednou, cestou do Bratislavy, zpívali my pamětníci Jiřímu Stránskému, řval na nás, že takhle blbá písnička vůbec neexistovala, že jsme si to právě na něj vymysleli, on ji přece nezná. Nakonec se ukázalo, že ji znát nemůže: pobýval v těch letech kdesi v uranových dolech, součástí jeho trestu bylo i to, že ho o ni ošídili! A tedy pro všechny podobně postižené, i ty postižené mladším věkem, ať tu kulturní mezeru dohoní: *Z nás chce každý nejlepší být v práci, / z nás chce každý všechno znát, / s námi chodí soudruzi svazáci, / ti nám budou pomáhat...* Mně tenkrát bylo třináct, líbil se mi soudruh svazák Jirka, náš pionýrský vedoucí, který o mne nejevil zájem. Ale v té písničce bylo všechno jinak, on se mnou přece *chodil*, proto jsem to zpívala s velkou vervou... Mne ta píseň občas přepadá dodnes: pomáhá mi zahánět pitomost, které je přece stále dostatek.

Jana Červenková

způsob života jsme si zvolili sami

ROZHOVOR S LUDVÍKEM KAVÍNEM

Ludvík Kavín, nar. 2. 7. 1943 v Brně, vystudoval filozofii a dějepis na brněnské filozofické fakultě, diplom obdržel v roce 1966. Původně uvažoval o studiu herectví a divadlo bylo pro něj už od dětství hlavním či prvním vedlejším zájmem. Po dobu studia se výrazně politicky angažoval za demokratizaci společenského života. Po absolvování fakulty se připravoval na doktorát na Vysoké škole politické ÚV KSČ (katedra filozofie), v květnu roku 1968 byl zvolen ideologickým tajemníkem vysokoškolského výboru KSČ v Brně; 13. 9. 1969 byl obviněn v brněnské *Rovnosti* jako jeden z prvních třinácti Jihomoravanů „z protisocialistických a revizionistických rejdů“, poté byl vyloučen z KSČ a bylo mu zakázáno vykonávat práci odpovídající jeho vzdělání. Podílel se na založení divadelního Studia Pirám, ale nesměl se kdekoliv veřejně objevit. Do roku 1977 vystřídal několik zaměstnání, mimo jiné řidič dodávky, dřevorubec, skladový dělník apod. Po podpisu Charty 77 se rozhodl emigrovat do Rakouska spolu se svou ženou a synem Jakubem. Ve Vídni společně s manželkou Nikou Brettschneiderovou založil Divadlo Brett, v němž je dosud dramaturgem, ale také režisérem a hercem, nehledě na veškeré organizační a technické činnosti. V roce 1988 založil *Rakouské divadelní noviny* (*Österreichische Theater Zeitung*), dvouměsíční periodikum – vyšlo šest čísel. Po roce 1989 byl angažován v pražském Špalíčku (v době divadelních prázdnin), byl šéfredaktorem *Moravských novin* (jeden rok) a necelou sezonu ředitelem Národního divadla v Brně. V roce 1992 se rozhodl – jak říká, *kvůli nepřátelství ze strany kruhů ODS a jím blízkých* – aktivit v České republice zanechat a odejít do „druhé emigrace“, kde se nadále naplno věnuje vídeňskému Divadlu Brett.

Jak podpis Charty 77 ovlivnil váš osobní život?

Takovou otázku jsem si nikdy nekladl. Prostě to k mému životu patřilo. Podpis pro mne byl přirozeným krůčkem či posunutím se na cestě, která se mně zdá být shodnou s předpokládaným cílem této cesty. Cílem života je jeho Žití.

Okolo Silvestra 1976 jsme se dozvěděli – mluvím-li o *nás*, myslím tím sebe a mou ženu Niku (Zdeňku) Brettschneiderovou – od Honzy Leštinského, který se právě vrátil z Prahy, že podepsal dokument o lidských právech. Hned jsme se ho ptali, zda dokument můžeme podepsat taky, ale on neměl právo podpisy „sbírat“. Rozjel jsem se tedy do Brna a navštívil Vaška Šabatu (žije nyní v Americe – syn Jaroslava a bratr Aničky a Honzy). Bylo to v prvním lednovém týdnu roku 1977. Vašek mně – po upozornění, že to budeme mít jako signatáři asi těžší než dosud – dal Chartu přečíst a nechal mě ji podepsat. Když jsem se vrátil do Ostravy, kde jsme tehdy žili, rozjela se do Brna Nika (ve dnech nejhorších propagandistických útoků proti Chartě ze strany režimu těsně po dvacátém lednu). Tam ji nechal Chartu 77 podepsat Jaroslav Šabata. Z jakého důvodu se na listině chartistů ocitla až po několika měsících, když ji kvůli podpisu vyslýchala ostravská Státní bezpečnost už po několika dnech, zůstane asi zahaleno tajemstvím.

V Ostravě jsme žili proto, že Niku, těsně po jejím nástupu do angažmá v Ha-Divadle (tehdy ještě prostějovském Hanáckém divadle), z podnětu StB vypudil zaměstnavatel (ředitel Okresního kulturního střediska, v jehož rámci Ha-Divadlo fungovalo) z čerstvého zaměstnaneckého poměru. Nika i já jsme v létě 1976 podepsali dokumenty za osvobození Plastic People of the Universe. Já jsem tehdy neměl v celém Jihomoravském kraji šanci ani na nejhorší zaměstnání coby pomocný dělník. Podle všech známek mě chtěli zavřít alespoň za příživnictví. Do Ostravy jsme se nastěhovali k mamince Niky (samozřejmě i s naším tehdy ročním synem Jakubem) a švagr mně obstaral dělnickou práci na kyslíkárně Vítkovických železáren.

Po podpisu Charty mě přeložili z práce strojníka mezi čistíče vítkovických kanálů a posléze z Vítkovic vyhodili. A našeho osmnáctiměsíčního Jakuba – dávali jsme ho na tři hodiny denně do jesliček – doporučila „delegace“ ostravské štácky k vyřazení z tohoto zařízení dělnické třídy. Za této situace jsme na Svobodné Evropě slyšeli prohlášení rakouského spolkového kancléře Bruna Kreiského, že signatáři Charty mají možnost vystěhovat se do Rakouska. Tušili jsme za tím diplomatickou iniciativu, protože hlava rakouské vlády jistě věděla, že lidé jako my nesmějí vlastnit pasy atd. atp.

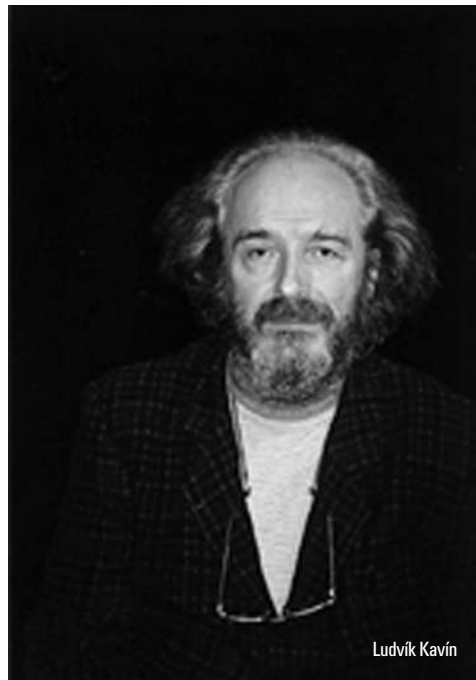
Rozhodli jsme se podstoupit pokus o vystěhování, a tak jsme se nakonec ocitli už 7. 7. 1977 ve Vídni. Ani to ovšem neznamená, že nám Charta 77 změnila životy. Ty mění lidé sami, anebo jejich přátelé i nepřátelé, v nejrůznějších konstelacích, a těchto různých „konstelací“ bychom beze sporu zažili i bez Charty docela solidní „koňské“ množství.

Jak tento krok hodnotíte dnes?

Charta 77 byla nesmírně důležitou událostí v životě celých generací. Samozřejmě i v našem životě. Zpočátku jsem se pokoušel dávat trochu dohromady chartisty ve vídeňském exilu a dělal jsem za vydatné pomoci okruhu signatářů v Praze novinářinu, která spočívala v tom, že jsem čerstvé informace o dění v Československu tlumočil světovým agenturám a také rakouskému tisku. A na svých cestách Evropou i tisku jiných zemí. Hrdi jsme dodneška například na to, že se nám podařilo v průběhu jednoho divadelního festivalu v Lyonu upozornit na čerstvě pozavírané množství signatářů Charty 77 v Československu a požádat světovou veřejnost o účinné akce za jejich osvobození. Na prvních stranách velkých francouzských novin se objevily „otvíráky“ spolu s našimi fotkami a titulky „*Nika a Ludvík říkají: je třeba jednat, rychle!*“ – a dole v rohu byly malé zprávičky o setkání Cartera s Brežněvem ve Vídni. Svoji žurnalistickou i organizačtorskou práci jsem ovšem nikdy v emigraci nebral jako hlavní životní náplň. Nechtěl jsem „žít z politiky“.

V prvních letech života na Západě reflektovaly naše kusy lidskou moc a bezmoc: hry Jiřího Koláře, Petera Handkeho, Jiřího Boreše, naše vlastní hry i mnohé další vypořádaly o tom, čeho jsme byli plni. Žurnalistické záležitosti (na platformě Palach Press agentur) jsem předal pánům Medkovi a Ruskovi. Ivan Medek se na jistou dobu ujal také pokusů o sblížení chartistů, žijících ve Vídni.

Zpětně se cítím šťasten, že jsem díky své životní cestě měl možnost „nasát“ racionálně, zkušenostně i citově myšlenky lidských práv, jak byly formulovány v Chartě 77. O lidech Charty nemluvím paušálně. S mnohými jsme žili velice „natěsno“ a musel bych snad o tom napsat romány. Někteří se zase o to „těsno“ pokoušeli. Když jsme ve Vídni začali hrát divadlo, přicházel se na nás pravidelně podívat Jiří Hodic. Ten viděl až do své reemigrace – návratu jako špion – všechna naše představení a nikdy neopomněl si s námi popovídat. Byl pravou rukou Zdeňka Mlynáře a nic nepomohlo, že Nika spolu se mnou hned od prvního dne jeho života v Rakousku upozorňovala na to, že se mu nedá důvěřovat. S vážnou tváří totiž hned v prvních rozhovorech konstatoval,

Ludvík Kavín

že Petr Uhl zavinil vydání mnoha chartistů do rukou Státní bezpečnosti a kromě toho se zbláznil. Zdeněk Mlynář mu sekundoval a podotkl, že Petr by zase potřeboval na nějakou dobu „do chládku“, aby se zklidnil. – My jsme Petra viděli několik měsíců předtím v Praze a žádné příznaky neopatrnosti nebo šílenství jsme u něj nepozorovali. Desetiletí diktatury, to byla doba špíny. I Charta se poněkud zablátila. Ale podstatné je nést odkaz jejich myšlenek i odkaz všech těch, kteří se stali chartisty tělem i duší.

Jaké byly vztahy mezi politickým exilem (chartisty) ve Vídni, popř. i jinde?

K tomuto tématu se mohu vyjádřit jen podmněně. Analýza politické emigrace by zasluhovala rozsáhlejší práci. Nás zajímalo stýkat se s lidmi, se kterými si máme co říct, kteří jsou pro nás nějak zajímaví a snad i my pro ně. Ze „staré gardy“ politiků jsem obzvláště oceňoval lidsky i coby politika Jiřího Pelikána. Důležitou roli sehrál Karel Kryl a měli jsme ho i osobně moc rádi. Ve Vídni nám radami pomohl Pavel Kohout, dobrý vztah jsme po celou dobu měli k Jiřímu Chmelovi. Přemysl Janýr starší byl

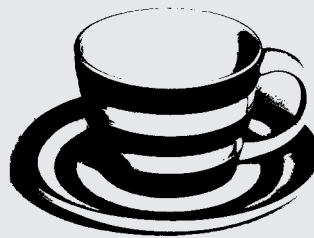
věrohodný a hodnotný člověk. Rádi jsme měli pana Strnada (spisovatele a vydavatele, žil ve Švýcarsku), pana Mládku z Washingtonu, Evu a Ondřeje Vonešovy-Kohoutovy, Vašíčkovy, Richtrovy, mladé Ruskovy, Ráčkovy z Dolního Rakouska a jistě mnohé jiné, jako například Alenu Lorencovou a Pavla Lišku z Düsseldorfu nebo taky Pavla a Stánu Procházkovy z Baden-Badenu. S mnohými jsme se už léta neviděli, o některých ani nevím, žijí-li ještě, ale s jinými se příležitostně vidíme dodnes. Mezi jmenovanými nejsou jen signatáři Charty, platforma Charty 77 v exilu neexistovala.

Potkali jsme také strašné typy: například rakouského sociálnědemokratického funkcionáře Matala (příslušníka české menšiny), který jménem rakouských odborů odmítl cokoliv dělat pro zavřené chartisty, jako byli Havel a další, protože to podle dopisu nějakého jeho přítele z Prahy byla spodina společnosti. Rádi jsme měli Jaroslava Krejčího (přijel také z Ostravy). Po návštěvě na rakouském odborovém ústředí a několika podobných otřesných zážitcích nechtěl nic jiného než zmizet z Rakouska. Nakonec také odešel do Bochumi. K naší činnosti výlučně politické jsme vždy hledali možnosti spolupráce s domácími lidmi té které země. Tak tomu bylo i v divadelnictví a s některými mými žurnalistickými či vydavatelskými pokusy.

Co vám přinesl rok 1989? Splněné naděje, zklamání...

Po téměř třinácti letech jsem směl poprvé do Brna 24. listopadu 1989 v den pohřbu své maminky – a to ještě na základě intervence ze strany rakouského ministerstva zahraničních věcí. Pohřeb byl v jednu a po páté jsem šel městem a došel až na náměstí Svobody, kde desetitisíce lidí cinkaly klíči. Byl jsem až u tribuny a náhodně jsem se tam setkal se známým rakouským žurnalistou. Ptal se mě, proč nevypadám taky tak nadšeně jako většina lidí tady. Pohřbil jsem právě maminku, to byl jeden důvod. Ale řekl jsem mu taky, že vidím a cítím tu spoustu iluzí a nejasností, která mezi lidmi panuje. Bude to tu pořádná fuška a k nadšení přibudou také zklamání,

INZERCE

HOST

měsíčník pro literaturu a čtenáře

Literární časopis s názvem *Host* začal vycházet v Přerově v roce 1921. Do roku 1929 vycházel v Brně a Praze. V letech 1954–1970 vycházel v Brně legendární *Host* do domu. V roce 1985 zde vznikla samizdatová revue *Host*, která od roku 1990 vychází oficiálně.

Host - vydavatelství
Radlas 5 602 00 Brno
545 212 747
redakce@hostbrno.cz
www.hostbrno.cz

Novinky vydavatelství Host

Pierre Lepape: Země literatury
Gilles Rozier: Láska bez odporu
Jiří Rulf: Navštěvovat želvu

ať už oprávněná či žalostná – neoprávněná. Dodneska např. nechápu, proč si tak vybi-ravý Václav Havel vzal do svého nejbližšího okruhu právě Václava Klause. To hlavní se však podařilo: Byrokratický režim, podpo- rovaný sovětskou mocí, nelidská fyzlárna ve velkém, takzvaná totalita práškačů a ustra- šených, to vše zaniklo. A otevřely se mož- nosti svobodného konání. To samozřejmě má svá úskalí, a když do nich člověk narazí či ze skal dokonce spadne, může to být i smrtelné.

Pokud jde o mě, mohu už jezdit do míst, kde jsem až do své emigrace čtyřiatři- cet let žil. Do listopadu 89 byly věci jasné: nemohu „tam“, domů, do míst, kde se mluví mou mateřštinou. Moje doma je tady, kde mám ženu a naše dva kluky. Po roce 1989 jsou mi blízké i cizí jak Česká republika, tak Rakousko. Přesvědčením jsem zůstal Čechoslovák, který koneckonců musel při- jmout státoprávní věci tak, jak jsou. A jsem Moravák z české větve typické rozvětvené brněnské česko-německé rodiny, považuji se za rakouského i českého občana, přede- vším ovšem za Evropana.

Chtěl jsem se vrátit, ale tuto bitvu jsem prohrál. Mohu si za to sám, ale občas si při- pomínám, co mně při jednom výslechu řekl major Kabát: *Až tady zase k něčemu dojde, budou už na to Dubčekové, Šabatové, a jak se všichni jmenují, v pokročilém věku. Ale vy ještě budete v produktivním věku a mohl byste pat- řit k těm, kteří se ujmou vesel. A to si pište, že si na vás dáme pozor, až na věky si na vás dáme pozor.* – Asi jsou pořád ještě pozorní.

Jak se k vám po roce 1989 chovala poli- tická reprezentace a vaši bývalí přátelé, popř. nepřátelé z českých zemí?

Česká politická reprezentace si politických emigrantů neváží. Pokud je někdo přizván

ke spolupráci „na díle“, jde po celou dobu od roku 1990 jen o osobní vazby. Mnozí emi- granti se vrátili a našli si svá políčka, někteří dokonce zvládají obdělávat zahrádky tam i onde. Já jsem to zkoušel počátkem deva- desátých let, ale rozhodl jsem se nakonec pro těžiště života v Rakousku, protože jsem neměl prostředky a čas na dvoustranné „podnikání“. Evidentně mám v České repub- lice příliš slabé nebo zakřiknuté přátele. Nepěstuji dostatečné kontakty. Nebo mě tam opravdu vlastně nikdo nechce. Napří- klad vaše pozvání k rozhovoru je jedna z téměř zanedbatelných výjimek. Ale nevy- znám se v tom. Teprve nedávno mně jeden starý kamarád řekl, že mě v Brně politicky zostouzí člověk, o němž jsem si až dosud myslel, že mu mohu naprosto věřit. A jiný brněnský přítel tvrdí, že jsem enfant ter- rible, ale já vlastně nevím proč. A je pravda, že především kruhy okolo ódésky ze mě dělají politického zločince. A to proto, že jsem byl v letech 1962–1969 iniciativním členem KSČ, studentem a asistentem, který na základě inspirace Jaroslavem Šabatou a svých studií hledal cesty k demokratizaci společnosti. Je to džungle a její neprůhledná zákoutí nacházím i tady ve Vídni.

Jaké pocity (vůči českému prostředí) pozorujete u dalších exulantů (z řad umělců), kteří se po roce 1989 nevrátili do vlasti?

Vlastně znám jen málo kumštýřů-exu- lantů, kteří se alespoň tak trochu nevrátili „do vlasti“. Někteří tam pracují, většinou tam jezdí na chalupy, dnes je nás hodně, kteří jsme doma tam i onde, i když jsou to většinou jakési improvizace. Myslím ovšem, že většina z nás zůstává v podstatě „tady“ a jsou kritičtí k poměrům ve staré i nové vlasti. Jsme jakýmsi Evropany *an sich*, svou

existenci, ba alespoň někteří z nás i svým bytím, svou podstatou. My jaksi alegoricky představujeme klíčky či dokonce pupeny vlasti jménem Evropa.

Herci v cizím jazykovém prostředí to mají možná ještě těžší než literáti. Přinesla vám tato zkušenost (souboj s výslovností apod.) pro vaši práci i něco pozitivního?

Herci v cizím jazykovém prostředí to mají skutečně horší než literáti. Já jsem se stal profesionálním divadelníkem, a tedy také hercem až tady v Rakousku. Moje žena dělá divadlo od svých patnácti let. Vystudovala herectví na konzervatoři a potom na JAMU. A v době před naší emigrací si zřejmě brněn- ští tajní řekli, že je to pro ni jako herečku sebevražda, a proto začali v den před naším odjezdem z Brna do Vídně rozšiřovat (v klubu U Mrštíků, ale jistě i na jiných mís- tech), že spáchala sebevraždu. Začali o den dřív, takže jsme pár vyjeveným přátelům a kolegům připravili překvapení, když Niku ještě navečer 6. července 1977 potkali ve městě či ji vyhledali v bytě mých rodičů, aby se přesvědčili, že žije. Na podzim téhož roku běžela republikou stejná fáma, a tak se stalo, že bývalá kolegyně Niky Renata Doleželová kondolovala její mamince v ostravské tram- vaji. Za rok nato se nás naléhavě ptala Táňa Schottnerová, jestli jsou to zase jen fámy nebo o co jde, ale slyšela v jihlavském diva- dle, že se Nika zasebevražдила. Přitom se s námi tenkrát v Brně loučila a zažila na vlastní kůži, že o nic jiného než o fámy jít nemohlo.

Jiří Kolář nám dal právo hrát v zahraničí jeho hry. A my jsme také hned v lednu 1978 začali jeho *Světlem světa* a *Jámou* (to jsou dvě předehry beze slov k celovečerním hrám). S těmi jsme byli na festivalech, v divadlech

a kulturních domech v Německu, Švýcar- sku, Portugalsku, Francii, Belgii, Itálii, USA a samozřejmě také v Rakousku. Začali jsme tak poznávat nejrůznější divadelní pro- středí i různé druhy publika, rozlišující se podle zemí i sociálního prostředí. Byly to šudýrky na pokračování. Pozorovat a vní- mat je základem herecké práce – a to nám naše cesty umožnily v hojné míře. Teprve v roce 1981 jsme si troufli na hry se slovy – nejprve surrealistické kusy, potom kusy, kde autor předepisuje akcent, až k činohrám beze snahy se jazykově omezovat.

Vystudoval jsem filozofickou fakultu, filo- zofii a dějepis, a po celý život jsem divadel- níkem i filozofem politiky. Režiroval jsem desítky her a hrál v desítkách rolí: boj s jazy- kem, přivlastnění si nemateřského jazyka, to je skutečně úkol nad mnohé (výslovnost, melodie, rytmus, významová odstínění atd.). Ale to všechno nakonec člověka obo- hacuje.

Počátkem roku 1984 jsme ve Vídni ote- vřeli vlastní divadlo Theater Brett, a stali jsme se tak jediným československým pro- fesionálním divadlem v zahraničí. Hrajeme většinou německy, protože jinak bychom se ve Vídni neuzívali. Ale v dramaturgii se nás původ nezapře.

Naše divadelní úsilí nám na tomhle „již- ním západě“ mnohé přineslo. Bohužel musíme v posledních letech zase bojovat o existenci, protože ani tady nemáme jenom přátele. A kromě toho jsme byli opravdu úspěšní, a to platí všude, že jsi-li úspěšný, nemáš automaticky na růžích ustláno. A ještě něco: jako naprostá většina chartistů nejsme žádní vyvolení, způsob života jsme si sami zvolili.

Připravili Božena Správcová a Lubor Kasal

PUBLICISTIKA

patří charta do muzea?

MEZINÁRODNÍ VĚDECKÁ KONFERENCE K 30. VÝROČÍ CHARTY 77

Praha 21.–23. března 2007

Třicáté výročí vzniku Charty 77 s sebou přineslo nejen zvýšený zájem médií, ale i jeden z prvních větších pokusů domácí akademické obce o reflexi tohoto feno- ménu. Výrazem této reflexe byla třidenní historiografická konference nazvaná Charta 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci a realizovaná čtveřicí pořadatelů – Národním muzeem, Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, Ústa- vem pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky a Československým doku- mentačním střediskem.

Všechny pořádající instituce se problemati- kou výzkumu novodobých dějin dlouhodobě zabývají – Národní muzeum především díky svému Oddělení novodobých českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy díky množství svých badatelských praco- višť, zatímco pro Ústav pro soudobé dějiny a Československé dokumentační středisko je výzkum novodobých dějin hlavní náplní jejich odborné činnosti.

První den konference, pořádaný v his- torické budově Národního muzea, se nesl ve slavnostním duchu a za velkého zájmu médií. Hlavním programovým bodem byla pódiová diskuze s názvem *Hnutí za lidská a občanská práva v zemích sovětského bloku a zhroutení komunismu*, věnovaná hledání společné řeči představitelů dissentu ze zemí bývalého východního bloku. V dvouho- dinové diskusi moderované historikem Vilémem Prečanem vystoupili za český disident Václav Havel, představitel sloven- ského dissentu Miroslav Kusý, představitel polského dissentu Jan Lityński, maďarský disident Miklós Haraszti, východoněmecký disident Gerd Poppe a ruská disidentka Lud- milla Alexejeva. Kromě představitelů dissentu v diskusi vystoupil i bývalý nizozemský ministr zahraničí Max van der Stoel, známý díky oficiálnímu přijetí mluvčího Charty 77

Jana Patočky v Praze v roce 1977. Slavnostní první den konference byl zakončen koncer- tem skupiny The Plastic People of the Uni- verse v prostorách Národního muzea.

Na další dva dny se konference přesu- nula na půdu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. V prvním konferenčním bloku s názvem *Charta 77, Výbor na obranu nespra- vedlivě stíhaných, Hnutí za občanskou svobodu. Od morální k demokratické revoluci (1977 až 1982)* vystoupili mimo jiné Jacques Rup- nik či James F. Pontuso se zajímavým pří- spěvkem o recepci Charty 77 ve Spojených státech amerických. Následovala diskuze s dvacítkou osobností Charty 77 s názvem *Vznik a počátky Charty 77 – výpovědi očitých svědků* a další blok, nazvaný *Ohlas Charty 77 v zahraničí a mezinárodní solidarita na její podporu*. Druhý den konference byl zakon- čen komentovanou projekcí dokumentár- ního cyklu *Ženy Charty 77*.

Poslední den konference byl věnován tro- jici hlavních problémových okruhů: reakci komunistického režimu na disent ve světle dobových pramenů (blok *Komunistický režim proti Chartě 77 – Charta 77 proti komunis- tickému režimu*), mezinárodnímu rozměru dissentu v zemích bývalého východního bloku (blok *Charta 77 a spolupráce disidentů v zemích sovětského bloku*) a konečně teore-

tickým a metodologickým otázkám (blok *Charta 77 jako předmět vědeckého výzkumu*).

Vědecká konference byla doplněna dvojicí výstavních projektů dokumentujících feno- mén Charty 77 optikou muzejní prezentace. První z nich, výstava *Charta 77 a její doba, doba a její Charta*, připravená Oddělením novodobých českých dějin, byla slavnostně otevřena již na konci ledna 2007 v Pan- theonu Národního muzea. Vedle unikát- ních fotografií českého dissentu z objektivu Ivana Kyncla představila i několik rekvizit spojených s bytovým divadlem, hektickými dny listopadu 1989 a především Nobelovu cenu za literaturu Jaroslava Seiferta, jed- noho z prvních signatářů Charty 77. Druhá výstava s názvem *Souhlasím s prohlášením Charty 77 z 1. ledna 1977. Podpisy prvních signatářů*, připravená Odborem archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy a Libri Prohibiti, byla slavnostně zahájena ve foyer Filozo- fické fakulty Univerzity Karlovy v předvečer konference a představila podpisy prvních signatářů Charty 77 včetně jejich fotografií. Vedle samotné třidenní vědecké konference a dvojice výstavních projektů byl Filozofic- kou fakultou ve spolupráci s ministerstvem vnitra vydán i komentovaný sborník *„Tento- krát to bouchne.“ Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden–únor 1977)*, editovaný Petrem Blažkem. Vedle chartistických dokumentů jsou v něm představeny především dobové dokumenty represivních složek komunistic- kého režimu, které jsou – kromě své histo- rické hodnoty a jasných ideologických pozic

– zajímavé především svou někdy až bizarní jazykovou a stylistickou odlišností od doku- mentů Charty 77.

Tradiční pozitivistická historiografie pra- covala s imperativem zkoumání historických událostí pouze na základě primárních (rozu- měj „papírových“) pramenů a s nutností zkoumat historické události se značným časovým odstupem, který byl chápán jako záruka nezávislého a kritického pohledu na věci minulé bez rušivé intervence osobních pamětníků daných událostí.

Třicetiletý odstup od vzniku Charty 77 již tento kritický přístup – díky možnosti využití většího množství dosud neobjeve- ných dokumentů – částečně umožňuje. Na druhou stranu se moderní historiografie s nástupem nových interpretativních metod tohoto metodického pozitivismu částečně vzdala a vzala na milost i prameny sekun- dární, včetně biografických a dialogických fenoménů typu oral history. Přítomná kon- ference tak díky participaci signatářů Charty 77 na politickém, kulturním a veřejném životě odstup tradiční historiografie dosud dostatečně nezaručuje, na druhou stranu je ale možnost přímé diskuze a konfrontace signatářů Charty 77 nesmírně cenným zdro- jem informací o celkové povaze tohoto feno- ménu. Především díky prolnutí těchto dvou rovin, pozitivisticky pramenné a osobně-dia- logické, byla konference k třicátému výročí Charty 77 společně s doprovodnými výstav- nými a publikačními aktivitami zaznamená- níhodným počinem s širším interpretačním přesahem, který rozhodně nebyl jen prázd- nou pompézní výroční oslavou, tak typickou pro slavnostní události minulého režimu.

koláž o chartě čili chartáž

„Rok 2007 bude historií nejnovějších českých a československých dějin pravděpodobně vnímán jako »rok Charty«. Kulatého výročí mnozí využijí jako příležitosti k tomu, aby se seriózně zamysleli nad významem prvního většího organizovaného vystoupení proti husákovskému režimu,“ soudil Jiří Noha v úvodu svého článku Vnitřní nepřítel. StB o Pavlu Kohoutovi, který vyšel v prvním letošním čísle týdeníku A2. Kdo chtěl ke vzniku a roli Charty 77 něco říci, mohl tak učinit – média ochotně dávala prostor nejen signatářům Charty, ale i lidem stojícím vně, či dokonce proti ní. A tak se opět vzpomínalo a hodnotilo, zněly oslavné ódy stejně jako kritické hlasy, vedly se polemiky, oprašťovaly se úvahy z dob posledního chartistického jubilea. Pokusili jsme se vybrat z té záplavy názorů, soudů a vzpomínek ty nejzajímavější a poskládat z nich následující koláž, vlastně chartáž.

Před třiceti lety, 6. ledna 1977, vyšlo v několika zahraničních novinách prohlášení skupiny československých občanů nespokojených se stavem lidských práv, které záhy vešlo ve známost jako Charta 77. Tehdejší režim na to zareagoval zadržením tří hlavních organizátorů, dramatika Václava Havla, spisovatele Ludvíka Vaculíka a herce Pavla Landovského. Text prohlášení bezprostředně podepsalo 242 lidí, z Charty 77 se během následujících dvanácti let stala nejvýznamnější platforma nesouhlasu s tehdejším československým režimem. (...) Na začátku byl soudní proces s hudebníky The Plastic People of the Universe. S mladíky, kteří hráli, co se jim líbilo, a nechtěli se nechat oštrihat. Byl podzim 1976 a proces měl být rutinou.

(Daniela Drtinová. *Události, komentáře*, ČT 2 5. 1. 2007)

Zdejší rozvrátněné politické krajině může Charta 77 dál sloužit jako maják. Nebo spíš coby světlo na konci dlouhého tunelu, které signalizuje, že každému budou jednou sečteny a porovnány hříchy stejně jako dobré skutky. Nepřekvapuje, že nikdo ze špiček současných parlamentních stran Chartu 77 nesignoval. Neučinila tak ani drtivá většina dnešních velikých komunistobijců a reformátorů podle neokonzervativních návodů. (Lukáš Jelínek: *Charta 77: světlo na konci tunelu*. Literární noviny 52/2006)

S výročími je to jako s lidmi; změní se režim a vymění se desetitisíce lidí na významných i méně významných postech. Bývalá výročí bývají z kalendária vyřazena a jsou nahrazována protichůdnými výročími. V restaurovaném kapitalismu byla potlačena takřka všechna výročí spojená se socialismem; nejnovějším šlágreem je návrh, aby byl z kalendářních svátků vyřazen prvomájový Svátek práce. Nepřirozenou katolizaci potomků husitských buřičů má zvýraznit povýšení Velikonočního pátku do červených písmen v kalendáři. V těchto dnech je české veřejnosti nejružnějšími způsoby připomínáno 30. výročí tzv. Charty 77. (...) Chtěl bych se na toto výročí a Chartu jako takovou podívat bez emocí a předsudků. V zájmu historické pravdy je nezbytné posoudit, co Charta a chartisté českému národu dali – a co mu nedali, nebo přímo vzali.

(Václav Junr: *Charta 77 a dnešek*. Haló noviny 9. 1. 2007)

Prohlášení Charty 77 podepsala až do listopadu 1989 sotva jedna setina procenta obyvatel tehdejšího Československa. Lze předpokládat, že velká část obyvatelstva nikdy s žádným chartistou nepřišla do styku a nemalé procento se o Chartě nikdy ani nedoslechlo. Reálný vliv Charty na konkrétní život tehdejší společnosti byl po větší část jejího působení, vlastně až do sklonku osmdesátých let, jen nepatrný, spíše žádný. Život probíhal v jiných souřadnicích než v těch, jež určovala povýtce morální kritéria hrstky disidentů. Přesto byla tato víceméně osamocená, donkichotská a od „lidu“ odtržená činnost několika stovek mužů a žen tím nejvýznamnějším a nejvelkolepějším, co se v normalizačním dvacetiletí u nás dělo. (Jiří Peňás: *Věčná sláva ztroskotanců a zaprodanců*. Týden 1/2007)

Úvahy o Chartě 77 po třiceti letech mají pevný symbolický rámec, z něhož je nelze vytrhnout. Je jím mlčení Václava Havla a Alexandra Vondry, prvního a posledního z mluvčích (pronásledované) Charty 77, o zločinech vítěze v soutěži mezi pokrevně příbuznými systémy zvané „studená válka“; vítěz spolkl kanibalsky svého pokrevního bratra a už sedmnáct let se jej snaží v sobě rozpustit jako anakonda králíka.

Mlčení o zločinech vítězného systému (minulých a současných) v Latinské Americe a ve třetím světě, o nenasytnosti amerického zbrojního průmyslu, o katastrofickém unilateralismu, o Abú Ghrajb a Guantánamu, o válce založené na lži, o odmítnutí Kjótského protokolu prezidentem Bushem, o degradování spojenců USA na ochotné pomahače, o zneužívání touhy geopoliticky křehkých postkomunistických států po všemocném ochránci k oslabení EU, o prázdnotě postdemokratické Evropy, k jejímuž sebeuvědomění Charta 77 chtěla původně přispět – alespoň v pojetí Jana Patočky a Václava Havla.

(Václav Bělohradský: *Inspirující a opuštěná. Charta 77 jako filosofický problém*. Právo 15. 3. 2007)

„Československá populace se vyhnula aktivní podpoře Charty 77. I když patrně nelze pochybovat, že drtivá většina obyvatelstva s jejími cíli a záměry soukromě sympatizuje, jen málo lidí je ochotno se k tomu otevřeně přihlásit – a tím na sebe přivolat represe ze strany režimu. Invaze z roku 1968 evidentně posílila přesvědčení, že jakákoli politická iniciativa, která není schválena režimem, je marná,“ říká informační zpráva amerického ministerstva zahraničí z podzimu 1979. (Daniel Anýž: *Co si mohl Carter přečíst o Chartě*. Hospodářské noviny 15. 1. 2007)

Nejvíce peněz poslala českému disentu Nadace Charty 77. Všechny peníze šly přes hranice zcela legální cestou přes Tuzex. To mělo velkou výhodu. První majitel tuzexových bonů je totiž mohl legálně směnít za koruny. V letech 1978 až 1989 se nadaci podařilo shromáždit asi čtyři miliony dolarů (kurz dolaru se na černém trhu pohyboval zhruba v rozmezí 30 až 50 korun). „Švédský agent Tuzexu Sven Persson dokonce dostal plaketu jako celosvětově nejlepší tuzexový agent,“ směje se zakladatel a předseda nadace František Janouch. (Václav Drhal: *Tuzexové bony ze Švédska*. Lidové noviny 9. 1. 2007)

Pan prezident Klaus před časem nepřímo vyjádřil svůj vztah k Chartě 77, když se zastal tzv. obyčejných lidí, neboť právě oni svým chováním vytvořili předpoklady pro 17. listopad roku 1989. Jejich reakcí na nesvobodné poměry totiž byla nevykonnost, náhradní individuální aktivity, atomizace společnosti, pouhé pasivní žití v kulisách propagandy, které už nikdo nevěřil.

Zaujal mne jeho pohled na věc, neboť jsem byl jak chartistou, tak obyčejným občanem. Mimořádná výkonnost se ode mne jakožto topiče parních kotlů nevyžadovala, byl jsem všelijak náhradně aktivní, také jsem zíral na Ženu za pultem a na jiné kulisy. Snad jsem tím nikomu neškodil; že bych ale pouhým pasivním žitím v kulisách propagandy

vytvářel předpoklady pro nastolení demokracie, tuto přespříliš příjemnou novinu slyším poprvé a uvěřit jí nemohu.

(Miloš Rejchrt: *Nevypadá to tu jako v Bělorusku. I díky Chartě*. Lidové noviny 8. 1. 2007)

na Hradě vstal rezident
město vítá nový den

pomačkaný ksichty
jedou z noční šichty

co je nám do Charty?

Nejsou tvrdý Sparty

(Jiří Tomášek: *** [1980]. Přetištěno v A2 1/2007)

Tedy nikoli svržení režimu, ale jen dodržování lidských práv. Málo? Mnoho? Všechno! Občanské svobody, odvozované ze Všeobecné deklarace, přijaté v roce 1948 Valným shromážděním OSN, nelze sloučit s žádným totalitním režimem. Právo shromažďování a sdružování, svoboda tisku, volná výměna myšlenek, svoboda vyznání a další nutně vedou k zániku každé diktatury, ať se nazývá či tváří jakkoli. Což věděli nejen chartisté, ale také komunistická moc, doufající spolu s Kremlem a s dalšími satelity, že tzv. třetí koš Helsinské konference nějak ošvindluje. Posláním, které si Charta předsevzala, bylo tento záměr moci odhalovat a sdělovat občanům, čím se daná praxe od přijatých závazků liší. Patří k nezpochybnitelným zásluhám Charty 77, že krátce po Listopadu byla vypracována a jako ústavní zákon přijata československá Listina základních práv a svobod.

(Jiří Vančura: *Kámen do stojaté vody. Sedm poznámek o Chartě*. A2 1/2007)

Třicet let staré záběry z ponižujícího shromáždění v Národním divadle i z Divadla hudby se opakují jako uzavřená smyčka. Třetina lidí v České republice nezažila, co znamenala Charta 77 a proti ní zbudovaná anticharta. Živější obraz vrátily nyní zveřejňované vzpomínky, ale i ty se dělí jen do dvou kategorií: signatářů charty a signatářů anticharty. Tedy zase schéma, ze kterého vznikají povrchní, zjednodušující soudy.

(Adam Černý: *Jména, která scházejí*. Hospodářské noviny 30. 1. 2007)

Bývalý prezident Václav Havel chce zachránit pražskou restauraci, kde se scházeli disidenti. Hospodě Vltava, dříve Paroplavba, na náplavce pod Rašínovým nábřežím hrozí zánik kvůli zvyšujícímu se nájmu. Havel proto požádal o zásah pražského primátora Pavla Béma.

„Dlouhá léta jsem na nábřeží bydlel a chodil do malebné restaurace Paroplavba. Domlouvala se zde Charta 77, Několik vět i další důležité dokumenty,“ napsal primátorovi Havel a požádal ho: „Prosím, buďte tak laskav a zkuste se na tuto věc podívat, neboť hrozí dělat hanbu městu.“ (Jana Nováková: *Havel bojuje za hospodu Charty 77*. Lidové noviny 17. 1. 2007)

Pri tejto príležitosti sa pristavme ešte pri jednom mýte, ktorý dodnes koluje o signatároch Charty 77. Súčasná propaganda ich vykresluje ako trpiacich ľudí, ktorí stratili zamestnanie a možnosť obživy... Je neoprávněné, že anonymným podporovateľom tohto dokumentu sa žilo naozaj ťažko. Práve oni prinášali skutočné obete. Toto však rozhodne nemožno povedať o popredných disidentoch. Havel sa bezprostredne po revolúcii dlho bránil obvineniam, že bral peniaze z fondov amerických tajných služieb, zľahčoval ich, robil si z nich dokonca žarty a označoval ich za úplné táraniny – až kým sa k tejto podpore hrdo neprihlásili sami Američania. (...) Veľavravná je aj informácia, že Havel sa

4. novembra 1988 sťažoval, že mu pri domovej prehliadke odobrali osobný počítač IBM XT s príslušenstvom. Netreba zdôrazňovať, že takéto technológie boli v tom čase u nás úplnou novinkou.

(Eduard Chmelár: *Charta 77 ako zárodok občianskej spoločnosti*. Slovo 1/2007, pretištěno v Haló novinách 10. 2. 2007)

Po převratu 89 se začali lidé zajímat o jiné otázky. Navíc mnozí se cítí vinní, že tehdy nenalezli odvahu to taky podepsat, a proto s potěšením přijímají názor prezidenta Václava Klause, že toto hnutí nemělo význam, neboť změny se udály v důsledku jakýchkoli zákonitých historických změn, na kterých měli největší podíl ti, co po hospodách hubovali a starali se jen o svoje chalupy. (Jiřina Šiklová: *Charta 77 – nic zákonitě, ale cíl*. Mosty 2/2007)

Samozřejmě jsem o tom uvažoval. Mezi signatáři jsem znal celou řadu vynikajících lidí, mimo jiné těch, kteří byli vězněni už v 50. letech – otec Zvěřina, Růženka Vacková atd. Na druhé straně tam byli někteří, za které bych nedal fajfku tabáku. Takže pro mě to byl takový rozpačitý vztah. Charta usilovala o dialog s mocí a já jsem si to přeložil tak, že o dialog s pendrekem mám zájem snad jediné až po smrti. Něco jiného byl později manifest Demokracie pro všechny – HOS, kde už byla např. odmítnuta vedoucí úloha KSČ. (Zdeněk Rotrekl na otázku: „Šestého ledna uplynulo třicet let od vzniku Charty 77. Vy, starý protikomunistický bojovník, jste ji nepodepsal. Proč?“). *Dobrý den, Zdeněk Rotrekl z Brna*. Babylon č. 5, roč. 16, 15. 1. 2007)

Ideová orientace Charty 77 – princip nedělitelnosti svobody a všeobecné platnosti lidských a občanských práv, kterou si dala do štítu, byla ve své podstatě radikální výzvou komunistickému totalitnímu režimu. Chartou započala, přicházejíc na „holubičích nožkách“, epocha politiky směřující k obnově občanské společnosti, demokracie a právního řádu, založeného na bezvýhradném uznání lidských a občanských práv. Myšlenka spoluodpovědnosti občana za obecné poměry a aktivity Charty 77 vycházející z této zásady představovaly svéráznou morální revoluci a vedly k vytvoření zárodečných ohnisek občanské společnosti. (Vilém Prečan: *Charta 77 v zápase o lidská práva a občanskou svobodu. Programové teze k projektu mezinárodní konference www.charta2007.cz*, nedatováno)

Chartu 77 jsem podepsal, dokonce mezi prvními 242 signatáři. Svůj podpis jsem za komunismu neodvolal, nebylo to možné ani slušné. Po převratu to už bylo zbytečné. Následující řádky nechtě jsou chápány také jako výraz jakési sebekritiky.

(...) Nechci dávat české veřejnosti jedničku za chování v době takzvané normalizace, ale stejně, ne-li více, jsou vinny intelektuální elity, které nebyly schopny pro tuto veřejnost vymyslet nějaký realistický program. Odtud pak pocit jakési mravní převahy chartistického Olympu nad obyčejným plebem (...).

(Bohumil Doležal: *Co dneska zbylo z Charty 77*. Mladá fronta Dnes 6. 1. 2007)

On existuje, či má existovat nějaký veřejný obraz Charty 77? Živý je pravděpodobně pouze pro lidi, kteří s ní měli co do činění, těch ale postupně ubývá, a pro hrstku historiků. (...) Maně se mi vybavila věta končící klasickou kovbojku *Jezdec z neznáma*. Cituju po paměti: Přijel k nám ze samého srdce Divokého západu, a když udělal, co měl, zase se sem vrátil... Stopa zůstala. Ale jaká? (Jan Šabata: *Stopa zůstala*. Literární noviny 52/2006)

Přípravil Michal Škrabal

foto archiv Tvaru

Vít Kremlička se narodil 22. října 1962 v Praze. Po gymnáziu absolvoval dvouletou střední pedagogickou školu a pět semestrů PedF UK. Vystřídal řadu zaměstnání (zeměměřič, noční hlídač, operátor ve výpočetním středisku). V letech 1983–1985 byl členem hudební skupiny *Národní třída* (CD *Je třeba si zvykat / Vlhkost v nočním autobuse, Black Point, 2000*), 1986–1988 člen hard-metalové skupiny *His Boys*. V roce 1985 spoluzakládal kulturní revui *Jednou nohou*, později *Revolver Revui*, roku 1989 stál u zrodu *Informačního servisu*, později týdeníku *Respekt*. V letech 1990–1998 studoval na FF UK v Praze bohemistiku a komparatistiku, 1995–1996 byl externím dramaturgem Divadla Komedie v Praze. Zde byla uvedena také jeho divadelní hra *Spravedlnost pro Leonarda Peltiera a mokradsní organismy*.

Debutoval v roce 1981 básněmi a prózami v časopise *Violit*, publikoval v samizdatových sbornících (mj. *Už na to seru, protože to mám za pár, uspořádal Andrej Stankovič, 1985, 9xkontra..., uspořádal Luděk Marks, 1987*), v časopisech *Jednou nohou*, resp. *Revolver Revui*, v exilovém *Paternosteru* (Videň) a *Čtení na léto* (letní číslo římského dvouměsíčníku *Listy*). Po roce 1990 zveřejňoval svoji poezii, prózu a publicistiku v *Alternativě*, *Babylonu*, *Divadelních novinách*, *www.dobraadresa.cz*, *Iniciálách*, *Lidových novinách*, *Literárních novinách*, *Revolver Revui* a její *Kritické příloze*, *Tvaru* (zde v příloze *Tvary* č. 18/2000 sbírka *Básně*) aj. Používal pseudonymů Heřman Křemenáč, Vít Sval a Bořek Mařina. Příležitostně se věnuje překladům (z bulharštiny, příběhy indiánů Severní Ameriky). Vydal *Lodní deník* (Nezávislé tiskové středisko, 1991 – Cena Jiřího Orteny), *Cizrna* (Torst, 1995), *Staré zpěvy* (*Revolver Revue*, 1997), *Zemský povídky* (Hynek, 1999), *Prozatím* (Petrov, 2002), *Amazonia* (Knihovna Jana Drdy, 2003) a *Manael* (Protis, 2005).

Cesta se táhla krajinou jak otevřená rána
vybledlý měsíc visel nad poli
kde chvěl se noční hodinou vzduch struny
od piana
Ne už to nekrvácí už to nebolí

Za ploty vesnic za domy vyli psi
na hřbetech mezi modravě jiskřil sníh
po nebi mraky stříbřité elipsy
tam blíž to bylo na dosah ruky někde
v nich

Dál cesta mokvala jak po rezavém noži
nocí nás táhla zažloutlým oknům vstříc
co někdo sebral ti to hned tak neodloží
někam do šatny u divadla
pro chvíli která beztak zvadla
jak mládí v nohách tanečnic.

Vít Janota:
K ránu proti nebi (Dauphin, 2002)

Ještě poznám, že se jedná o sonet. Když tam
jsou tanečnice z divadla, tipuji Vítězslava
Nezvala.

Na pumpě olejové

Na pumpě olejové,
na pumpě z oleje,
vysaji zbytek tlaku,
zničím své naděje.
Kahan se rozhoří,
teplota vyjede,
frakce se rozloží
a v bance dehet je.

V ledu chovat,
krystalovat
a na misce odpařovat
to mi hravě jde.
ale frakce překapovat,
to již nevyráde.

Ty pumpo olejová,
ty pumpo z oleje,
tak tebe roztočím
horko mě poleje.
Sotva začnu destilovat,
všechny frakce
jdou se schovat
do toho oleje,
do toho oleje.

Václav Oldřich Kaliv:
Veršů svazek druhý (v.n., asi 1947)

Oleje – bába tě poleje! Nějaký budovatel
skvělých zitrků, ale příliš je neznám.

helmut fotil noru
na židovském hřbitově
na hlavě měl černý klobouk

a nora fialový baret

všude kolem vystupovali
jako džinové
rabíni geniální židé

nemůžeme jinak
šeptali
když jsme světové jedničky

vyvolil nás bůh
a ďábel chtěl zničit
létáme po celém světě
jako dým hakenkrajových krematorií

nemůžeme jinak
než kouzlit
abychom splnili
úkol stigma poslání

Jiří Srovátka:
O Helmutovi a jeho stříkačce
(MF, 1991)

Oldřich Mikulášek? Existenciální téma
holocaustu znám ponejvíce z historiografie.
Tahle báseň má jakoby chasidskou notu.

Pasti

Provázejí mě hadrové pomněnky
podél nízkých břehů

Provázejí mě hvízdaví opeřenci
z nichž jen stohláska znám jménem

Tvůj strach mě provází
až pod strženou hráz
k doupatům plechovek

A teprv tam! z vyceněných vík
odkapává medový bolehlav

Zdena Zábranská:
Kytice z ještěrek
(Blok, 1974)

Petr Hrbáč? Ze současných básníků je Mis-
trem přírodovědy.

V dřevěné kůlně
hnojný vůz.
Zlámaná oj. I loukotě.

Hnízdí v něm pták:
kus plachty černé,
co vysedává na plotě.

V kůlně vůz, mraky na nebi
po větru odlétají
s housličkami a s basou.

Hrát budu tam, kde jsem
býval malý.
Tam, kde se vlci pasou.

Pavel Kolmačka:
Vlál za mnou směšný šos (Kalich, 1996)

Zde nemám ponětí.

Starší tlustý básník u potoka

Tlustý a voustatý u potoka leží,
celý den neschopen vstát a odejít
– tak se mu tam líbí!
Je vlhý jarní počasí a vůkol ptačí křik
a daleké jsou zalesněné horizonty.
Onen mudrc je sice již hladový,
ale ještě více lenivý
– hlavně však je básníkem.
Chvillemi spí či v polospánku bdí,
chvillemi háže stébla a dřívka do potoka
a pozoruje jak odplovávají.
Hle, vážka lovící drobný hmyz,
třpytí se ve slunné záři.
Což vrátí se ještě znovu tak krásný den?
Neopust' takový okamžik ze svého světa,
třeba právě on je nevratný.
A pro tiché bratry malé tajemství:
Již tím, že setrváš – vlastně tvoříš!

Bohumil Nuska:
Okamžiky (Torst, 1998)

Nevím, kdo je autorem této básně.

Připravila Božena Správcová

LITERÁRNÍ ŽIVOT

foto divadlo poezie *Mimo patro*

KREMLIČKŮV LODNÍ DENÍK ŽIJE

Lodní deník Víta Kremličky ožívá díky divadlu poezie *Mimo patro* při Základní umělecké škole v Liberci. Ve studentech literárně-dramatického oboru, povětšinou stejně starých jako text knihy, probouzí skryté schopnosti Jaromír Typlt. Jím sestavené a režirované představení potěšilo 20. března 2007 v libereckém *Experimentálním studiu* nejen diváky, ale i herce, kteří si viditelně užívali potouchlého humoru v Kremličkově jazyce i různých absurdních situacích. Závěrečným překvapením, o kterém herci nic netušili, byl pak samotný Vít Kremlička. Zmíněnou literární podívanou bude možné zhlédnout například v červnu na 50. ročníku Wolkrova Prostějova, kam *Mimo patro* postoupilo z krajského kola této přehlídky.

Petr Vendera

někde se stala chyba

KOMUNISMUS JAKO OMYL V SAMIZDATOVÉ TVORBĚ AUTORŮ 70. LET

„Přesvědčen, že musím učinit něco, aby už lidé nikdy neztratili svoji svobodu, aby se už neocitli v neprodyšně obemknutých prostorách, odkud není úniku, kde vládnu jen řeznické nože, jsem se chystal stát pěšáčkem revoluce, koníkem, na jehož záda usednou noví řezníci, aby svými sekáčky sehnali rozprchlé lidské stádo do znovu vybudovaných ohrad a svými noži začali dílo nového života.“

Takto vysvětloval Ivan Klíma důvod prokomunistické orientace Adama Kindla, hlavního hrdiny svého románu *Soudce z milosti*. V próze, kterou začal psát v roce 1972, se snažil pojmenovat Kindlův podíl na nezákonnostech počátku padesátých let, tedy v období, později označovaném za jedno z nejtragičtějších v novodobých českých dějinách. Líčení hrdinova osudu však nutně sestávalo také z popisu příčin a následků, tedy jeho cesty ke komunistickému přesvědčení, ale i postupného vystřízlivění z něj.

Na české literární scéně sedmdesátých let Klíma nebyl jediným spisovatelem, který ve své tvorbě reflektoval tento kontroverzní úsek dějin i vlastního života. Z autorů, již věnovali svá díla formování protagonisty – podobně jako u Ivana Klímy silně autobiografického – na pozadí poválečných dějinných událostí, lze totiž právě v tomto období vydělit skupinu autorů, které pojila podobná generační zkušenost, tedy aktivní účast na poúnorovém „budování socialistické společnosti“. Ve výstavbě, tematice i poetice jejich děl, vydaných v samizdatovém okruhu během sedmdesátých let, se tato zkušenost projevila nejen zmíněnou autobiografičností hlavních postav, ale i dalšími společnými znaky, užíváním podobných motivů, kladením stejných otázek a nacházením obdobných odpovědí.

Šlo o prózy autorů, kteří patřili k „vítězné“ generaci mladých komunistů, jimž po druhé světové válce „patřil svět“. Jejich intelekt, vzdělání a zkušenosti je nejprve dovedly k „rudé hvězdě“ komunismu, o pár let později ke kritickému postoji vůči společenskému vývoji a vyústily až v definitivní rozchod s komunistickým režimem po roce 1968. Milan Kundera tak popsal poválečné revoluční nadšení hlavního hrdiny ve fabulovaném románu o básníku Jaromilovi *Život je jinde* (Toronto 1979), Pavel Kohout naopak v autobiografickém díle *Z deníku*

kontrarevolucionáře (Luzern 1969), Jaroslav Putík v bildungsromanu *Proměny mladého muže* (s tit. *Červené jahody*, smz. 1975), zaměřeném především na válečné a těsně poválečné období. Ivan Klíma vtělil své zkušenosti a názory do postavy soudce Adama Kindla v rozsáhlém románu *Soudce z milosti* (smz. s tit. *Stojí, stojí šibenička*, 1976; česky zkráceno Londýn 1986), podobně učinil se svými postavami zprvu nadšených komunistů František Kautman ve dvou bilančních dílech nazvaných *Mrtvé rameno* (smz. 1977) a *Prolog k románu* (smz. 1979). Eva Kantůrková zvolila v rozsáhlém románu *Černá hvězda* (smz. 1977, Kolín nad Rýnem 1982) za hlavního hrdinu postavu o generaci starší, zřetelně inspirovanou osudy svého otcekomunistického novináře, zatímco poválečnou komunistickou generaci tu zastupuje postava dcery Jany.

Novodobé dějiny ve svých dílech vydaných v sedmdesátých letech reflektovali i další autoři, kteří ovšem v padesátých letech patřili k jiné, nekomunistické a neangažované části poválečné generace. Zkušenost Josefa Škvoreckého, Zdeny Salivarové, Alexandra Klimenta, Oty Filipa a dalších byla jiná a tomu odpovídá i odlišná (a celkově rozmanitější) reflexe téže doby v jejich literárních pracích. Opačný pól k románům „vítězné generace“ představují prózy obětí režimu, autorů v padesátých letech uvě-

něných – tato svědectví zpravidla vyšla už v šedesátých letech. Díla těchto autorů však ponecháme jiným analýzám.

Ironie dějin

Většina z autorů, jimiž se chceme nyní zabývat, si svou popularitu i jméno vybudovala romány o době svého mladického nadšení a následného vystřízlivění už v období šedesátých let prózami jako *Smuteční slavnost*, *Smrtná neděle*, *Žert* či *Hodina ticha*. Jejich tvorba z let sedmdesátých, vznikající v neoficiálním literárním okruhu, na díla vydaná v předchozí dekádě v mnohém navazuje, ale zároveň se od nich v lecčems odlišuje. Dokládá tak posun a další proměnu v pohledu na dějiny i orientaci jedince v nich.

K charakteristickým rysům těchto románů, které i v nových podmínkách zůstaly nezměněny, patří zejména motiv ironie dějin, forma osobní zpovědi a kritika poúnorových nezákonností. Na rozdíl od společenských románů šedesátých let je však v sedmdesátých letech zřetelnější příklon k žánru bildungsromanu a zejména k románu psychologickému. Podstatnou proměnou je totiž větší důraz na reflexi vlastního podílu na proběhlých událostech, a tím i nový motiv zodpovědnosti nejen za aktivně provedené činy, ale také za (byť leckdy nevědomé) pasivní napomáhání zlu. Hlavním tématem tak už nejsou neúprosné neosobní dějiny, ale vina konkrétního individua na prosazení a stabilizaci komunistického režimu. Protagonisté se sice stejně jako ve starších románech stávají obětmi tohoto systému tím, že jsou odstraněni ze svých míst do pozic méně výhodných, nově však kriticky reflektují i své předchozí angažování se v době, kdy ještě stáli v popředí a měli v rukou menší či větší moc. Takovéto „potrestání“ – v podstatě však směšné ve srovnání se skutečnými obětmi režimu – totiž nemůže smazat předchozí viny.

Alena Fialová

Potřeba vysvětlit chybné postoje

Reflexe vlastního podílu na nezákonnostech padesátých let přináší těmto protagonistům, potažmo pak samotným autorům možnost vypsát se ze svých skutků a názorů, otevřeně je přiznat a pojmenovat a svých vin se tak zbavit. S mírou přiznané viny tak souvisí leckdy až flagelantský postoj vůči vlastnímu působení v padesátých letech – autobiografické postavy na sebe doznávají své prohřešky („*Odsoudil jsem oběť. Nemám, co bych uvedl na svoji obhajobu jiného, než že jsem žil v prázdnotě a neměl dost odvahy.*“ *Soudce z milosti*), zveřejňují své soukromé kontroverzní dokumenty jako Pavel Kohout či poukazují na svůj morální úpadek, pramenící ze základního pochybení v minulosti. To vše má napomoci v jejich pátrání po prvotní příčině pomýlení.

Podstatným rysem sledovaných děl je tedy potřeba vysvětlit důvod, příčinu chybného postoje hrdiny. Autoři tu zřetelně demonstují distanci od popisované doby, sdílených názorů a spáchaných skutků: odstup od prvotních idejí dokládá i formální výstavba díla, jež je rozděleno na několik časových rovin; předěl mezi nimi může být ještě zdůrazněn změnou formy vyprávěče. Svým postojem tak obhajují právo na omyl a postupné politické i mravní zrání postavy. Hledání odpovědi po příčině selhání se pak prolíná všemi díly: „*Někde se stala chyba. Marně se ji snažím najít. Nacházím celou řadu jednotlivých, menších chyb, ale stále mi chybí ta jediná podstatná. Nebo snad vznikla právě nahromaděním těch jednotlivých, drobných omylů?*“ (František Kautman: *Mrtvé rameno*)

Pragmatický boj se neukazuje

Reflexe poválečné historie v těchto románech zpravidla začíná líčením dětství a mládí protagonistů, umístěného převážně do období druhé světové války, která je tak

POLEMIKA

Vážená Boženo Správcová!

Tentokrát se musím ohradit ke způsobu, jakým jsi setřela ve *Tvaru* č. 5/2007 básnic-kou prvotinu Ladislava Zedníka *Zahrady s jabloněmi a dvěma křesly*. Nijak se nepozastavuji nad tím, že je zcela legitimní jakákoliv dojemová nelibost, byť od kritika lze očekávat poctivější přístup k interpretaci než povrchní dojmologii. Pozastavuji se však nad tím, že jsi ve své „kritice“ použila sousloví „*klackovitě nehoráznosti*“ a dále v textu ještě „*sklon ke klackovitým záskubům*“. V textu jsem vysledoval genezi „zpozorované“ klackovitosti od slova „nehoráznost“, již jsi poctila autorův verš: *Světlo / – s moudrostí úměrnou svému věku / mlčí*. Z tvého pohledu jde o jakousi „rádoby hlubokou nehoráznost“. Z textu není sice vůbec jasné, proč by sis měla něco podobného myslet, ale budiž, je to tvoje kritika. Se slovem „nehoráznost“ bych se totiž nakonec smířil, kdyby nevedlo k výše uvedené klackovitosti. Pokud jsi o klackovitost chtěla rozšířit pojmy literární teorie, potom je třeba s tebou polemizovat, neboť jde o nebezpečný precedens. Původně se pojmem klackovitost označuje prepuber-tální chování jedinců na rozhraní 5. až 6. třídy základní školy, které je charakteristické nešikvným, neohrabaným vnějším dojmem. Souvisí s překotným růstem jedince, jenž si kompenzuje viditelnou neohrabanost vytahováním doprovázeným hrozbou pohupujících údů, mnohdy daleko větších, než jsou ty maminky. Ale my se bavíme o takřka třicetiletém autorovi veršů! Pokud bychom si při-

pustili, že jsi svoje označení přesto myslela vážně, potom ses měla přece jenom podívat do některé psychologické či psychiatrické příručky a informovat se, co znamená „klackovitý“ projev u dospělého jedince. Takový projev signalizuje „hebefrenní schizofrenii“, což je forma schizofrenie, pro kterou je charakteristická porucha chování (klackovitost), bizarnosti v chování, nepředvídatelnost chování, nesouvislosti v projevu a myšlení.

Domnívám se, že lehkomyšlné použití tvých „vtipně klackovitých“ příměrů ohledně autora je neetické. Bude-li se totiž kritika ubírat tímto směrem, že bude psychologicko-psychiatrickými prostředky definovat nesnadno uchopitelnou literární působivost, bude potom prohlubovat propast mezi možnou důvěrou autorskou a mocensko-kritickou reflexí nad únosnou mez. Tvoje charakteristika autora definovaná pomocí terminologie z lékařské oblasti vyjadřuje buď nespravedlivou invektivu způsobenou nedostatkem literárněvědných argumentů nebo jen projev arogantní moci, která se pokouší z posledních sil uchovat si svoje pozice neetickým manipulováním s podvědomím čtenáře. Při reflexi autorské produkce není v etických dimenzích možné poukazovat k projevům z oblasti autorského chování, byť by bylo dokonce pravdivé, (a v tomto případě tomu tak ani náznakem není). Jinak bychom se mohli zanedlouho dočkat „kritik“, v nichž by se bylo možné dočíst: autor smrdí nebo autorka je příliš ošklivá, než aby mohla napsat něco o lásce.

Ve skutečnosti jsem vašemu listu stále příliš nakloněn, nehrozí tedy, že bych z jedné kritiky vyvozoval úvahy o kvalitě celého bohulibého literárního časopisu. Nicméně chci zavčas přátelsky zaprotestovat proti sklonům psychologizovat kritiky. Je to nerytířský způsob boje, který tolik všude jinde ovládá naši literární scénu, která se orientuje pouze na přímou důvěru opřanou o osobní znalost autora, ale text jí častěji zcela uniká. Přimlouvám se za to, aby se k této „mafiozní“ praktice můj oblíbený *Tvar* nepřidával a vzal si tímto více k srdci nedávný titulěk na vlastní první straně: v umění nejde o boj, nýbrž o tvorbu (*Tvar* č. 1/2007).

Zdraví a krásné jarní dny přeje

Zdeněk Horner

• • •

Vážený Zdeňku Hornere,

obávám se, že trochu přeháníš. Co po mně vlastně chceš (odhlédnu-li od toho, že se zřejmě názor nás dvou na Zedníkovu knihu liší a Ty jsi z toho mého roztrpčen)? Ano, recenzenti jsou různí a já mám – pokud už se do recenzí pouštím – prostě blíž k oné všeobecně opovrhované dojmologii. Jsem přesvědčena, že ať se recenzent tváří sebeobjektivněji a třebas i vydatně literárněteoretickými termíny šermuje, stejně v podstatě více či méně vyjadřuje a argumenty podepírá své vlastní subjektivní dojmy – jiné totiž ani k dispozici nemá. Tím hůř pro

něj, pokud to nepřizná nebo si to dokonce ani neuvědomí. Recenze je zkrátka zprávou o tom, jak dané dílo zcela konkrétní člověk (skrže sebe, své znalosti, schopnosti vcítit se apod., ale samozřejmě i skrze své nedostatky, osobní bloky a omezenost) přečetl.

Máš pravdu, že slovo „klackovitost“ není literárněteoretický pojem. Použila jsem ho (a vedle něj i spousty dalších literárněteoretických ne-pojmů) ve zcela běžném významu, ve snaze své dojmy co nejplastičtěji popsat. To se tak dělá, ba i v recenzích. Upřímně řečeno si nedovedu představit, že by nějaká recenze byla složena výhradně z odborných pojmů (myslím, že by se vůbec nedala číst). Tvůj kauzální řetězec, končící u slovníku psychiatrické terminologie, jímž se mne snažíš zphlavit, je v mých očích roztomile vratkou a krkolomnou konstrukcí. A že by bylo použití slova „klackovitost“ *projevem arogantní moci, která se pokouší z posledních sil uchovat si svoje pozice neetickým manipulováním s podvědomím čtenáře*, to už mi připadá, nezlob se, doopravdy směšné. Jaké moci a jakých pozic, proboha? Literatura opravdu není (aspoň doufám) ani bojištěm, ani průmyslovým odvětvím s konkurujícími si firmami, ba ani parlamentem. Já osobně ji chápu naopak jako jeden z nejsvobodnějších prostorů, které nám ještě zbývají. Místo, kde se automaticky nestane nepřítelem ten, kdo má jiný názor, a právě proto je možno v literatuře pobývat, hledat, nalézat, ale také beze strachu říci NE.

Božena Správcová

prostorem prvního setkání se smrtí, láskou a politikou zároveň. Hrdinové shodně pocházejí z nepřiliš bohatého maloburžoazního prostředí a ke komunismu se dostávají ne díky svému třídnímu předurčení, ale „intelektuální“ cestou – přes knihy, diskuzní kroužky a studium. Na jejich politické formování má rozhodující vliv poválečné tříletí stále ještě demokratického státu, v němž se vedl boj o „získání mas“. Hrdinové do něho vstupují na prahu dospělosti, kdy všichni shodně studují „politiku“ (tj. na Vysoké škole politické a sociální), hlásí se do komunistické strany, zúčastňují se brigád.

Příznačné je, že samotný únor 1948 není v dílech takřka vůbec zmíněn. Poúnorové události zřetelně pro postavy i jejich autory představují přirozené vyústění válečného traumatu a nezkažených ideálů poválečného budování socialistické společnosti. Pragmatický boj o moc a připravovaný, řízený převrat v takovémto způsobu reflexe dějin nemá místo.

Zajímavé je provést srovnání těchto děl s produkcí oficiální, s tvorbou autorů v sedmdesátých letech angažovaných, kteří ve svých románových kronikách, často inspirovaných poetikou budovatelských románů padesátých let, taktéž postihovali poválečný vývoj země (Jiří Křenek, Karel Misař, Petr Pavlík, Jaromíra Kolářová a jiní). I v nich se totiž hrdinové angažují na schůzích a brigádách a poválečný vývoj logicky směřuje k vítěznému převzetí moci. Únor však je v nich popsán podrobně a zdůrazněn jakožto rozhodující obrat a těžce vybojované vítězství, symbol překonání staré společnosti.

Vysoké a nízké

V neoficiálních, samizdatových dílech se však objevují i další motivy, které jinak podobnou interpretaci poválečného tříletí jakožto období nadšeného budování odlišují od ztvárnění v oficiálních normalizačních dílech. V protikladu k obdobně proklamovaným vznešeným cílům je tu totiž zdůrazňována neidealizovaná motivace angažovanosti románových postav: šlo jim o docela prostou touhu vyniknout a předvést se před obdivovanou dívkou. Přirozené pohnutky jejich jednání, nezkušenost, naivita a ješitnost, jež mohou být v protikladu k vysokým ideálům vnímány jako nízké, však jejich chování odlehčují a polidšťují. Spolu s prolínáním vysoké a nízké motivace jednání postav se v sami-

zdatových dílech objevuje další důležitý motiv, a to motiv potlačených pochybností. Přestože hrdinové tuší a vědí, že není vše v pořádku, odmítají vidět jiný než idealizovaný obraz, a volí tak jednodušší cestu slepé víry a přizpůsobení se. (Nejpregnantněji to vyjádřil Putíkův hrdina Emil: „*Zařadím se! Podřídím se! Proměním se! Zároveň však slyšel ve svém hlase cosi falešného. Ale co?*“; Proměny mladého muže, s. 186.)

Charakterové vady

Po vynechaném únorovém převratu se tak hrdinové ocitají rovnou ve víru nejradikálnějšího budování komunismu. Protagonisté, nyní již v roli prověřených kádrů, novinářů, pedagogů, soudců, spisovatelů, se na exponovaných místech aktivně účastní oficiálního života. Pochybnosti zpočátku opět potlačují (objevuje se tu například motiv návštěvy Sovětského svazu a střet s jeho bídou, kterou protagonista jako by nevidí). Vina hlavních hrdinů je ovšem nyní již o to horší, že postupem doby a s novými informacemi již v očích autorů ztrácejí počáteční naivitu. Jejich politická rozhodnutí (tedy ne již pouhé akceptování a přihlížení, ale aktivní čin) jsou proto často motivována i charakterovými vadami, jako je žárlivost, sobectví či ješitnost, které již nyní neomlouvá nevědomost mládí.

Příklad takovéhoho vědomého činu s politickým pozadím, jenž má nedozírné následky pro životy druhých, představuje zrada a udání milované dívky, kterou chce hrdina vytrést za její domněle nedostačnou lásku. Dívku tak udá pro zcela malicherné provinění stranickým orgánům či policii (tak je tomu u Kautmana či Kundery, částečně i v Kohoutově románu; „zrada“ ovšem může být prezentována i opuštěním v těžké situaci jako v případě hlavní postavy Klímova románu). Pokus o pomstu se však hrdinům vymkne z rukou a přinese následky, jež ve své politické naivitě neočekávali – vyústí v dívčino uvěznění. Vina, dříve přisouzená dějinám a „těm nahoře“, je tak konkretizována a vztažena k reálnému původci neštěstí, na něhož po čase dopadá s dvojnásobnou vahou (zatímco dívky, byť předtím podobně „ideově pomýlené“, naopak prožité utrpení očisťuje).

Tento motiv tak vyjadřuje názor (v období vzniku románu silně aktuální), že jakékoliv zapletení se s mocí znamená pád a nesmazatelnou chybu, která vede k fatálnímu morálnímu i lidskému úpadku. Příkladem může

být Kautmanův hrdina z románu *Mrtvé rameno*, který po udání své dívky Markéty, jež naivně zapůjčila svou stranickou legitimaci později emigrovavšímu příteli, není schopen běžného života, trpí impotencí, depresemi a propadne alkoholismu. Na konci románu je z něj umírající troska bez jediné blízké duše, jež definuje svou hlavní chybu právě tímto osudovým rozhodnutím: „(...) v Markétě je ta hlavní, osudová chyba (...) Markéta snad byla jediná možnost, jediná šance, která mi byla dána a kterou jsem nevyužil“.

Zkázu, která následuje po takovémto činu, symbolizuje i trapná smrt básníka Jaromila z Kunderovy prózy *Život je jinde* či manželská i mravní krize Adama Kindla v Klímově *Soudci z milosti*.

Vševědoucí vypravěč v normalizačním období

Hrdinové analyzovaných próz posléze překonají nejtužší období stalinismu, po němž se u nich začínají objevovat první „procitnutí“, sebereflexe a přiznání vin. Nevedou je k tomu výrazné politické události, jako byly procesy („*Byli to lidé jiné generace. Nemohl jsem k nim mít osobní vztah, necítil jsem k nim nikdy lásku, a proto jsem ani teď nebyl nijak otřesen*“; *Soudce z milosti*), ale pouze tvrdá vlastní zkušenost – propuštění z exponovaného místa či odchod na odlehlé působiště. I svědectví polických vězňů mohou vyslyšet teprve poté, co se ocitají v těžké osobní situaci, v krizi své víry v komunismus.

Pokud se jednotlivé příběhy neuzavírají již dříve (tak jako román Kunderův a Putíkův), představuje další výrazný přelom až rok 1968, jenž se zprvu zdá být příležitostí k nápravě dřívějších ideálů i vin. S výjimkou Pavla Kohouta, jenž ve shodě se svým naturelem promítl do své prózy politickou angažovanost, protagonisté ostatních próz – i přes rozdílnou osobní zkušenost autorů – zůstávají nerozhodnutí a spíše v pozadí (Klímův hrdina je v zahraničí, Kautmanův v nemocnici). Tím se jejich rozhodnutí, jak se postavit ke komunismu jako celku, odsunuje do doby normalizace, tedy do tehdejší současnosti, a jednotlivá díla tak bezprostředně tematizují dobová morální dilemata. To, zda budou předchozí viny protagonistům alespoň částečně odpuštěny, závisí na závěrečném rozhodnutí postavy. Přesto je pro ně příznačné váhání a strach z opětné angažovanosti (a to na obou stranách), tedy obavy z jakéhokoliv aktivního

činu. Nejdůležitějším rozhodnutím, kterého jsou protagonisté nakonec schopni a které může umenšit jejich vinu, je rozhodnutí zůstat ve vlasti – jejich viny jako by je osudově svazovaly se zemí a jejich sebereflexe byla možná pouze v „místě činu“. (Tomu odpovídá i fakt, že všichni autoři sledovaných próz buď neemigrovali vůbec, nebo až v průběhu normalizace a po napsání děl, o nichž hovoříme.)

„Současnost“, tedy normalizace jakožto doba, v níž už mají hrdinové patřičný odstup od prvotních idejí, nadšení i omylů, tak autorům z perspektivy již vědoucího vypravěče umožňuje pojmenovat příčiny jejich selhání a vysvětlit, proč tehdy začali věřit „černé hvězdě“ komunismu. Vcelku lze říci, že kromě historických událostí, jako byla Mnichovská dohoda a druhá světová válka, za příčinu nejčastěji označují především osobní, prostě lidské pohnutky, zahrnující charakterové nedostatky jako slabošství či ješitnost, problematickou rodinnou anamnézu – zejména touhu vymanit se z přílišné závislosti na rodičích, ale také potřebu věřit, patřit do nějakého společenství, nové, ideální rodiny.

Společným jmenovatelem, jenž se v různých podobách nakonec prolíná všemi sledovanými díly, je však věk, nezralost a nedospělost. Milan Kundera ho nazývá „lyrický věk“, přičemž tu spojuje „génia lyriky“ s „géníem nezkušenosti“. Jeho Jaromil totiž při politickém angažmá „*ztratil na chvíli pocit dítěte*“; obdobně byl „*Poprvé uznán a vyzdvižen!*“ i Putíkův mladý muž. Angažovanost v komunistické straně totiž dávala literárním i skutečným protagonistům možnost poprvé okusit pocit dospělosti, „opravdového“ života, chlapských rozhodnutí a boje na „správné straně dějin“.

• • •

V Kautmanově *Mrtvém ramenu* je toto mládí hlavní příčinou a počátkem základního selhání. Zatímco citovaný výrok „*Někde se stala chyba*“ román otevírá, vysvětlení toho, co bylo osudovou příčinou hlavní osudové chyby, ho příznačně uzavírá: „*Byly nás houfy diletantů, kteří zhudlařili naše poválečné dějiny. Tak to by vycházelo: chopili jsme se věci – »diletantští brídilové«, a jali jsme se »budovat nový řád« (...) A má osobní tragédie spočívá v tom, že jsem to nepoznal a že jsem svou šanci promarnil. Tak tu ji máme, osudovou chybu.*“

(mezititulky Tvar)

FRANCOUZSKÉ OKNO

O AKTUALITÁCH Z FRANCOUZSKÉHO KULTURNÍHO ŽIVOTA REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Kdo padá, je člověk

Prezidentská kampaň, která právě probíhá ve Francii, se neodehrává jen v médiích, ale i na knižních pultech. Kandidáti na úřad prezidenta vydávají svá literární díla a spisovatelé píší o svých favoritech, literární přílohy všech časopisů a deníků recenzují a informují o knižních novinkách s politickým nádechem. Listují alespoň dvěma z nich.

V prvních jarních dnech letošního roku vydalo prestižní pařížské nakladatelství *Plon* knihu François Bayroua s názvem *Projet d'espoir* (Návrh naděje). Dosud velmi zdrženlivý Bayrou vystoupil ze stínu, intelektuál, autor mnoha odborných publikací, katolík s pevnými sociálními a republikánskými zásadami, bývalý ministr školství; jeho politická hvězda prudce stoupá na žebříčku předvolebních preferencí, zdá se, že kandidát za *Svaz pro francouzskou demokracii* by mohl předběhnout i *Sarka* i *Ségo*.

Bayrou věnuje ve své knize značnou pozornost hlavním principům, s nimiž je Francie nerozlučně spjata: *volností, rovností, bratrstvím*. Připomíná, že pro lidskou spo-

lečnost jsou ale příznačné projevy zcela opačné: *podřízenost, sobectví, povyšování*. Zamýšlí se nad současnou společností, kterou podle jeho názoru ovládají hlavně peníze, jako by moc peněz měla své panství navěky. Na jiném místě autor pak dodává: *Jen ten, kdo je zcela odtržen od skutečného života, může prohlásit, že nezaměstnaní, chudí a lidé žijící ze životního minima si za svůj úděl mohou sami. Život každému nachystá mnoho křížovatek a stačí velmi málo, aby na nich člověk upadl. Ten, kdo padá, a ten, kdo vstává, je člověk; je možné upadnout a hned vstát. Platí to ale i opačně. V životě nezáleží vše jen na vůli, schopnosti a práci*.

Zdá se, že François Bayrou je sice přemýšlivý pozorovatel dnešní společnosti, ale kniha místy přece jen připomíná katalog předvolebních slibů; vytyčení cesty, po níž lze jediné dospět k úspěchu a ke štěstí. Autorovi nelze upřít snahu o změny k lepšímu; chce bojovat proti ngramotnosti, která se šíří po celé Francii, chce, aby důchodci mohli pracovat, jak dlouho budou chtít, doporučuje podporovat drobné podnikání, upozorňuje na nepříznivý demografický vývoj, na stárnutí populace.

Kritikové však Bayrouovi vyčítají, že daný systém sice rád napadá, ale žádné konkrétní návrhy na jeho změnu nepřináší, přichází

jen s vizemi a předvolebním programem. Vyčítají mu, že se šikovně distancoval od *šátkového zákona*. Nicméně tím, že Bayrou stál dlouho stranou, vytvořil pocit, že je nadstranický, a tím nepochybně získal přízeň voličů.

V nakladatelství *Grasset* vyšla koncem minulého roku jiná kniha menšího rozsahu s názvem *Mignonne, allons voir...* (Miláček, uvidíme...), jejímž autorem je francouzský spisovatel a literární kritik Marc Lambron, kterému byla v roce 1993 udělena cena Femina za román *L'Oeil du silence* (Oko ticha).

Kniha *Miláček, uvidíme...* je koncipována jako rozhovor dvou přátel, kteří pomalu kráčí pařížskými ulicemi, místy se zastavují a rozmlouvají o politice, o volbách; zamýšlejí se nad fenoménem Royalová. Ségolène má charisma i program, kterým chce přiblížit socialistickou stranu mladým voličům, tvrdí Lambron na jednom místě. Avšak oba ji vyčítají přílišnou touhu po moci. Její odpůrci ji přirovnávají k Popelce, Cosette ze slavných *Bídníků*, ale i k Eleně Ceaușeskové, dokonce i k prázdné škebli. Příznivci ji naopak považují za *fille rebelle*, svěhlavičku, za *une femme nouvelle*, novou ženu; emancipovanou matku čtyř dětí, nezávislou ženu, která se neprovdala za svého druhu, ale

dovede se výborně prosazovat ve významných funkcích. Zdá se, že paní Royalová má šanci brzy usednout na prezidentský trůn v Elysejském paláci.

Jinak se oba přátelé nechvalně vyjadřují o francouzské politické garnituře; Dominiqua de Villepin přirovnávají k Planchetovi, který se marně snaží, aby byl d'Artagnan, ostatní politiky pak ke starým dětem, které si chtějí hrát s živými vojáčky; Mitterrand je charakterizován jako muž s maskou, jehož pravá tvář byla, možná, maska sama.

Marc Lambron se domnívá, že Ségolène Royalová z generace prince Charlese se liší od svých soupeřníků hlavně svým přístupem i svým *image*, a to by jí mohlo přinést volební vítězství. Sarkozy, říká autor, bojuje s ženou, která už porazila bývalého předsedu vlády Lionela Jospina, stejně tak i Jean-Pierra Raffarina i druhého nejvlivnějšího muže socialistů Laurenta Fabiuse, podobně jako Dominiquea Strauss-Kahna, bývalého ministra financí – vesměs zkušéné válečníky na politickém poli. Je to těžký boj a Sarkozyho vítězství je nejisté.

Miláček, uvidíme... není politologická analýza, je to nevelká próza napsaná s humorem, výstižně, a jak říká Philippe Sollers v *Nouvel Observateur*, krutá, legrační, lepší než útočná: inspirující a přesná.

původní chaos aneb reportáž z literárního života

Vladislav Reisinger

Původně jsem se chtěl jít podívat, jak Petr Král čte z Josifa Brodského, jenže ouha, zjistil jsem, že šestého března mám noční směnu, nicméně chuť na literární život byla, a tak jsem si řekl, že si to zkusím vynahradit o den dříve na stejném místě. Pozvánka hlásala, že pátého od šestnácti hodin budou v kavárně a knihkupectví Fra číst žáci Alexandry Berkové. Přestože se snažím svou naivitu udržovat s rozumem v rovnováze, ovanul mne antický vánek – milovníci umění vyhledávají svůj idol, aby ho poznali jako člověka a následovali coby učitele. Mé blouznění netrvalo dlouho, samozřejmě jde v první řadě o žáky Literární akademie Josefa Škvoreckého se vším, co patří k tomu být dnes žákem placené vysoké školy...

Studenti Literární akademie v kavárně a knihkupectví Fra

Ale po pořádku: Dorazil jsem krátce po šestnácté, paní Berkovou jsem neviděl, kavárnička však byla téměř plná, a tak jsem si objednal presso a usedl k jedinému (shodou okolností většímu) stolu, který byl celý volný. Sotva jsem však upil první doušek, bylo mi dáno vyslechnout od vedlejšího stolu rozhovor, z nějž jsem vyrozuměl, že čtení je přesunuto až na půl devátou večer. Radost jsem neměl. Co s načatým odpolednem? Tak dlouho tu přece vysedávat nebudu! Navíc vzápětí všechny tři menší stolky osířely a zbyla jen společnost u druhého většího stolu – známí a přátelé obsluhy. Nu což, dopiju a půjdu. Upíjel jsem však velmi pomalu, neboť rozhodnutí co dál jaksi nepřicházelo. Když vtom se dveře rozlétly a s energií sobě vlastní vstoupila paní Berková následována mladou suitou. Hned bylo živo, a jak už jsem si tak o to svou polohou v prostoru říkal, ocitl jsem se rázem uprostřed nich – potenciálních spisovatelů. Přisedli a krom objednávky začali rozebírat dvě věci – parkování a kdy se vlastně bude číst.

„Kde je Tomáš?“ ptá se učitelka. „Ještě parkuje,“ odpovídá Navoněná kráska. „Ale ty parkuješ hned tady – abys nedostala pokutu,“ varuje učitelka. „To je jedno.“ „Nebo botičku aby ti nedali.“ „To mi nevadí – lepší než odtah, ne?“ Společenství je rozděleno na ty, kdož se drží pozvánky, která přišla i mně, a na ty, kdož se již záhadnými kanály dozvěděli o přesunu na půl devátou. „Dyť tu nikdo není, lidi přijdou až na tu půl devátou,“ argumentuje Mladík s culíkem. Je téměř rozhodnuto, „jen“ je teprve půl páté a jeden z nich navíc potřebuje jít už v sedm. „Tak začneme v sedm?“ Každopádně se bude čekat.

Paní Berková na posilněnou nabízí fernet, ale poté, co jedna z dívek prohlásí, že pije jen balantýnku, paní Berková usměrní omladinu směrem k vodce a upozorní, že situace, kdy česká spisovatelka vyššího středního věku hostí mládež ze zámožných rodin, je námětem na povídku. Inu, nějaký námět tu dnes ve vzduchu možná lítá – pomyslí si nad právě dopitým šálkem a začnu váhat s odchodem.

Konečně přichází i Tomáš, na rozdíl od ostatního spisovatelského potěru, který jistě nepřekročil dvacítku, je to minimálně padesátník. Nejprve se mě zmateně zeptá, jestli k nim patřím, a když řeknu, že ne, decentně mi naznačí, zda bych se nechtěl

odsunout k malému stolku – jenomže mě to tu právě začíná bavit, a tak dělám, že náznak nevnímám a nechápu. Tomáš tedy usedne na lavici po mé pravici a podvečírek může začít.

Přichází obsluha, já si objedná džus, ale Tomáš teprve zjišťuje stav objednávek. Ptá se, co pijí ostatní, a paní Berková mu napůl v žertu, napůl vážně sdělí, že milionáře nehostí – Tomáš bez mrknutí oka vstane a jde si objednat láhev vína. Navoněná kráska volá kamarádce, aby ji přeorientovala na půl devátou, a připravuje ji: „Je to jenom taková prťavá kavárnička.“ „No snad si nečekala stadión,“ směje se paní Berková, sedící po mé levici, a začne zjišťovat, co kdo vlastně hodlá číst – vylovila za tím účelem psací potřeby a vytváří jakýsi playlist. Vmísím se do jejich hovorů, abych jim sdělil, že jsem přišel „na ně“, a když už jsou tu, tak by mi mohli – ne, vlastně měli něco přečíst. Vzbudí to malé pozdvižení, je vidět, že čtenář (posluchač) je dnes v literatuře opravdu pánem. Dívka, kterou ostatní oslovovali (tuším) Kristýna, oznámí, že má někde jinde zkoušku z angličtiny a odchází. Obdiv, který ke mně mladí spisovatelé jakožto k živému čtenáři chovají, mi nestačí a nepřestávám prudit: Když svou výzvu k zahájení čtení zopakují potřeť, je přijata. Paní Berková ovšem upozorní, že se jedná o studenty teprve prvního ročníku. Napadá mě drzá myšlenka: Proč se Akademie prezentuje prvním ročníkem? Neměli by prváky vodit na čtení spíš jako posluchače? Nicméně mlčím, nemám totiž konfrontační náladu a navíc: Kam by taková soukromá VŠ přišla, s nějakou pokorou, že?

Tomáš objedná další dvě láhve vína a čte jako první: krátký příběh o tom, jak je nucen ve vykachlíkované místnosti odebrat několika biskupům vzorek stolice – ovšem nikoli z tělesa vytlačeného, nýbrž prstem ponořeným. Když fantaskní hříčku dočte, cítím se jakožto jediný posluchač mezi spisovateli povinen dokázat, že jsem vnímal, a poznamenám, že se nejspíš jednalo o záznam snu. „Pozor, máme chytrého posluchače, náš posluchač je chytřej,“ ohodnotí můj postřeh paní Berková.

Následuje čtení druhého Tomáše – Mladík s culíkem je totiž také Tomáš. Čte příběh Lentilky o muži, který se v uzavřeném bytě brodí černými slimáky, pak někomu

otevře, aby se zjistilo, že někoho jiného zabil – na konci je vyzván, aby si vzal své lentilky. Zeptám se, jestli se mělo jednat o blázna a zda lentilky jsou prášky. Je mi to potvrzeno a tím pádem jsem nucen autora upozornit, že jeho představy o mysli blázna mi připadají poznamenané nadměrným sledováním hororů. Tomáš řekne, že večer bude číst raději něco jiného. Paní Berková poprvé vysloví strašlivé podezření, jestli nejsem kritik. Poté, co ji pravdivě ujistím že ne (recenzi jsem již sice spáchal, ale do kritika mám hodně daleko), dodá: „Kritiky nesnáším!“

Čte Navoněná kráska o muži, který se (už zase) vrátí pozdě domů, a ženiny výčitky ho vytočí natolik, že ji zabije: „až po osmém bodnutí se uvolnil“. Paní Berková mě tentokrát předejde a vyloží dříve své výhrady. Následuje přestávka, Kristýna totiž poslala SMS s žádostí o pomoc. Všichni se radíme o možném překladu dvou neobvyklých anglických frází. Po odeslání odpovědi pokračuje Kráska ve slunečních brýlích. Svůj text anoncuje jako vnitřní monolog, je o létání vzduchodolí za krásou k nebi – vzduchodolí, kterou stále někdo ničí, a proto je potřeba ji znovu stavět. Text je mlhavě obecný, vágní a zatížený různými klišé, avšak přednesený s tak naléhavou opravdovostí, že to té dívčině uvěřím a neodvažuji se ji zraňovat výtkami. Paní Berková též pouze pronese něco o potřebě na textu ještě pracovat. Dívka se ještě omluví, že sluneční brýle si koupila dnes, protože má poprvé v životě zánět spojivek. A může se číst dál...

Četli mi ještě další čtyři studenti a navzdory tomu, že mezi nimi byl i ten

pravděpodobně nejtalentovanější z nich, se omlouvám – pokusím se již pouze o shrnutí svého prožitku. Všechny čtené texty by se daly opentlit větším či menším množstvím nepěkných přívlastků, ale neučiním tak, neboť ten podstatný zápor by musel chybět – špatnými by se totiž daly nazvat pouze v případě, že by se jimi prezentovali nějakí „skuteční“ spisovatelé. Takto bylo spíš zajímavé sledovat, jak se za vrstvou klišé a naivit objevuje jádro odpovídající každé z tak odlišných osob. Potvrzuje se tak, že písemný projev je jedinečný jako otisk prstů, a to nejen písmem, ale i obsahem. Možná že nikdo ze zúčastněných autorů se v budoucnu literatuře věnovat nebude, ale je potěšující vidět, jak různorodí lidé chápou a volí literaturu jako pomocníka na cestě sebepoznání.

Paní Berková mě ještě během následné debaty dvakrát upozornila, že jestli jsem kritik, tak mě zabije, a konečně při oblékání mě s úsměvem varovala: „Ne abyste o tom někam napsal.“ „Když si to vyloženě nepřejete, tak nenapišu.“ „No – leda že byste chválil.“ Porušil jsem neuvážený slib a tak tedy: Chválím, chválím, chválím, neboť se mi zcela nečekaně dostalo jednoho z nejzajímavějších zážitků mého dosavadního „literárního života“. Ukázalo se mi, že stejně jako plytká prezentace může umrtvovat vydařené texty, tak naopak vydařená konstelace udělá ze čtení textů syrových a neumělých něco živého a inspirativního.

Odcházel jsem ve tři čtvrtě na sedm, a přestože jsem za pěkný podvečer poděkoval, rád zde poděkování opakuji. Docela by mě zajímalo, jak dopadlo jejich „druhé podání“ o půl deváté...

INZERCE

rukopis		02 06	revue o psaní	review of writing practice
kdo	učí	psát		
or			o výuce poezie	
			uhde	učitel tvůrčího psaní v rozpacích
petříček	borgesova ars poetica			
			rilke	sylian
			orfeus	
wolfová	číst a psát			
	pavese	z deníků		
eich	každá báseň je příliš dlouhá			
		hruška	když píšu	
	quinn	krchovského rýmy		

Rukopis, revue o psaní, vydává Literární akademie (Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého), Na Pankráci 54, 140 00 Praha 4, lit-akad@lit-akad.cz www.lit-akad.cz

urozené dámy perem vládnoucí

Kautorům nejčastěji se vyskytujícím v zámeckých knihovnách patří německy píšící rodačka z Lochkova Aloisie (Lola) Kirschnerová (1854 až 1934), píšící pod pseudonymem Ossip Schubin. Narodila se v rodině zámožného advokáta na zámku Lochkov ve stejnojmenné městské části dnešní Prahy 16. Jí a její sestře Marii se dostalo vynikajícího vzdělání a podpory jejich talentu. Marie, starší ze sester, se stala výtvarnicí, vynikla především jako malířka skla, její výtvary pro známé sklárny Johann Loetz Witwe v Klášterském Mlýně na Šumavě patří k vrcholným ukázkám středoevropského secesního skla. Součástí vzdělání obou sester byly i jejich cesty po Evropě. V Paříži se Aloisie

u Znojma, kam byl její muž služebně povolán. V roce 1856 se přestěhovala do Vídně, část roku však trávila v rodných Zdislavicích. V roce 1858 vydala anonymně nepříliš zdařenou prvotinu *Aus Franzensbad* (Z Františkových Lázní). Úspěchu se nedočkal ani její drama *Maria Stuart in Schottland* (1860, Marie Stuartovna ve Skotsku) a její další četné pokusy o dramata jí rovněž nepřinesly úspěch. Teprve když se pod vlivem Turgeněva pokusila o tvorbu prozaickou, dosáhla velkých úspěchů. V roce 1875 vyšel svazek *Erzählungen* (Povídky), následován dalšími úspěšnými prózami psanými dokonalým a uznávaným budičím jazykem: *Die Freiherren von Gemperlein* (1881, Svobodní pánové), *Oversberg* (1881), *Krambambuli* (1882), *Der Vorzugsschüler* (1882, Premiant), *Der Kreis-*

„Slečna Taggová vysvětlovala hru svému strýčkovi...“
Charles Dana Gibson: *Everyday People* (New York, Londýn 1904)

v Újezdu Svatého Kříže Josef Mánes. Louise je autorkou vzpomínek, převážně vlastních dojmů z cest, vydaných pod názvem *Was ich erlebte!* v roce 1861 v Praze.

Na jiném západočeském zámku, ve Svojšíně, pobývala Sofie Dorothea hraběnka von Podewils, rozená hraběnka Hirschbergová (1909–1979), esejistka, překladatelka a lyrická básnířka. Její dcera Barbara von Wulfen (1936) je známou rakouskou publicistkou a předsedkyní Spolku Adalberta Stiftera.

V rozsáhlém zámeckém areálu v Hradci u Opavy hostila Karla Krause německy píšící básnířka Mechtilda kněžna Lichnowská

(1879–1958). Narodila se ve staré německé hraběcí rodině Arco-Zinnenberg a byla pravnoučkou Marie Terezie. V roce 1904 se provdala za německého diplomata Karla Maxe knížete Lichnowského (1860–1928). Mechtilda Lichnowská udržovala přátelské styky se spisovatelem Carlem Sternheimem a Frankem Wedekindem, k jejím přátelům patřil i divadelní režisér Max Reinhardt. V zámeckých knihovnách se setkáváme s jejími knihami *Der Kampf mit dem Fachmann*, *Kindheit* a *Der Stimmer*. Mechtilda Lichnowská se po smrti svého manžela provdala v roce 1937 za svého přítele z mládí, majora britské armády Ralpha Hardinga Peto, a zemřela jako britská státní příslušnice v Londýně.

Luboš Antonín,
Oddělení zámeckých knihoven
Knihovny Národního muzea

„Desátá kniha.“
Charles Dana Gibson: *Our Neighbours* (New York, Londýn 1905)

seznámila mimo jiné s Ivanem Turgeněvem a podle postavy z jednoho jeho románu si zvolila spisovatelství pseudonym. Prvotinu, román *Ehre*, publikovala ve svých 28 letech. Během následujících čtyřiceti let vydala přes čtyřicet románů. Většina z nich se odehrává v imaginárním světě aristokracie, která se pohybuje v luxusních evropských centrech a lázních, děje se točilo okolo dědických sporů, nemanželských dětí, a představuje tak unik ze světa politické a sociální reality.

Také německá spisovatelka Ida von Düringsfeld (1815–1876) patří k velice častým autorům zámeckých knihoven. Vedle románů a básní se též věnovala národopisu, kde se proslavila dodnes užívaným slovníkem přísloví německých a románských národů. V roce 1851 přeložila do němčiny knihu českých písní a pověstí pod názvem *Böhmische Rosen*. Odborná díla psala většinou společně se svým manželem baronem Reinsbergem, se kterým napsali rozsáhlé dílo o svatebních zvycích a obřadech evropských národů *Hochzeitsbuch. Brauch und Glaube der Hochzeit bei den christlichen Völkern Europas*, vydané v Lipsku roku 1871.

Největší hvězdou mezi zámeckými spisovatelkami ovšem zůstává, a to patrně již navždy, Marie von Ebner-Eschenbach. Když jsem si ji v jedné práci určené německému nakladatelství dovolil přirovnat k naší Boženě Němcové, paní korektorka se mě zeptala, zda si jsem jist vhodností tohoto příkladu. Dodnes nejsem, protože jsem toho více přečetl • Ebner-Eschenbachové než z ní.

Baronka Marie von Ebner-Eschenbach, rozená hraběnka Dubská z Třebomyslic, se narodila v jihomoravských Zdislavicích 13. září 1830 a zemřela 12. března 1916 ve Vídni. V roce 1848 se provdala za svého bratrance barona Moritze von Ebner-Eschenbach, hejtmana a pozdějšího polního maršála. V letech 1851 až 1856 bydleli v Louce

physikus (1882, Krajský fyzik), *Die Spitzzin* (1882, Čubička), *Lotti, die Uhrmacherin* (1881, Hodinářka Lotti), *Er lässt die Hand küssen* (1885, Že nechá rukulíbat), *Der Muff* (1883, Rukávník), *Glaubenslos?* (1893, Bez víry?), *Ein Spätgeborener* (1857, Pozdě narozený), *Das Gemeindkind* (1887, Obecní dítě), *Meine Kinderjahre* (1906, Z dětství), *Erinnerungen an Grillparzer* (1914, Vzpomínky na Grillparzera) a další. Na zámku Lysice, který patřil Dubským z Třebomyslic, je k vidění jedna z nejkrásnějších interiérových zámeckých knihoven nesoucí její jméno a obsahující množství svazků z její zdislavické knihovny.

V západních Čechách stával až do své demolice v sedmdesátých letech minulého století zámek Újezd Svatého Kříže, který patřival baronům Kotzům z Dobrše. V této rodině se narodily dvě nadané sestry – Ernestina a Louise, které svojí vzdělaností udivovaly pražskou společnost a na jejichž popud navštěvoval jejich bratra na zámku

„Ano, nebo ne.“
Charles Dana Gibson: *Our Neighbours* (New York, Londýn 1905)

Ve viktoriánské éře měli ilustrátoři populárních magazínů podobný vliv, jako mají dnes média se „svými celebritami“. Americký kreslíř Charles Dana Gibson (1867–1944) vytvořil po roce 1890 ideál mladé, vysoké a štíhlé krásy, kurážné i trochu sentimentální, stojící oběma nohama pevně na zemi, ale současně aristokratické.

černobílé rty

ÚRYVEK

Byl to asi Adrian de Vries, kdo v domě s liteckou dílnou poprvé namaloval tmou. Obraz uhrančivé krásy a pronikavé bolesti. Všichni, již dílo spatřili, mluvili rozjitřeni o mlhavých, černých očích. Komu patřily? Kdo seděl modelem tomuto nedokončenému portrétu? Jeho žena Anna, o níž nic bližšího nevíme? A je ten obraz opravdu nedokončený? Neměl ho dokončit teprve čas? Vždyť sémé lásky a tmy sem bylo vsazeno s neochvějným mistrovstvím. Ozývaly se severní hlasy, jež se domnívaly, že Vriesovi se podařilo zobrazit srdeční tmou Evropy, líhlou pod křídly střež barabiznové Prahy, strnulé kvočny alchymistů. Tahle tma, rostlá jako z Vltavy, tiskla se sama na sebe, aby udržela teplo. A když byla dost silná k letu, naposled zakroužila nad Maltézským rynkem a rozletěla se do vzdálených končin země. Majestátně klidná, neboť věděla, že se jednou vrátí. Neproniknutelná noc, již se bude linout osamělý, dlouhý, nádherný tón, vydávaný hlasivkami celými ze světa.

Plaval jsem vyčkávavě tmou, napínaje sluch. Podle kročejů na starých vrzajících parketách jsem se snažil uhodnout jeho záměry. Dlouho se nic nedělo, žádný pohyb jsem nezaslechl. Svíral jsem víčka, abych byl v jejich světě aspoň na chvíli úplně, bez světělých štěrbin pode dveřmi. Co jsem vlastně o té říši za řekou věděl? Moc toho zatím nebylo. Náhle jsem pocítil poryv času, bylo mi zvláště, proboha, co to dělám a jak jsem se tu vlastně ocitl? Před očima se mi odvíjel černobílý svitek, bylo to vlastně víc pásů filmu vrstvených přes sebe a bílé světlo, jež procházelo skrz, mě mocně oslňovalo...

Když jsem přišel do těch míst, byla zima. Dopolední Menší Město se svými polo-

prázdnými chodníky mi stále ještě připomínalo všechny zdejší svátky. Vnímal jsem vůně sálající ze zadních, kuchyňských traktů restaurací, hluk v rozkopené dlažbě, páry ze školní jídelny, parkující limuzíny před úřadem. Tiha všedních starostí jako by každým pomyšlením na budoucí úvazek začínala pronikat i do tohoto pro mě do té doby výlučně slavnostního povětří. Šedá voda nepozorovaně zaplavovala území vznešeně mluvící omítnutými ústy, území vonící svazky knih, archivním vínem za soumraku rozlévaným v přízemních oknech oprýskaných domů, v nichž jsem si kdysi tolik přál bydlet.

Pomalu jsem procházel pod nízkým loubím, jehož šerem proznívalo několikéré klápání podpatků. Pod křížovou klenbou byla špinavá, zevnitř nějakým papírem zaslepená oblouková barokní okna. Zastavil jsem u masivních dřevěných vrat a četl nápis na zažloutlé ceduli vedle nich. Byl jsem zde, několik decimetrů pod úrovní rynku, dosud daleko od živoucího obrazu, a přece tak blízko kamenné paměti.

— — —

Zaslechl jsem za dveřmi kroky, pak tiché zaváhání. Rychlým pohybem jsem otevřel dveře vychovatelný. Stála za nimi Luisa a v rukou držela dva porcelánové hrníčky s ovocným čajem. Trochu se polekala, ruce se jí třáslly, až lžičky cinkaly o porcelánové hranice. Vycítil jsem, že se chvěje z nějakého niternějšího podnětu, a byl jsem tím křehkým výjevem dojat.

„Přinesla jsem vám čaj,“ řekla ostýchavě. Její roztřesené ruce snesly za toho vyzvání oba šálky na nízký stůl.

„To jsi hodná, děkuju.“

„Posaď se,“ dodal jsem, zatímco mlčky a nehybně stála uprostřed té malé místnosti.

Sedla si na šedý gauč a stále mlčela. Potom tiše vzdychla.

Za oknem do dvora padal mokrý sníh. Vzal jsem knihu a začal předčítat.

„Mohli bychom jít někdy na vycházku?“ řekla, když jsem udělal pauzu, abych dal svačinu čtrnáctiletému chlapci, který hned zase odešel.

„A kam bys chtěla jít?“

„Já nevím... Třeba na Hrad.“

„Dobře, až to bude možný, vypravíme se tam.“

Usmála se. To čisté ticho přerušily až tóny harmoniky. Někdo začal cvičit ve světlíku.

„Máte prý mé básně. Můžete mi je vrátit?“

„Jasně, doufám, že ti nevadí, že mi je pan Vraný půjčil?“

„Trošku,“ usmála se a soustředěně usrkla horkého čaje.

„Zdá se mi to dobré, ale víš, že já básním nerozumím. Zkusíš je někde vydat?“

„Nevím. Asi ne.“

Podal jsem jí sešit. „Jsou tam místa, kterým jsem ani potom nerozuměl.“

„Měl byste už odhodit tu úzkost vychovatele. Cítím, že to nejste vy.“

Zaváhal jsem. „Asi máš pravdu. Zítra půjdeme do města.“

Došel jsem ke stolku vedle umyvadla, odkryl utěrkou přikrytou nerezovou mísu s pomazánkou a namazal dva chleby.

„Chtěla bych umět vařit. Myslím, že by se vám to líbilo.“

Usmál jsem se, jako se smějí lidé, které někdo křehký miluje a oni cítí své srdce, jak otevírá brány.

Vzpomněl jsem si, jak jednou, bylo to asi před rokem, ležela na samotce ošetrovacího pokoje s vysokou horečkou. Čelo měla orosené, velké zastřené oči vykukovaly zpod peřiny. Stál jsem ve dveřích s namočeným lněným plátnem. Vybídla mě prosebně, abych už nečekal. Odkryl jsem peřinu a pomohl jí posadit se. Byla už nahá a já na její hubené, téměř dětské tělo přiložil ledové prostěradlo. Okamžik, kdy jsem ho přidržel na jejích špičatých ramínkách, přenesl mezi námi něco nevyslovného. Položila se, a když jsem ji přikryl peřinou, pomalu se přestávala třást a zajíkat.

„Tatínku,“ zašeptala blouznivě, jak se mi zdálo, a pak ještě něco, čemu jsem nerozuměl. Ušnula vzápětí. Sestra dorazila s léky a zvláštním způsobem se na mne podívala.

„Něco jsem přinesla.“ Vytáhla ze zadní kapsy manšestrových kalhot kazetu a podávala mi ji. „Máme s holkama kapelu. Ještě je s námi Janek, umí programovat hudbu na počítači.“

„Tak si to hned pustíme?“ Zasunul jsem kazetu do přehrávače.

Ozvala se jakási napodobenina tehdejšího popu. Luisin hlas jsem poznal okamžitě, zpívala jen doprovodné vokály. Líbilo se mi to. Mlčky jsme poslouchali. Zanedlouho vtrhl do vychovatelný Pavel, šestnáctiletý kluk, co se učil na ladiče. Chtěl studenou večeri. Všiml jsem si, že se potutelně usmál, když uviděl Luisu na pohovce.

„Budeme zase zítra hrát basket, pane vychovateli?“ ptal se a při tom si mazal chleby.

„Až pozítří, řekni to ostatním.“

Přikývl a odešel.

„Určitě jste už slyšel na Janka všechny ty pomluvy. Zrovna Pavel mě v tomhle směru hrozně štvě,“ řekla Luisa.

„Janek tě má rád, víd?“

„Nevím,“ usmála se. Vzápětí zvážněla: „Neříkejte, že vám Pavel nic neříkal?“

Petr Maděra

„Myslíš to, jak ho jednou viděli v koutě chodby za pokojema.“

„Jo, třeba.“

„V tomhle věku to tak dělají všichni.“

„Fakt všichni, i...?“ Zajíkla se a zčervenala.

Po chvíli dodala: „Jsou to parchanti, pozorovali ho až do konce a on si chudák myslel, že je sám. Začali se pak strašně chechtat. Jen si to představte, jak se to najednou vydere z té tmy, spousta pubertáckých hlasů rve smíchy jeden přes druhý.“

Vstal jsem z křesla a posadil se těsně vedle ní. Bez dotyku jsem ucítil její horkou kůži. Pohladil jsem ji po vlasech, překvapeně vydechla. Zase jsem vstal a nechal ji chvíli samotnou, vyšel jsem mlčky skrz světlík obhlédnout druhé křídlo internátu. Všude byl klid. Když jsem se vrátil, už tam neseďla.

Stoupali jsme dlážděnou ulicí k nemocnici Pod Petřínem. Ze starých zdí viselo proutí psiho vína. V sadech pod kopcem jsem zahlédl zbytky sněhu. Vedl jsem ji obvyklým způsobem, jako jsem vodíval ostatní slepce, zavěšenou za rámě. Před skleněnými dveřmi nemocnice stál prázdný invalidní vozík a několik sanitek. U jedné čekal muž v modré pérové bundě.

„Už jsme skoro u nemocnice,“ řekl jsem.

Luisa se vyptala na několik podrobností, aby se zorientovala. Pak řekla: „Tak támhle byla ta škola, o které jsem vám vyprávěla. Vidíte tu zahradu?“

„No.“

„Tam jsme něco prožili. Chodívali jsme tam každé den. Někdy i večer. Zнала jsem tu každé kámen, každé stromek.“ Zadívala se do prázdna. „Mám to tu ráda.“

Dotkla se plotu a pak jsem ji vzal za ruku. Cítil jsem na prstech nepatrné smítko rzi.

„Internát byl těsně vedle nemocnice. Tam někde,“ ukázala pravačkou, „až nahoře, ve druhém patře zkraje, jsme měly okna. Nevím přesně.“

„Je tam ještě ten kolotoč?“ zeptala se pak.

Šeřilo se. Zadíval jsem se pozorně do tmavnoucí zahrady.

„Je. Ale nějak nakřivo.“

„To byl vždycky. Pojdme.“

Pomalým krokem jsme přešli kolem areálu nemocnice. „Kam dál?“

„No přeci do té Zlaté uličky,“ odpověděla. „Nemysli si, není slepá,“ začala mi přirozeně tykat a mně se ulevilo.

„Myslím, že už dlouho u vás vychovatelem nezůstanu. Měla jsi pravdu,“ řekl jsem cestou. Posmutněla.

Venku před Vikárkou, mezi prázdnými židlemi trucovala nějaká studentka na bobku jako ten zajíček. Kluk na ni volal, aby neblbla a šla už. Teprve když nás zaregistrovala, vstala a šourala se uraženě k chlapci.

V uličce jsem jí vyprávěl o topinkách Franze Kafky, o stroužku měsíce, jenž se vyloupil nad střechami. Na konci jsme skutečně sestoupili po několika schůdcích k zamřížované brance. Mříž byla odemčená a dala se lehce otevřít. Stáli jsme na trávě vedle nějaké sochy.

„Je tu pořád ta obluda?“ usmála se Luisa.

Zvedl jsem ji a posadil bokem na studené kovové temeno.

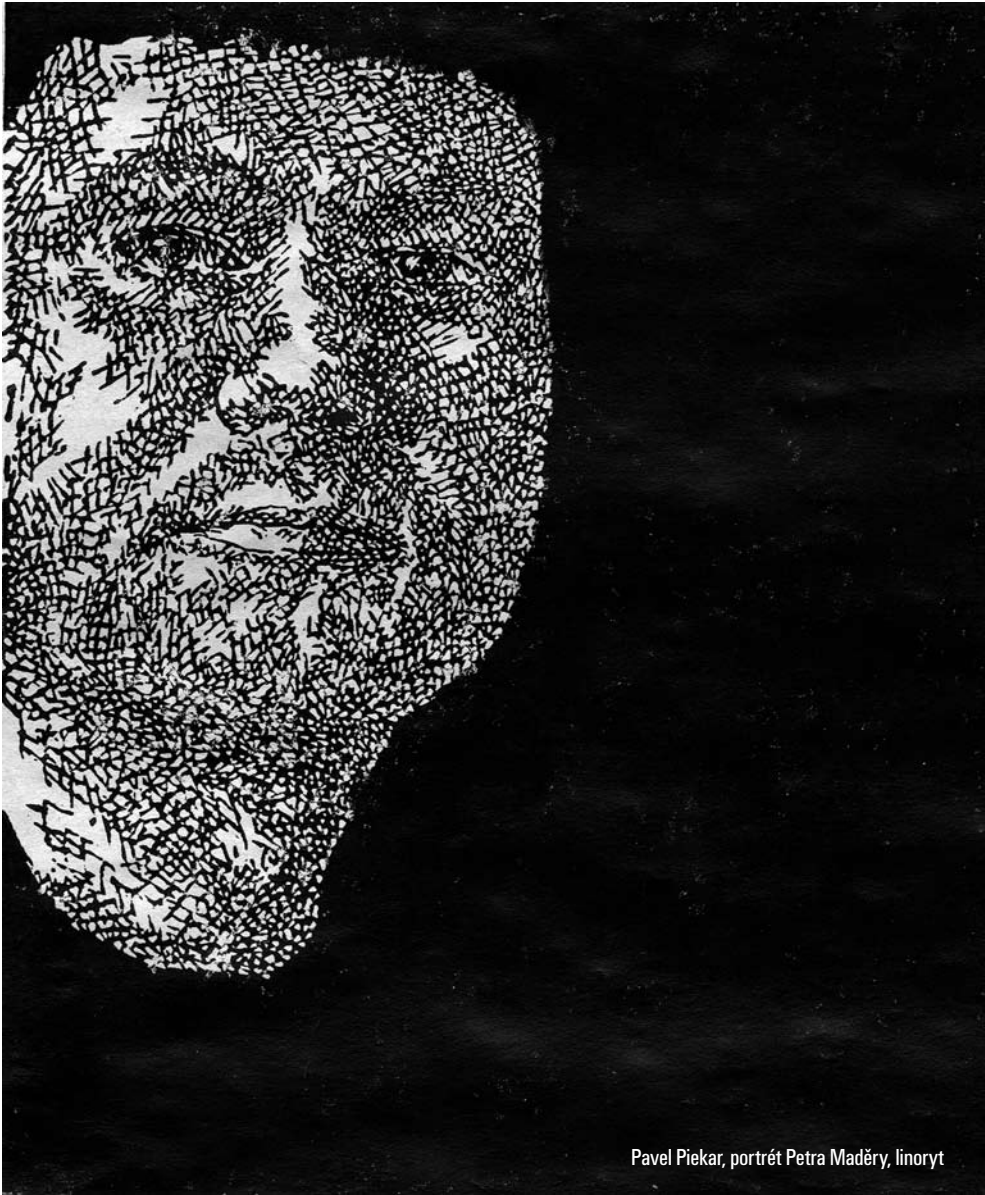
„Vidím, že už jsi tu byla.“

„Ne. Myslela jsem tebe, Jiří,“ znovu se usmála a naklonila se ke mně.

Něco jsem jí zašeptal do ucha a pak ho políbil. Pak tvář a pak, se zavřenýma očima, dlouze ústa. „Něco tak jemného...“ napadlo mi potom místo sněhu do myšlenek. Klesali jsme po zámeckých schodech. Mlčky.

„Zhasni. Zatáhla jsem závěsy. Chci, aby tu byla úplná tma.“

„Ale Zuzko, tohle není gólbal.“ Zarazil jsem se, protože to byla hloupost, co jsem řekl.

Pavel Piekár, portrét Petra Maděry, linoryt

Petr Maděra se narodil 10. 7. 1970 v Ostrově nad Ohří. Vystudoval krajinné inženýrství na VŠZ v Praze, působil jako pedagog na konzervatoři pro zrakově postižené, poté jako krajinný ekolog. Nyní je editorem odborných publikací zaměřených na vědy o Zemi. Žije v Praze. Vydal básnické sbírky *Krevel* (Host, 1997), *Komorní hůrka* (Host, 2001). Próza *Černobílé rty* vyjde začátkem května v nakladatelství Protis (edice *Večernice*).

„Nepovídej?“ řekla s milou ironií a obličej jí nepřestal zářit. Zhasl jsem.

Potom jsem zůstal chvíli bezradně stát. Uslyšel jsem šelest přikrývky a vydal se nemotorně tím směrem.

„Proboha,“ vzlykla najednou šepotavě, „myslela jsem, že už jsi pryč. Kdy už mě konečně necháš?“ Sedl jsem si na pelest a nahmatal její ruku. Trhla sebou, držel jsem její úzkou dlaň a ona šeptala: „Já vím, že to jsi ty, Jiříčku. Jenom jsem se lekla, něco mi ho připomnělo. Víím, že dnes nepřijde. Už nikdy nepřijde...“

„Co když jsem to byl celou dobu já?“

„Mlč, prosím tě.“

Po chvíli řekla: „Jednou mě posadil do kočáru, že bude svatba. Byl to černý kočár, on seděl na kozlíku ve svém kožichu...“

„Nech už toho, Zuzko, už to nechci slyšet. Zapomeň na to.“ Přešel jsem jí po šíji na nahá záda.

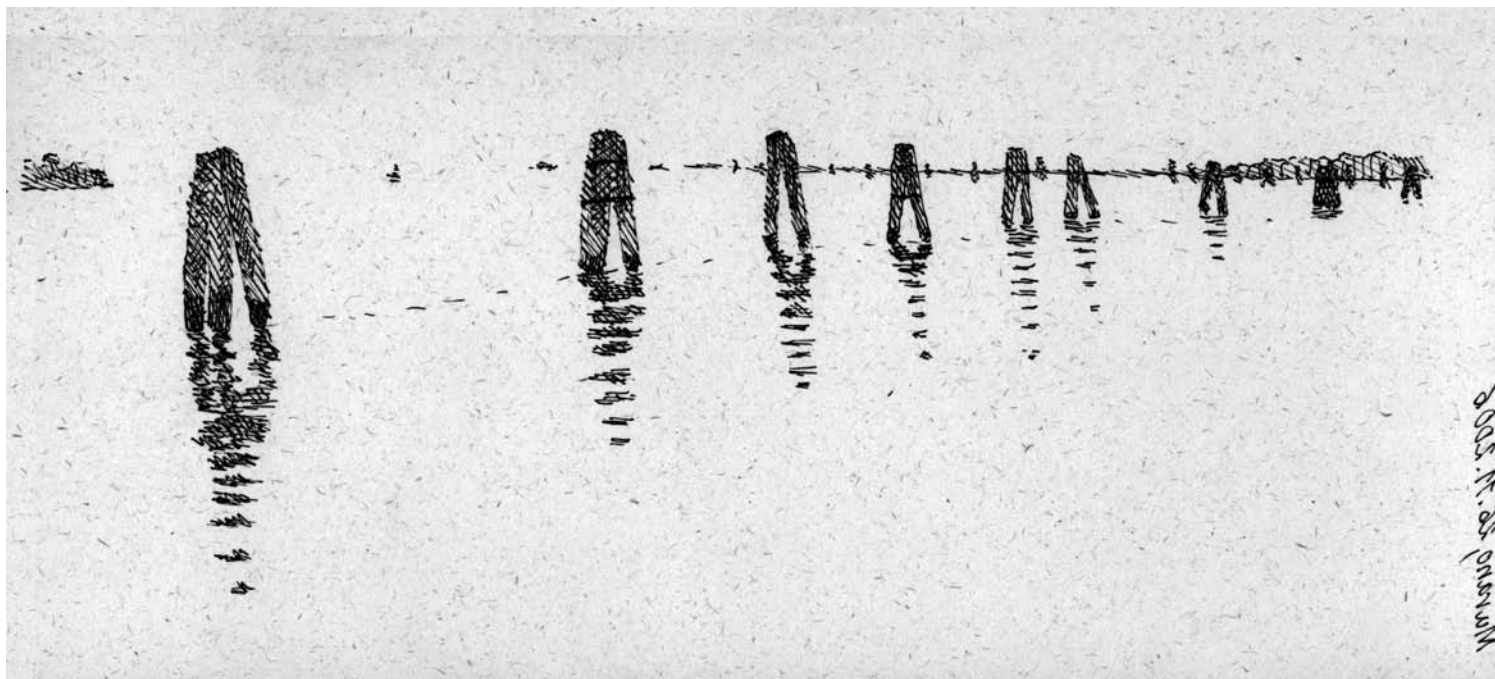
„Radši ti povím svůj příběh.“

„Ale já ho přeci znám.“ Políbila mě na ústa.

„Vždycky, když jsem si nalívala sklenici, držela jsem prostředníček pod horním okrajem. Od chvíle, kdy jsme se potkali poprvé na dvoře, přestala jsem to dělat. Věděla jsem, že jsi to ty a že už je to zbytečné. Stejně přeližu.“ Položila si hlavu na mé rameno. Ucítil jsem její vlasy. V polosedě jsme se opírali lokty o polštář. „A přelila jsem. Veškerý ten jarní vzduch, kvetoucí třešně a tlukoucí bystřiny, proutí, křik na Střeleckém ostrově, tóny chrámových píšťal, tvůj hlas a já nevím co ještě, leží už mimo průsvitnou nádobu.“

„Tolik slz...“, „šeptala ještě.“

Mé oči se v té teplé tmě rozkoukaly. Zuzana byla nahá, do pasu měla tenkou přikrývku. Její malá špičatá ňadra vypadala, jako by dvakrát kdosi vytáhl lžičku z hustého světlého medu. Zlehka jsem se jednoho dotkl rty. Dívka se nehýbala, tiše a chvatně dýchala. Má ruka pod peřinou nahmatala hladké, horké stehno, svezla se po něm pozvolna k bavlněným kalhotkám napjatým na bocích, přitom jsem ji líbal. Stále jen nezvykle napjatá ležela na zádech, ani polibky neopětovala. „Zuzko, co je s tebou? – Miluju tě,“ zašeptal jsem a vzal mezi rty její ušní lalůček. Žádná odezva, jen rovnoměrný hluboký dech. Potom mumlavě, jakoby ze sna tiše, blouznivě opakovala: „Ne, nechci, nechci, nechci...“ Začala otáčet prudce hlavou na polštáři,

Pavel Piekár, Murano, kresba mikrofíxem. 26. 11. 2006

vlasy se jí muchlaly přes obličej, třásla se po celém těle.

„Co je ti, Zuzko? Ty máš strach? No tak...“ Nevnímala mě.

Náhle se prudce posadila, jako když se člověk probudí z tíživého snu, tvář měla bledou, zaprášenou šedavým pelem mŕvy. Nemluvila. Schoulila se do sebe. Začal jsem ji hladit po šíji a ona se po chvíli tiše rozeštkala. Pak zvedla hlavu a řekla odevzdaně:

„Radši běž, Jiří, nezasloužíš si takovou, jako jsem já. Je mi zle... Já mám devět životů, ale žádný z nich ti nemůžu dát... Jsem nečistá, víš?“ Klesla zpět na polštář. „Podej mi věci, prosím tě,“ požádala za chvíli, zadržujíc pláč.

Pokusil jsem se ji políbit, ale odstrčila mě. Byl jsem zmatený. Podal jsem jí šaty, které měla složené na židli. „Holka holka, v tobě se vyznat...“ povzdechl jsem si. „Mně přeci nevaří, jestlis někdy...“ Zuzko, to přeci neznamená, že jsi nečistá.“

„To nemůžeš pochopit,“ řekla, zatímco si oblékala bílé punčocháče. „Bude lepší, když pro tebe budu zase Luisa a ty pro mě pan vychovatel.“

Vstal jsem a rozhrnul závěsy, do pokoje dopadalo něco světla z večerní ulice. Potom jsem se vrátil k posteli, klekl si na pelest a zezadu ji objal kolem ramen. Stiskl jsem

jí zápěstí obou rukou, aby se nemohla dál oblékat.

„Co to tam máš, na těch rukách? To jsou snad jizvy, nebo co...“

„Pust!“ kníkla.

„Nepustím. Chci tě, Zuzanko.“ Naklonila ke mně hlavu, prohnula dlouhou labutí šíjí, její vyklenuté rty lapaly po mých, bílé zoubky mě hryzaly vášnivě do rtů. Tlumeně vzlykala, pokoj se rozostřil, jeho prostor se rozmazával do oblouků, až přestal existovat uprostřed svého vířivého středu.

Otevřela se pode mnou horoucí bílá voda a obklopila mé tělo. Nade mnou se otevřela chladivá andělská výšina a vtáhla můj zrak.

Viseli jsme v sálavém vzduchu uprostřed pokoje, vesmír nás sevřel pod své světlo.

„Přeháníš,“ řekla, když jsme se pozdě dopoledne probudili vedle sebe.

„Nepřeháním,“ řekl jsem s úsměvem.

Jen tak jsme ještě chvíli u sebe leželi. Když vstala, zálibně jsem si ji prohlížel. Poznala to.

„Jestřábí samice, když mají zahřívát, mají v těch místech nažinu...“

„Mlč, prosím tě.“

Potom jsem v pokoji osaměl, otevřel jsem okno a díval se nejdrív na chrám Maltézských rytířů a pak směrem k Lennonově zdi. Napadlo mě, že tam půjdu něco nakreslit. Rychle jsem na to zapomněl a myslel na

živelnou jarní žízeň. Vyšel jsem na chodbu. Otevřeným okýnkem do světlíku bylo slyšet sprchu. Šel jsem na záchod. Pak mě napadlo stoupnout na zakrytou mísu a vyklonit se z okýnka. Podíval jsem se dolů, táhlo to k zemi a já byl šťastný. Dostal jsem chuť spustit se za ruce do šachty a zavřít oči. Stále bylo slyšet sprchu.

V noci se mi zdál sen. Šel jsem po zamrzlé oranici rozlehlým polem, kročeje přesvětlené firmem. Vlevo jsem míjel sudetskou vesnici se zchátralými kouřovými těly, pobořenými zdmi, oprýskanými staveními, nehybnou údělností. Mířil jsem do lesního úvozu. Sem tam záplaty snížku, jako skvrny na králičí srsti. Les byl špinavý, zanesený černou skládkou, stromy měly kůru odřenou od lidských hřbetů.

Zabolelo mě u srdce, protože jsem si uvědomil, že celou dobu vím, proč sem jdu a co zde naleznu. Úporné činy na neustrojých saních provozuje prosinec, napadlo mě. Stromy se nebudou klanět. Mezi zasneženou rzí, která tu už zapustila kořeny, rumištním igelitem a magnety ležely pokroucené ohořelé fotografie s bílým tělem. Přesně si vybavuji jen jedinou, na níž byly rozostřené rty. Klopýtl jsem a padal tmou, nemoha se zachytit.

INZERCE

Festival básníků v Olomouci 23. 4.–27. 4. 2007

**Sedmý ročník autorských čtení
nejen poezie v galerii U MLOKA**

Středa 18. 4. 2007

19 hod.: Vernisáž výstavy „OSOBNÍ SPIS“ básníka **Norberta Holuba** spojená s autorským čtením z jeho čerstvé sbírky *Status idem*.

Pondělí 23. 4. 2007

17 hod.: **Petr Hrbáč**

Básník z Brna doprovodí své olomoucké čtení vcelku nezvykle hrou na klávesy.

18 hod.: **Jaromír Typlt**

Ve „zmutovaném autorském čtení“ využívá přednatočených hlasů, jazykového rytmu, ale i nalezených předmětů a jevištní akce v prostoru.

19 hod.: **Pavel Zdražil a jeho hosté**

Nekonformní básník z Prahy si přizval dva kamarády, kteří hudebně doprovodí jeho mystické čtení básní.

Úterý 24. 4. 2007

17 hod.: **Petr Borkovec a Ladislav Purší**

Dva básníci, kteří se poprvé setkají na společném autorském čtení v Olomouci.

18 hod.: **Kateřina Rudčénková a Milan Děžinský**

Představitel nejmladší básnické generace se sejdou ne poprvé u jednoho stolu.

19 hod.: **Marie Šťastná a Radek Malý**

Autoři tří básnických sbírek poprvé přečtou své verše na společném autorském čtení.

Středa 25. 4. 2007

17 hod.: **Carlos Aguilera**

Kubánský exilový spisovatel žijící v Rakousku, který byl na Kubě v devadesátých letech jedním z vedoucích projektu *Diáspora(s)*.

18 hod.: **Zbyněk Hejda**

Významná osobnost české poezie debutující na začátku šedesátých let. Autor drsných až morbidních veršů, které vyslovují bezedný smutek a pátrají po tajemství smrti.

19:30 hod.: **Miloslav Topinka**

Básník debutující na konci šedesátých let. Autor umělecké biografie J. A. Rimbauda. V poslední sbírce osobitě propojil lyrický text a výtvarné rozměry básně.

Čtvrtek 26. 4. 2007

17 hod.: **Anna Snegina**

Mladá básnířka opředena tajemstvím přečte své nejnovější verše.

18 hod.: **Zuna Cordatová**

Tajemná autorka oněch „zvrácených sonetů“, které stojí na pomezí vyhnanství, zoufalství a touhy po obětování se po vzoru eroticky motivovaných světců.

19 hod.: **Ewald Murrer a jeho hosté**

Někdejší šéfredaktor časopisu *Iniciály* kromě čtení ze svých dvou připravovaných knih opráší básně autorů, kterým start v onom časopise nepomohl. Je pravděpodobné, že některý z nich to přijde dokázat osobně.

Pátek 27. 4. 2007

17 hod.: **Marcela Pátková a Irena Václavíková**

Mladé autorky, které vydaly v minulém roce své básnické prvotiny u stejného nakladatelství.

18 hod.: **Mikuláš Bryan a Ladislav Zedník**

Mladý básník, kterého v roce 2004 objevila Ortenova Kutná Hora, se sejde u jednoho stolu s o něco starším básníkem. Oběma vyšla jejich básnická prvotina v minulém roce.

19:30 hod.: **Pavla Šuranská**

Expresivní verše touhy a pokory doprovodí nevidomá autorka hrou na klavír.

Festival pořádá P-centrum, středisko prevence, léčby a integrace osob ohrožených drogovou závislostí (Lafayettova 9, Olomouc)

Kontakt: pokorna.sona@seznam.cz

továrna na absolutno

TOVÁRNA NA ABSOLUTNO – rubrika pro začínající či dosud publikačně neprovařené básníky pokračuje ve své činnosti. Personál se zavázal každou dávku veršů pečlivě prostudovat, ty pozoruhodné pak zveřejnit. Pozor! Rubrika má kromě jiného sloužit jako příprava na literární provoz, na věčné ústrky, negativní posudky, odmítání ze strany nakladatelských domů, ba na uštěpačné kritiky, na to, že někdo bude vašim veršům rozumět líp než vy apod. Vybrané i nevybrané texty budeme komentovat a šetřit vás nebudeme: spisovatelské očkování! Obálky a e-mailly označené heslem Továrna na absolutno (obsahující vaši tvorbu, jméno a zpáteční adresu) směrujte do redakce Tvaru (Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, tvar@ucl.cas.cz)

i nevybrané texty budeme komentovat a šetřit vás nebudeme: spisovatelské očkování! Obálky a e-mailly označené heslem Továrna na absolutno (obsahující vaši tvorbu, jméno a zpáteční adresu) směrujte do redakce Tvaru (Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, tvar@ucl.cas.cz)

Moji milí.

Už půl roku se nám tu drží jakési podzim-jaro, což je matoucí: medvědi se k zimnímu spánku jednak neuložili, jednak z něj tím pádem ani nemohli vstát! Člověk by si myslel, že svět bude po takové vynucené insomnii unavenější a malátnější než kdykoli předtím. Ale kdeže: Polemiky marginální i podstatné vytryskly jako květy nebývalé krásy (možná, pravda, trochu chorobné) a i pan listonoš pár zásilek na vrátnici naší Továrny na absolutno zanechal. Podívejme se spolu na ně.

Václav Engler

Soupodstatný

Ach, ty večery, kde se vrací dřímota
Vše ve mně, krom dechu, srdce utichá
Noční trolejbusy, temný kinosál
Jen v té jednotě zrcadleného mlčení
Mohu zaslechnout hlas druhého
Být radostně sám

Za oknem les

Usínám v kupé vlaku
Černý rám krajiny
Uplyvající za oknem
Náhle rozzáří les
Malovaný ledovými krystaly

Usínám v kupé vlaku
A miluji vás, stromy
Jak jen, asi
Pociťujete vy mne?

Václav Engler je na mne, kontrolora Vitolda Ljagušku, tak nějak příliš tichý. Neříkám, že je to špatně, ale osobně mám raději básníky, kteří dělají větší brajgl, jejichž slova a vize po člověku dravě chňapou, více ho do svých záležitostí vtahují. Navíc je tichý dosti deklarativně, v každé druhé básni se mu objevuje když už ne samo slovo ticho, tak aspoň něco tichého. Za témata, jak to vypadá, rád bere relativně spokojené prchavé okamžiky. Je to opravdu to, co chce? Pokud ano, nechť se do toho opře celou svou vahou, ať nám z toho jeho ticha prasknou ušní bubínky, ať to ticho opravdu řve a ne jen tak nesměle kníká.

Lucie Žembová

špatně.....špatně

špatně je rostlině mé
v hrnci velkého čaroděje

špatně je vlněné
myšlenky bez naděje

špatně je mně
na stromě
převelikém bez žebříku

Čtyři duchové

černý
krivý stojí před postelí

modrý
v koupelně se zelenými korály

bílý
pobíhá všemi prostory

červený

nově objevující se rudý anděl
je plachtou přes půl kilometru
s usazeným piskem v okrajích
obojí bytostí
obojí nezvyklostí
pořád neznámý

Toť skoro protiklad k předchozímu, zatímco Václav Engler se z pozice pozorovatele usazeného v realitě snaží dobrat poetična, případně otázek či škvír a meziprostorů, Lucie Žembová se s tím nepáře, a aniž by cítila potřebu cokoli zdůvodňovat, omlouvat či vysvětlovat, vrhá se střemhlav do rytizovaných podivných vizí či metafor, které realitu vracejí do hry jakoby kradí, zezadu. Oba způsoby jsou legitimní, na jejich uživatele však také číhají jistá speciální nebezpečí: Václav by se mohl propopisovat a vytichnout do banality, zatímco Lucie by se mohla urvat ze řetězu až k nějakému ozdobnému pseudosurrealistickému plkání. To si nevymýšlím, spíš na mne tyto tendence vykukují z textů, které jsem k otištění nevybral. Oběma by svědčilo držet se toho svého, úběžníku, pevného bodu: Václav svého pozorování, Lucie svojí vize či pocitu. Držet, bdít s prstem na klávese Delete.

Bořek Mezník

Schovávaná

Ve velkém domě
A všude kolem
Plno dětí
Hemživých
Utíkala
Chtěla
Škádřit
Jen tak si
S ním hrát
Radost
Z dobývání
Hučí
V každé buňce
Mizernej
Vojevůdce
Do chrámu nevstoupí

Záviděníhodné okouzlení slovem, závrat z toho, co všechno lze napsat a že to v krátkých řádcích působí jaksi silněji než v dlouhých... Taky se na to pamatuju. Teď ještě zbývá zuřivá, klikatá cesta pročist se, proškrtat k poezii – autor už vykročil, ale od začátku ještě příliš daleko není.

Ladislav Václavík

Ústa mi zarůstají kamenem
a celá řeč jak les po vichřici
trápí má nevyřčená zátiší
mám-li se rozhovořit o tobě

je takové ticho po večerech
v lampě dochází světlo z té jakési
přílišnosti

chodím si po ranních pěšinách toho jména
a na tvou tvář dívám se
jak do rodného kraje

a vzpomínky jak ptáci v obrovské výšce
sotva znatelní

v teplých proudech které ke mně
nedolehnou

krouží vzhůru a výš
tajemně neosobní a hluboce ztichlí

jezernatá chvíle
u nohou nemocně polehává
na břehu tak prostém a jednoduchém...

když už samotný pohled nelze
odrazit k obzoru

a pak ten vítr v království ticha
plenící zámky vaší blízkosti...

hodiny a dny jak vlny jak vlnobití
bortí papírové mysy nadějí

a přece nemůže být taková dálka aby -

jediné křídlo na nebi tvého dechu
zde v cizinách

jen pírkem vzpomínky
jen jestli ke mně doletí

Bc. Vitold Ljaguška nemůže nesouhlasit s touto poezií. Je jemná, nývá, poctivá – snad jen ty *papírové mysy nadějí a jediné křídlo na nebi tvého dechu* se trošičku přiči jeho žaludku, nezlobte se, básníkové, taková figura jako že *něco (lyrického) něčeho (ještě lyrictějšího)*, tzv. genitivní metafora, ta se dá použít už jen velmi opatrně a kdoví, zda ještě vůbec jinak než ironicky.

Nikola Mikešová poslala dlouhou skladbu o tom, jak jede sama na chatu, co všechno tam bude hezkého číst, jak poeticky se tam chovat, malovat, kouřit, svítit svíčkama a tak. Dlouhý citát z *Horečky* Václava Hraběte napovídá, jak je tento způsob psaní (a prožívání) i dnes nakažlivý. Nikola se zároveň tak trochu kochá všemi těmi rekvizitami – skromnými a romantickými – tak, až to něčím připomene stránku z barevného časopisu *Udělejte si dobře, vy si to zasloužíte...* Žijeme v divné době, kdy konzum sežere všechno, ba i všechny pokusy jít proti němu, a ještě z nich udělá návod... A já, starý kontrolor, nějak najednou nevím, co si počít s tou dlouhou básní, která je na jednu stranu sympatickou neposkvřenou dívčí výpovědí, na druhou spíš soukromým poetickým vyprávěním, které by mohlo být klidně adresováno nějaké podobně poeticky smýšlející duši... Poezie? Ještě ne, ale určitě přijde, jezdi, dívka, co nejvíc sama na chatu, čti a kuř tam, cokoli tě napadne (seznamy ke kontrole nikomu nedávej, ale ani se jimi příliš nedojujmej), a neříkej se na sebe tolik zvnějšku, spíš zevnitř – zrcadla ochromují! Držím palce a jsem upřímně zvědav, co napíšeš o cestě na chatu příště. Aby nezasevěčený čtenář Továrny nepřišel zkrátka, přidám jeden z kratších kusů, které Nikola přibalila.

černá dáma proplouvá
krajinou v ruce
petlahev červeně
namalované nehty nedbale
spoutané vlasy uzlík
za uzlík uzlík za ucho
nikoho nezajímá

Miroslav Boček

Povinná nečetba

Když střechy dovolí vikýřům číst, stanou se
bobrovky lehčími.
Zvolním-li krok, přidá se do deště, ulice
popouští
zdymadla antikvariátů. A není nic
zbytečnějšího, než nechat si

uplavat zrak, skrýt ruce do stránek papíru
a vyhýbat slovně.

Není nic zbytečnějšího.

Děšť houstne do řádků. Kapky mi stékají
pod
přebal rukavic. Zas zve mě to dovnitř: listuji
v domnění,
že беру za kliku.

Á, Miroslav Boček, známá firma. Vlastně bych o něm říkal zase to samé co minule – barevný, okouzlující, někdy to přežene a z úzké kladiny poezie spadne do propasti slovního hemžení, někdy šlehne bičem slova tak silného, že to báseň neustojí a rozpadne se polekaně na cáry... K úvaze dávám ještě jeho báseň nejdelší, která mi (neukázněně) zdrhla přes vrátnici a najdete ji mimo areál Továrny. Jako by si vynucovala nějaké zvláštní zacházení nebo co.

Jan Derynk

JÁ lehce bez vlasů a s retkem na rtu...
Co takhle vzpomenout Majakovského...

Ale na staré sbírky
v antikvariátu
padá prach

Od pohledu známý mě zarazí:
Básníku, cigarety skutečně škodí.....

A jeho jízlivý smích
se vznese nad Viktoriku
jak hejno holubů

A po Seifertově ulici
kráčí
skupina mentálně postižených
v tichém doprovodu

Jako by ty díry v grafické úpravě básně, ty přemnožené tečky zoufale lákaly nějaký význam. Měl jsem vždy dojem, že básník je ten, který hledá přesnost, nikoli ten, který hází slova, rekvizity jako drobký kachnám. Jak to máte Vy, pane Derynku? Netvrdím, že moje pravda je ta jediná pravá, může to být i úplně naopak. Je však dobré tu svou pravdu najít a jít za ní, aniž zůstat trčet v půli cesty. A to je dnes všechno, za spolupráci Vám všem děkuje

Bc. Vitold Ljaguška,
hlavní kontrolor Továrny na absolutno.
Za správnost: **ref. Správcová**

INZERCE

RYBANARUBY

t ó n y
b a r v y
v ů n ě

k l u b
o b c h o d
č a j o v n a

Mánesova 87, Praha 2
(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

OTEVŘENO:
denně kromě neděle od 10 do 22 hodin

KONTAKTY:
www.rybanaruby.net
e-mail: rybanaruby@rybanaruby.net
gsm: 731570701 nebo 704

miroslav boček

Hotel X

Vždycky když přicházím do toho pokoje, předraženého až *hanba*, s vyschlými, popraskanými sádrokartony, mám pocit trvalé, ničím nepřerušované nostalgie.

Jako bych zpřevracel čas, a jeho židličky, talíře, aluminiový příborník navršily se až ke stropu. Ve snaze přiskřípnout okamžik a vyrabovat z něj dužnatý obsah; s vyrovnanými, leskle vyskládanými semínky.

(Zdi, příhmatné světlo; prádelník s ikebanou... jak je to zlověstné: mám tu stát sám, pod břichem na tachometru rychle se opakujících záblesků.) Udělám pohyb, druhý, popírající ten předchozí; udělám krok, druhý,

uvízlý na místě, kde rozhazuje svou páteří čas,

pouštím si rádio, ovladač, v televizi jsou k mání ostré a geometrické představy, nikdy mě nepřestávají zraňovat (ani když promlouváš). Věci se okřikují jak papoušci, vkládám je do klece a prázdná místa zaplňuji z aspiku vysoustruženými písmeny –

Pokojík, sotva pár kroků,

pokojík, v němž prožil jsem baroko, osvícenství..., všečen ten lustrem podpíraný prach, zviřený hmatadly smetáků, jejich do výšky vyčesanými mikády. (Už dávno nezakopáváme o zavazadla, pestrobarevné hadříky, kalhotky z tylu, v kterých jsi poslušně cvičila *pilantes*, dřela ses na karimatkách a dělala *koníka*.)

Víš, *milá*, už je to dávno a

tělo se rozkládá do řady odstavců, kapitol. Už nečtu s tím zápalem, s pohledem zabodlým do pergamenově šustivé pokožky, a popravdě řečeno: nečtu už vůbec.

Diapozitivy sis odnesla; páska je pokroucená, zplihlá, přervaná od ostrých hran autorádia. (Pokaždé poránu přichází pokojský a žádá mě o *bakšiš*.) Ano, od autorádia, a také od nehtů, těch svítivých letdiod, kolibříkově blyštivých plíšků. Ano, vidím tě usínat, vidím nás usínat, banální dvojčlenku, sečtenou těmi nejběžnějšími postupy –

Už je to dávno, tak proč je má duše tak klidná, nijaká, jakoby odšupinovaná?

VÝLOV

Už to tady dlouho nezaznělo: Rubriku Výlov Tvar před dvěma roky založil, aby byly alespoň krátce připomenuty knihy, jejichž recenzní výtisk do redakce sice připluje, ale nikdo z recenzentů, redakci vytipovaných a oslovených, jej nechce. To byl třeba případ sbírky Vikiho Shocka Tiché odpoledne na zaprášené půdě, kterou v předminulém Výlovu Michal Jareš ohodnotil – zkratkou zjevně odkazující na Shockovo básnické gesto – jako „dosti nepodařenou, ba blbou“, což se Vladimíru Novotnému hrubě nelíbilo (viz internetový Portál české literatury). Nic proti nelibostem. Proč však Novotný Jarešovi, označiv jej za vašnostu, vyčítá, že jeho glosa má ke kritice daleko? Ano, má, tak jako celá rubrika Výlov, jež je určena právě pro glosy, a je tudíž charakteru povýtce publicistického. Zrovna od Vladimíra Novotného, mj. vyhlášeného glosátora a literárního publicisty, by takové nerozlišování žánrů jeden nečekal. Anebo se Shocka zastal jen proto, že ho má rád? Jareš ho však má rád taky, jak se ve Výlovu svěřil... No, máme se tedy všichni rádi – i zanechám hašteřivého vašnostenství a raději se pustím do glos, které mají ke kritice daleko.

Tak jako se v dávných dobách vydávaly mraky románů všelijaké, často velmi sporné úrovně jen kvůli tomu, že jakžtakž sypaly, dnes je nakladatelský smog živěn především

literaturou faktu. Místo četby románeků je možno s mnohem menším úsilím sledovat nekonečné televizní seriály české či bůhvíjaké provenience, ale do literatury faktu lze už pár pěték investovat, protože vypadá přece jen seriózněji než nějaké výmysly o fiktivních postavách. A navíc: když už nám má kniha doma strašit a lapat prach, ať je v ní aspoň něco vopравdickýho, není-liž pravda? Nakladatelství Práh je sympatické tím, že si nehraje na hybatele české knižní kultury – prostě dělá chlebařinu a žádné ideologicko-reklamní klíny do hlavy nikomu nevtlouká, aniž kohokoli těšinskými jablíčky krmí (na rozdíl od jiných, jemu podobných). Loni tedy vydalo *Zkázu loď Lancastria* (přeložila Bronislava Prokešová) **Jonathana Fenbyho**, anglického novináře na penzi. Dozvíme se, že v červnu 1940 při evakuaci britských jednotek z Francie byla německými letadly potopena velká zaoceánská loď plná vojáků. Podtitul knihy zní: *Největší britská námořní katastrofa všech dob*. A tím je to vlastně všechno vyřízeno. Dvě stě čtyřicet stránek řídké sazby je popsáno textem, jenž se – nejen množstvím přímých řečí – blíží beletrii. Jeho jediný klad spatřuji v tom, že ti, kteří byli katastrofou osobně dotčeni, dostali malý knižní pomníček. Z hlediska poznání historie je to však kniha podle mého názoru zcela zbytečná.

A právě opačná je *Psí matka* (přeložila Soňa Dornáková-Stamou, vydal *Host* roku 2006).

Není to literatura faktu, není to ani kosatkovský žánrový alibismus jménem „román faktu“. Je to román bez přívlastků, a přitom se v něm o historii – konkrétně novodobých řeckých dějinách – lze dozvědět víc než z mnohého současného „faktového“ třeštění. **Pavlos Matesis**, řecký dramatik a spisovatel, narozený roku 1931, převážně ich-formou piše o životaběhu zprvu chudé dívky, posléze prosté ženy a herečky-komparzistky. Autor se mi líbí mj. tím, že na rozdíl od některých „světových“ českých spisovatelů při psaní nemudroval o otázkách, zda cizinec bude reáliím, v knize zmíněným, rozumět – text hezky a čiperně jede, na nic se neohlíží. (To ovšem překladatelku stavělo před problémy v podstatě neřešitelné, z nichž se vykroutila stručnými vysvětlivkami pod čarou, což trochu ruší. Co však chuděra měla jiného dělat, pokud chtěla, aby český čtenář pochopil širší souvislosti?) Nápadný je „mluvní“ charakter románu, motivy na sebe navazují asociativně tak, jak si vypravěčka „zrovna vzpomene“, byť základní chronologická linka je dodržena. Podařilo se i (místy úsměvně) zpodobení jisté nebystrosti hlavní postavy, jinak „uvědomělé“ Řekyně, jež si s žádnými nedejbože levičáky nezadala. Byla jen smýkána dějinami, tou „abstraktní krutostí“ beroucí vždy na sebe podobu až k zešílení konkrétní: Hrázy války a všemožné nepohodlí jsou líčeny tak trochu nezúčastněně, či spíše věčně a nade vším se klene láska dcery k matce, láska proti příkoří, láska proti hladomoru. (Ano, zatímco v pro-

tektorátu Čechy a Morava Oldřich Nový tančil s Adinou Mandlovou, v Řecku řádl reguleární hladomor a lidi se tam nikoli přeneseně, nýbrž doslova chodili pást.) Škoda, že se redakci *Tvaru* nepodařilo pro recenzi sehnat odborníka na řeckou literaturu. Anebo aspoň někoho, kdo má současnou řeckou literaturu načtenou. Leč kolikpak vlastně u nás bylo vydáno knížek od současných řeckých spisovatelů? Zřejmě tolik kolik v Řecku od českých – čili skoro nic. Ale hlavní věc, že už můžeme jezdit do Řeka k moři, to taky nebejvalo vždycky.

Simona Kofroňová (nar. 1985) vydala útlu knížku nazvanou *Kronika vodoléčba* (*Družstevní práce – Dauphin/Protis* 2006). Soudě podle ediční poznámky R. Majerové a O. Sýkory jde o insitní deníkové zápisky, doplněné insitními kresbičkami. Z jazykově jednoduchého textu nepřimo vyplývá, že autorka je (asi) hendikepovaná. Editoři mohli být uhranuti jakousi naivní autenticitou, to chápu, ale ke mně ty zápisky nějak nechtějí přijít, trčíce nehnuté za plotem soukromého pozemku. Personifikovaná vana, pojmenovaná Alžběta, text nezachrání. První zápis je z roku 1996 a poslední z roku 2005 – ale deset let sem, deset let tam, celé je to takové dětské, neumělé. Onu autenticitu a prožitek jsem z knížky zkrátka nevydoloval. Ovšem zdůrazňuji, tohle je glosa, která má ke kritice daleko.

Lubor Kasal

Pavel Piekár, Noc, Benátky, kresba mikrofíxem, 13. 11. 2004

TOLKIEN ESEJISTA

J. R. R. Tolkien:
Netvoři a kritikové a jiné eseje
Přeložil Jan Čermák
Argo, Praha 2006

Tolkienovy eseje obsažené v souboru *Netvoři a kritikové* jsou do češtiny až na jednu výjimku (*O pohádkách*) přeloženy poprvé. Známy autor *Pána prstenů* se v nich tentokrát představuje nikoli jen jako beletrista, ale zejména jako specialista na středověkou angličtinu a literaturu. Všechny tři základní oblasti Tolkienovy tvůrčí činnosti – tedy lingvistika, literární věda a beletrie – se pak v sedmi kapitolách knihy zajímavým způsobem prolínají, doplňují a vycházejí si navzájem vstříc. Dalším společným pojítkem esejů je skutečnost, že téměř všechny – opět s jedinou výjimkou (*O překládání Béowulfa*) – byly původně přednáškami, proslovenými při nejrůznějších příležitostech. A právě jako k textům, které byly připraveny nikoli jako příspěvky do odborných časopisů, ale jako podklady pro veřejná vystoupení, by se k nim mělo přistupovat.

První dvě kapitoly knihy (*Béowulf: Netvoři a kritikové* a *O překládání Béowulfa*) se zabývají nejvýznamnější staroanglickou literární památkou, jejím kritickým uchopením a překladem. V kontextu tzv. Beowulfiany se Tolkien staví na stranu těch, kteří tuto skladbu, napsanou možná již v osmém století, vnímají nikoli jako epos nebo dokonce historický dokument o životě a osudech germánského obyvatelstva žijícího na území dnešního Dánska a Švédska v období raného středověku, ale jako heroicko-elegickou báseň, která sice obsahuje celou řadu odkazů na reálné postavy a události, ale ve které poezie jednoznačně převažuje nad historickým obsahem. Tolkien zasvěceně představuje zásadní kritické studie, které byly o *Béowulfovi* napsány (např. Chambers, Ker, Strong), a konfrontuje své závěry s názory svých kolegů. Za jedno z těch podstatně-

ších zjištění, se kterými se můžeme seznámit, považuji přesvědčivý, a přitom velmi poeticky podaný doklad o tom, jak úspěšně obsah *Béowulfa* koresponduje s jeho formou. U Tolkienových předchůdců se mělo za to, že jde o skladbu kompozičně velmi slabou. V této souvislosti se také Tolkien zamýšlí nad možnostmi překladu poezie psané ve staré angličtině (anglosaštině) do angličtiny moderní. Pozornost věnuje zejména povaze staroanglického metra a aliteraci.

Aliterační princip je příznačný také pro báseň, které je věnován esej třetí. Skladba *Pan Gawain a Zelený rytíř* byla sice napsána zhruba pět set let po *Béowulfovi*, navíc v době, kdy už dávno v anglické literatuře převládł vliv rýmované poezie, přicházející z románského prostředí, přesto úspěšně obrozuje pozapomenutý germánský způsob psaní, a to dokonce na takové úrovni, že ji Tolkien považuje za jednu z nejkrásnějších anglických básní vůbec. V eseji o *Panu Gawainovi a Zeleném rytíři* se Tolkien mimo jiné zabývá otázkou kurtoazie a morálky a jejich vzájemným vztahem. Dokumentuje, nakolik příběh, který patří do okruhu artušovských legend, vychází vstříc pozdně středověkému chápání mravnosti a kolik v něm zůstalo z dob, kdy po zemi chodil Grendel a jeho pomstychtivá matka. Báseň je tak představena nejen jako svrchované umělecké dílo, ale také jako cenné svědectví o jedné významné kulturní epoše lidstva.

S keltskými ozvuky, které připomněli rytíři kulatého stolu, úzce souvisí obsah kapitoly pod názvem *Angličtina a velština*. Tato část knihy je určena převážně lingvisticky orientovaným čtenářům a předpokládá alespoň základní orientaci v jazykovědné terminologii. Dá se očekávat, že největší užitek z ní budou mít filologové-anglisté. Jak se snaží zdůraznit samotný autor (str. 184): „...ti, kdo z první ruky neznají velštinu a velšskou filologii, postrádají zkušenost, která je pro jejich obor nezbytná. Stejně nezbytná, ač třeba ne tak očividně a bezprostředně užitečná jako znalost staré severštiny či francouzštiny.“

V České republice navíc keltologie nemá silnou tradici, na žádné z českých univerzit se doposud neetablovala jako samostatný obor, a tak může esej posloužit jako motivační impuls pro studium některého z keltských jazyků, nejen velštiny.

Třebaže profesně Tolkien vynikal jako filolog, pro většinu lidí zůstane významným prozaikem. A právě s jeho beletristickou činností nejvíce souvisí esej *O pohádkách a Tajná neřest*. Zde se autor vyznává ze svých dvou velkých lásek/neřestí, které ho provázely celým životem a staly se mu věrným, i když často velmi neuchopitelným společníkem. Ať už hovoříme o kouzelné říši, kterou Tolkien nazývá *Faerie*, nebo o zálibě ve vytváření umělých jazyků (např. animalština, nevbošština, naffarinština), bez těchto dvou vášní by příběhy o Středozemi vůbec nemohly vzniknout. Jednak by postrádaly základní předpoklad magického příběhu, a to krajinu obydlenou jak lidmi, tak tzv. *faeries*, mezi něž patří elfové, obři, draci, čarodějnice nebo trpaslíci. A navíc by scházely komunikační kódy, kterými by tyto bytosti nejen hovořily, ale také osobitě uchopovaly a zprostředkovaly svůj svět. Tolkienova záliba v umělých jazycích je patrná i z důvěry, jakou chová k jejich budoucím možnostem. Na rozdíl od mnoha kolegů-lingvistů totiž věří, že vznik umělého jazyka, který bude srozumitelný všem, představuje klíčový moment v procesu sjednocování Evropy.

V tomto trošku propagandistickém duchu pokračuje poslední esej knihy, *Řeč na rozloučenou s Oxfordskou univerzitou*. Na této instituci působil Tolkien přes třicet let, a tak není divu, že proslov, kterým se s Oxfordem loučí, je plný nostalgie, ale také nahořklých vzpomínek. Téměř až s hněvem vzpomíná na násilné rozštěpení filologie na dvě, navzájem si konkurující větve: jazyk a literaturu. Pro člověka, který se celý život pohyboval na hranici těchto disciplín a vždy, když se přiklonil k jedné, ho lákala zpět ta druhá, to bylo velké zklamání, provázené skepsí a obavou o budoucnost jeho oboru. Tolkien-

novo zdůrazňování nepatřičnosti tohoto rozdělení je aktuální pro situaci, ve které se nachází filologické disciplíny v České republice. Také zde je patrný klín, jež odděluje disciplíny lingvistické od literárněvědných, viz samostatné katedry českého jazyka a české literatury. To vše navzdory obecně proklamaným snahám o interdisciplinární přístup v otázkách výuky a výzkumu.

Jednou z mála českých osobností s odborným přesahem do obou sfér vědy nazývané filologie je překladatel těchto esejů Jan Čermák. Stejně jako v poslední době našlo Shakespearovo dílo zručného překladatele v osobě Martina Hilského, plní obdobnou roli na území překladu ze staré angličtiny do češtiny právě Čermák. Doposud do českého jazyka převedl *Béowulfa* (2003) a *Sen o kříži* (2005), navíc se významně podílel na přípravě vydání tří po sobě jdoucích antologií překladů z anglické středověké literatury: *Duch můj byl živ* (1999), *Dary krásných stromů* (2001) a *Sudby lidí, stezky spásy* (2004). Dá se očekávat, že ani *Netvory a kritiky* Čermákova translatologická práce neskončí. Poslední překlad sice obsahuje několik problematických míst, zůstává ale otázkou, nakolik je za ně odpovědný překladatel a nakolik samotné vydavatelství. Na mysli mám zejména nejednotnost v překladu některých názvů kapitol, jak jsou uvedeny na předsádce a v samotném textu (např. *Sir Gawain a Zelený rytíř* x *Pan Gawain a Zelený rytíř*; *Skrytá neřest* x *Tajná neřest*), a dále rozdílnost v označení kvantity ve slově *Béowulf* x *Beowulf*. I tak je překlad a vydání Tolkienových esejů účtyhodným počinem, zvláště když si ještě jednou uvědomíme, že bylo nezbytné se vyrovnat s převodem textů, které byly původně určeny k veřejnému projevu, a obsahují tak celou řadu jazykových rysů odlišných od formy psané.

Miroslav Černý

KNIHY ZASLANÉ TVARU

Poezie

Jaroslav Chobot – Měkké stroje (Pavel Mervart)
 Ewa Lipska – Okamžik nepozornosti (Volvox Globator)
 Friederike Mayröckerová – Rekviem za Ernsta Jandla (Pavel Mervart)
 Milan Ohnisko – Love (Druhé město)
 David Růžička – Posmrtný život mouchy (Pavel Mervart)
 Sbírka klíčů, česko-německá antologie (Družstevní práce – Dauphin/Protis)
 Prokop Voskovec – Hřbet knihy (Pavel Mervart)

Próza

Tristan Hughes – Věž (Volvox Globator)
 Thomas Pynchon – Duha gravitace (Volvox Globator)
 Zdena Salivarová, Josef Škvorecký – Setkání v Torontu, s vraždou. Spisy 26 (Literární akademie)
 Miloš Urban – Mrtvý holky (Argo)
 Jarmila Uždilová – Pro medomet (Družstevní práce – Dauphin/Protis)

Odborná literatura

Jonathan Bolton (ed.) – Nový historismus/New historicism (Host)
 Markéta Hejkalová – Fin Mika Waltari (Hejkal)
 Tomáš Kubíček – Vypravěč. Kategorie narativní analýzy (Host)
 Barbora Laštovková, Jiří Kotátko – Pražské usedlosti (Libri)
 Josef Škvorecký – Nataša, pícníci a jiné eseje. Spisy 27 (Literární akademie)
 Enzo Traverso – Trhlina v dějinách (Academia)

...a jiné

Divadelní revue 4/2006
 Logos. Sborník pro esoterní chápání života a kultury 1–2/2006
 Revolver Revue 66/2007

CAPOTE NALEZENÝ

Truman Capote: Letní plavba
Přeložila Hana Ulmanová
Odeon, Praha 2006

Mám rád nejrůznější legendy o nevydaných (protože ztracených) rukopisech, které procházejí každou kulturou, jež si podmanila psaní: u nás lze vzpomenout třeba na dlouhou dobu pohřešovaný rukopis básnické skladby Kamila Berdycha *Dcera Jairova* nebo na doposud fragmentární (a kdo ví, zda někdy existující) *Příběhy trpaslice Filomeny* od Ivana Wernische. Mezi podobné tituly světové literatury patřila donedávna i útlá novela *Letní plavba* jednoho z nejlepších amerických mainstreamových autorů druhé poloviny 20. století, Trumana Capoteho.

K ztraceným a nalezeným rukopisům patří jednak aureola něčeho nedostupného, tajemného a lákavého, jednak i celkem podivuhodné cesty samotných rukopisů. Capote se v 50. letech vystěhoval z jednoho bytu v New Yorku a nechal po sobě krabice s popsánými sešity a korespondencí. Po padesáti letech se tyto krabice dostaly na aukci a včas se podařilo získat vše do Literární nadace TC. Mezi rukopisy byl i románek *Letní plavba*, který psal Capote v druhé polovině 40. let, ještě před svým neuvěřitelným oficiálním debutem *Jiné hlasy, jiné pokoje* (1948, český 1988). Co vedlo Capoteho k tomu, aby se Letní plavbou přestal zabývat, není jasné. A stejně není jasné, proč ji nechtěl později vydat. Tato novela by totiž nedělala Capotemu žádnou ostudu – spíš jen potvrzuje jeho ohromující talent.

Příběh je prostý – dívka Grady z opravdu bohaté newyorské rodiny se zamiluje do

chudého židovského kluka jménem Clyde. Její rodiče odjedou na prázdniny do Evropy a ona se mezi tím stihne provdat, otěhotnět a zemřít. Grady je případ sám pro sebe, hodně živelná, potřebštěná holka, která má svou první opravdovou lásku. Je starší sestrou Idabel, hrdinky z již zmíněných *Jiných hlasů, jiných pokojů*. Capotovo mistrovství se projevuje už ve zvládnutí samotné věty – umí vyprávět až starosvětsky a je stylem absolutně vzdálen třeba úsečným textům hairdboiled school (drsné školy) chandlerovského nebo spillaneovského rázu. Texty hairdboiled school vznikaly konečonců zhruba ve stejnou dobu jako *Letní plavba*. A další důkaz brilance: vybudování prostoru. Nejen že umí naskicovat chování newyorské smetánky, ale dovede v několika větách provést to, co se filmovou řečí označuje jako hloubka pole. Významové efekty se velice nápaditě a jemně vrší a my se zpočátku zaostřujeme jen na to hlavní, aby dalším přečteným slovem vystoupila prostorovost za tím hlavním. Například sama scéna, kdy se dozvíme, že je Grady těhotná, je jednou z nejpůsobnějších scén knihy: „[...] hlavně jednou, kdy se Grady už oblékala, že si půjdou zatančit do klubu Maidstone, a pak si to pomyslela a odmítla tam jít, a Apple podotkla: řekla bych, že by tě měl vidět doktor, co ty na to? A Grady by jí mohla odpovědět, že přesně to už se stalo: viděl ji doktor Angus Bell, Peterův bratranec ordinující v Southamptonu. Odtěhdy věděla, že znala pravdu děle, než bylo možné – pokud vezme v úvahu, že těhotná není ještě ani šest týdnů.“ (s. 63) Můžeme sledovat volné asociační obrazovou proměnlivost, která odkrývá hlubší a další plány celého života této novely. Grady je původně posílaná ne za gynekologem, ale za psychiatrem, ale

zmínka o doktorovi jí zapadne do jejího rozpoložení a jejího pravděpodobného štěstí. – Grady je šťastná, protože se osamostatnila, udělala, co chtěla a věděla, že má udělat, a do toho se zamilovala zcela nemožně do nezapadajícího, cizího, jinak se chovajícího muže. Jako doplněk do fungující triády patří zlehka načrtnutá postava Gradina letitého kamaráda Petera, který je podobný potřebštěnec jako ona. Peter si uvědomuje svůj přerůstající cit z kamarádství do lásky bohužel až příliš pozdě. Je „jen“ tím třetím, do téhle role se dostává jaksi bezbranně.

Gradin manžel Clyde je vedle Petera postava až příliš jednoznačná – jeho uvažování i chování je jednoznačně příliš mužské, přehlíživé a citově až tezovitě: své myšlenky a chování ukrývá a vedle Grady a Petera je až příliš uzavřený. To ale neznamená, že by byl plochou postavou. Je do jisté míry druhou stranou Grady, je tím mužským elementem, kterým nikdy nemohl být kamarád Peter. Doplnuje ji a zvažňuje na nakročené cestě k hledání se. Je to on, kdo se snaží zachovat status quo, zadržet rozpálené léto v New Yorku a s ním i lásku v nejryzejší podobě.

„Nic vám nezvedne náladu tak jako letní plavba,“ říká na začátku Gradyina matka. A kupodivu má pravdu. Tak křehce a zlehka a zároveň suverénně napsaný románec už tu dlouho nebyl. Vynikající je práce jak překladatelky, tak i Petry Diestlerové, která knihu redigovala. Možná jen drobnost – nevím, jestli se ekvivalent „je něco boží“ hodí do kontextu angličtiny 40. let a Capotova vyprávění. Přijde mi, že se tím posouvá myšlení hrdinů více k naší přítomnosti. Kde nevím, jestli by jim bylo tak lehce a bezstarostně jako tam.

Michal Jareš

AŤ JE ČTVRTEK FURT!

Václav Čtvrtek:

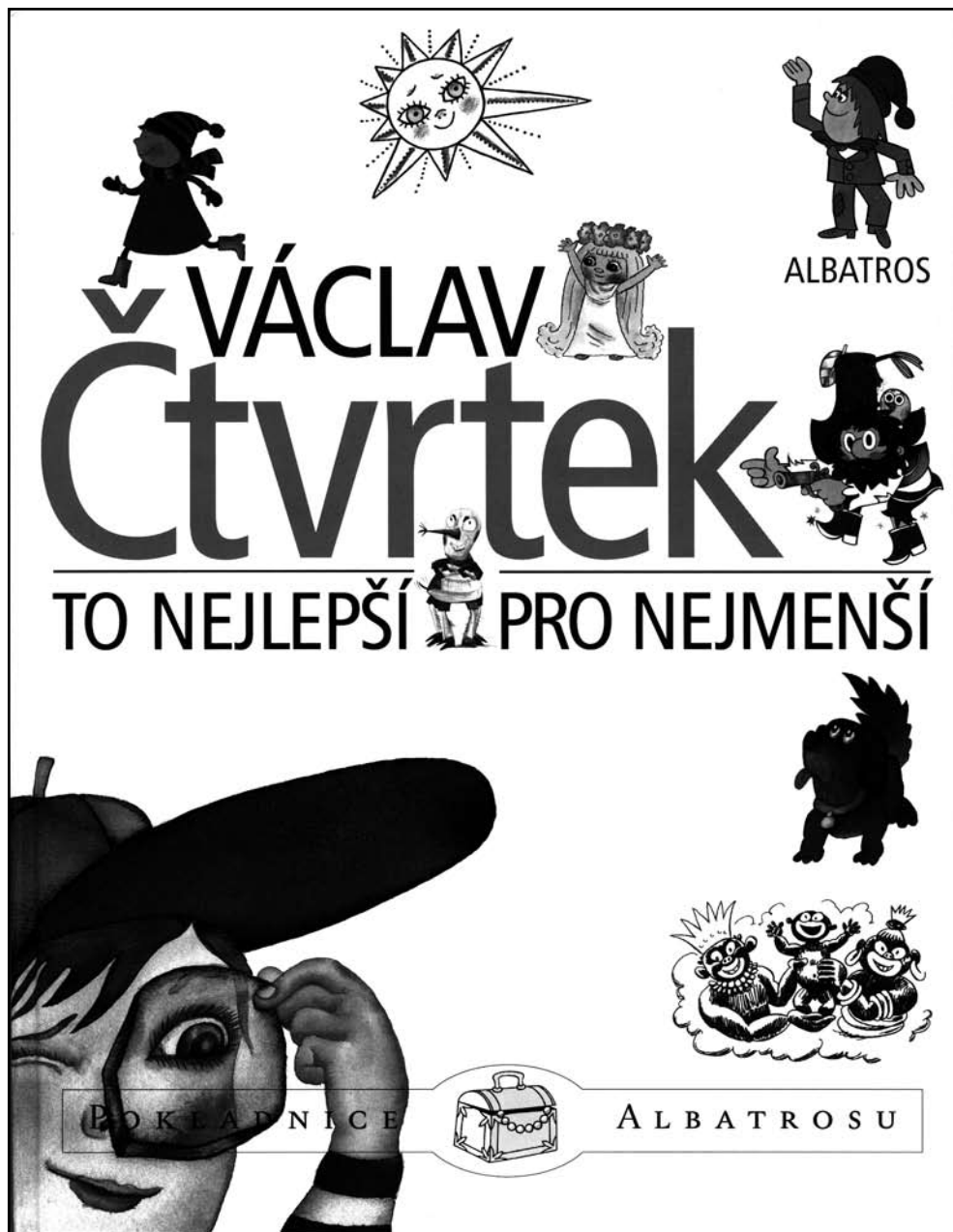
To nejlepší pro nejmenší

**Uspořádala Zuzana Kovaříková
Albatros, Praha 2006**

Jíst mi nebývale chutná a ráno mně bývá šoufl. Bříško mi narostlo a v tramvaji mě pouštějí sednout. Nejvyšší čas začít budovat a tříbit sbírku dětské literatury. Jistě tam nebude chybět Lindgrenová, jistě Ransome – ale co z jejich širokánské nabídky vyberete? A co z Česka? Určitě nesmí chybět Václav Čtvrtek! Co z něj ale bude fungovat dnes? A jak se v něm vůbec zorientovat? Jen sáh-nout po obligátní ráholecce rodině nebo hledat hlouběji?

V loňském roce by bylo Václavu Čtvrtkovi (vlastním jménem Cafourkovi) 95 let. Od jeho smrti uplynulo rovných třicet roků. K oběma těmto výročím vydává Albatros v pěkné úpravě a na křídě v edici *Pokladnice Albatrosu* pod názvem *To nejlepší pro nejmenší* výbor ze Čtvrtkova díla. Jestli ale ta knížka může sloužit i jinak než jako pomníček, to věru nevím. Takový je totiž problém se Čtvrtkem... Je jediný a je jedinečný, jeho jazykové nadání lze směle (a není to *příliš směle*) porovnávat s uměním Čapkovým a čarodějnictvím Vančurovým. Jenomže velká část jeho příběhů vznikala na objednávku pro rozhlas či rovnou televizi – s rozhlasem spolupracoval Čtvrtek od roku 1946, má kromě jiného zásluhu na *Hajajovi*; jestli jste ještě nevyhodili rádio, víte, že pořad pořád žije. Nejběžnější formou je mu proto cyklus sestavený z minipříběhů, které po mém soudu jako jednotlivosti úplně neobstojí, vytrženy z kontextu dokazují jen a právě Čtvrtkovo jazykové mistrovství. Knížky, ve kterých dokázal, že umí taky budovat zápletku na větší ploše – z tvorby *pro nejmenší* by sem určitě patřila *Malá zlá kouzelnice* a *Drak* – se do výboru nedostaly.

Co tedy v knížce najdete? Inu, knížka prostě musí začít Rumcajsem, pokračovat Křemílkem a Vochomůrkou a hajdy k vile Amálce... Ale bylo by příliš laciné stavět reflexi na tomhle. Protože většina těchhle cyklů v takovém výboru zastoupení mít musí, to, že dodnes chodí v telce, je přece nediskvalifikuje. A zaplaťpámbu, že chodí. A zaplaťpámbu, že fungují takové akce, jako je Pohádkový Jičín, a zaplaťpámbu, že pošty vydávají známky s Rumcajsem... A to je Radek Pilař kýčar, na to vezmě jed.

V knížce se tedy kromě neznámějších a televizí stále oživaných postavíček, jako je Rumcajs & spol., ti dva z pařezové chaloupky, Amálka, hajný Robátko a jeho parohatý přítel, forman Šejtroček, motýl Emanuel a Maková panenka objevuje řada postavíček dalších. Například dnes už zapomenutá dvojka Hrompác a Tancibůrek (páreček trochu à la Laurel a Hardy) nebo až surreálná dvojice Bomiňa a Palele. Jen minimálně se připomínají texty bez figurek, bez paňáčků. A přitom by bylo nefer omezit Čtvrtkovu tvorbu jen na vymyšlené rázovitých vodníků a ohnivých muziků či bludných vil. Kdyby v tom strašidelně obrov-

ském objemu popsaného papíru, který po něm zůstal, nebyly i texty s dětskými hrdiny, kdyby v každém příběhu figuroval nějaký ten žertovný skřítek, nebylo by kam v českých lesích položit nohu, abyste nějakou takovou žoužel nezašlápli. (Příběhy s dětským hrdinou, nikoli nějakou přízračnou pitvorou by ale patřily spíš do knížky *To nejlepší pro trochu větší*, nebo snad byly poznamenane dobou? – editorka se s námi bohužel nikde o svou koncepci a názor nepodělí.)

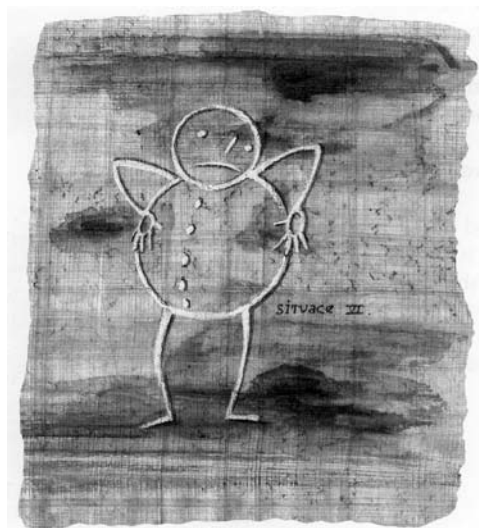
Přemýšlím-li o adresátovi výboru, nemůžu ho docela najít. Potěší nejmenší jedna epizodka, u které se nestačí seznámit s hrdinou, neví, kde se vzali, nestačí se s nimi

sžít? Může v nich vzbudit takovou zvědavost, aby rodiče přiměli shánět se po celé knížce příběhů? (A má ji Albatros nachystanou? Jsou klíčové příběhy klasika dostupné kdykoli a kdekoli?) Může pomoci v orientaci rodičovi? Z těch nově objevovaných jednotlivostí ve mně skutečnou zvědavost probudily asi dvě. Budu se tedy pít po knížce *Čárymáry na zdi* a budu čekat, jestli se někdy objeví knížka *O Kačence a tlustém dědečkovi* – u té se totiž vybíralo z rukopisu. Ale třeba i jiné jsou částí pokladu hodného nového čtení...

A vzápětí se dostáváme k tomu, co je po mém soudu na knížce nejlepší: na konci najdete fanouškovský, ne-kritický, ale informacemi nabitý doslov Ery Bílkové a pečlivou bibliografii. A to je čtení nejen dlouhé, ale i napínavé. A u všech textů najdete ilustrace, většinou původní. A to je poklad, takhle na jednom místě. Sekora, Jágr, Smetana... a dobrá zpráva je, že tam, kde byly ilustrace doplněny nově – jde o jména Andrea Tachezy, Galina Miklínová – je vidět, že pokud budou nakladatelé chtít, není třeba se bát o výtvarnou stránku našich knížek. Máme na to lidi...

V roce 2011 bychom mohli oslavit Čtvrtkovy sté narozeniny něčím důstojnějším. Sebranými spisy asi ne, řada věcí už vyčihla – a dětský čtenář asi o takový počin nestojí, o kritická vydání s různoučtením. Ale aspoň spisy vybrané s jasnou koncepcí a trochou toho poznámkového aparátu, to by si Václav Čtvrtek určitě zasloužil. Že by jako Albatros rozepjal pořádně křídla. Ať je klasik vždycky k dostání. Ať je Čtvrtek furt!

Gabriel Pleska

Ilustrace Galiny Miklínové, z knihy *To nejlepší pro nejmenší*

POEZIE ZRALÉHO ROZUMU

Peter Bichsel: Povídání pro děti

Přeložila Petra Koryčánková

Host, Brno 2006

Seďm krátkých povídek – a chce se říci spíše sedmero povídání, protože toto slovo daleko lépe vystihuje vypravěčskou situaci knížky (její zdánlivě vágní název *Kinder-geschichten*, česky *Povídání pro děti*, je tedy naprosto na místě) švýcarského spisovatele, novináře a rovněž pedagoga Petera Bichsela – vyšlo v němčině poprvé už v roce 1969. Záhy se kniha dočkala vysokého ocenění literární kritiky, byla jí udělena Německá výroční cena za nejlepší dětskou knihu (Deutscher Jugendbuchpreis, 1970) a nejen díky ní se Bichselovo *Povídání* stalo trvalou součástí četby německých dětí. Čeští čtenáři si museli počkat na překlad až do sklonku minulého roku, kdy Bichselovy dětské prózičky vydalo brněnské nakladatelství Host.

Peter Bichsel bezesporu dobře zúročil svou znalost dětské mentality. Jeho vyprávění, ačkoli se obejde bez přímého oslovování čtenáře (z něhož se v literatuře pro mládež může snadno stát pouhé klišé), dokáže

jednoduchými prostředky evokovat živou vyprávěcí situaci, v níž vztah vypravěč-posluchač jako by vycházel z reálně přítomného kontaktu obou zúčastněných stran. Bichselovo vypravěčství nepostrádá rys spontaneity, vyznačuje se přirozenou lehkostí a radostností vyvěrající ze samotného procesu vyprávění, což se přirozeně přenáší na posluchače a čtenáře.

Fantazie, nápaditost, humor, využití nonsensu i absurdity, stylistické a jazykové hříčky (řetězení příhod, hromadění motivů spojené s gradací, zapojení refrénu aj.), v nichž se nezapře autorova poučenost lidovou slovesností a docenění jejího místa v literatuře pro děti, dodávají textům – přes jejich poměrně malou dějovost – dynamičnosti. Autor přitom volí jednoduché jazykové prostředky. Stylistickou oprostěností a zdařilou prací s prozaickým rytmem texty vyhovují i mladším dětem (pěti-, šestiletým). Za předání těchto kvalit českému čtenáři si samozřejmě zaslouží uznání překladatelka Petra Koryčánková.

Přes to, co bylo řečeno výše, však po přečtení Bichselova *Povídání pro děti* vzniká otázka, koho mohou tyto texty skutečně naplnit oslovit. Témata, která Bichsel ve svých, jen zdánlivě nezávazných, ve sku-

tečnosti filozofujících, hříčkách otevírá, otázky, které pokládá a často nechává bez odpovědi, nebo přinejmenším bez odpovědi jednoznačné (stojí tu bok po boku *ano i ne*, či přinejmenším *ano – ale*), častá nedorečenost či nejasnost jádra sdělení – tím vším je Bichsel schopen zaujmout téměř výhradně teprve čtenáře dospělého. Hlavními postavami povídek jsou zralí muži, nejednou starci (ne poprvé je zde tematizována i blízkost dětství a stáří). Tyto postavy jsou posedlé vlastními nápady a sny, snaží se něco změnit, uniknout z šedi a průměru, z nemyslného davu, uvažují, hloubají, kládou si znova otázky, které jsou všeobecně chápány jako trvale zodpovězené (třeba zda je země kulatá), usilují o jedinečnost, byť by spočívala i v konání zdánlivě nebo skutečně nesmyslném.

Leitmotivem *Povídání pro děti* je tedy snaha dívat se na okolní svět nově a po svém (jako to umějí děti) a zůstat osobitým. Tato osobitost může na první pohled splývat s úsměvnou pošetlostí, na druhý se jeví až jako obdivuhodné donkichotství.

Bichsel ale ani v obdivu k jedinečnosti není černobílý. Rozvíjení fantazie, tvořivost, úsilí stále hledat a poznávat, vytvářet si svébytný vnitřní svět s sebou nese osamění, vykoře-

něnost, porušenou komunikaci mezi lidmi, nebo dokonce naprostou ztrátu schopnosti se s ostatními domluvit. A Bichsel, který nutí čtenáře k celostnímu vnímání textů a tázání po jejich pravém smyslu, tak znova provokuje k vlastnímu přemýšlení nad tím, jaké je místo tvůrčí osobnosti ve světě.

Toto vlastní čtenářské pátrání není nikterak jednoduché a ani dospělý nezískává vždy jednoznačnou odpověď – samy otázky, jež autor klade, pak nejsou otázkami, které by byly s to oslovit dětského čtenáře, jsou mu už ve své podstatě vzdálené. Texty Petera Bichsela zůstávají do značné míry reflexemi racionalisticky založeného intelektuála, který má velký respekt k poezii a fantazii. *Povídání pro děti* akcentuje poetičnost racionality, poezii zralého rozumu.

Z hlediska vývoje světové literatury pro děti a mládež představuje útlá Bichselova kniha přínos spíše dílčí. Zároveň však patří mezi ty, které čtenářům nabízejí více rovin vnímání. Děti budou Bichselovy povídky chápat nejčastěji jako humorné, nezávazné hříčky – a na této rovině jsou také v dětské literatuře plně funkční. Dospělým pak nabízejí prostor k hledání, otázkám a pohledu na život z nevšedního úhlu.

Luisa Nováková

OKNO, KTERÉ OPUSTIL NĚČÍ POHLED

Petr Fabian: Přibližné odlehlosti Opus, Zblouv 2006

Oceňuji, že se nedal cestou múzy lehké, efektní a přelétavé, že svá slova zatěžkal názorem na svět a na člověka a koneckonců také na literaturu, že se nepodbízí – aniž by se za každou cenu vzdaloval čtenáři. Ale... Dříve, než ovšem informaci doplním a výhrady konkretizuji, slušelo by se říci, o kom že to vlastně píše. Tak tedy: Petr Fabian, narozený v roce 1974 ve Vlašimi, není v literatuře žádný nováček – vydal již básnické sbírky *Dům mezi okny* (2001), *Lomová pole* (2002) a *Bludná domů* (2005). Lyrický deník nazvaný *Přibližné odlehlosti*, psaný v letech 2002 a 2003, představuje v jeho díle určité novum, totiž text psaný řečí nevázanou. Dodávám však hned, že se vlastně spíše než o skutečné deníkové záznamy jedná o básně v próze (začasté mající charakter filozofujících reflexí); v tom nejlepším případě podobné *událostem* Jana Hanče.

Teď tedy přišel čas na ono *ale...*, jež mne nad četbou Fabianových (ne jen prozaických) textů napadalo téměř pravidelně a jež jsem se snažil odhánět poukazem na fakt, že pokud by autor zůstal toliko u předzjednané a snadné pěknosti, patrně by čtenářskému vkusu vyšel vstříc ještě více. Že všechno to, nad čím jsem kroutil hlavou (a co jsem nebyl s to přijmout bezvýhradně), vznikalo nikoliv snad jako nejednodušší řešení a ulehčení básnickovy práce, ale redukcí odstraňující schody a berličky.

Stejně je však v *Přibližných odlehlostech* příliš abstrakce, příliš velkých slov (neodůvodněných, nicméně důkladně *zatížených* tradicí): „*sen se přece dožaduje madel skutečnosti, klouzajících do propasti večera, jenž převáží loď.*“ – Nemohu si pomoci, ale takové věty jsou pro mne – paradoxně – příliš *lehké*; neboť také přiléhají k jakémukoli látkovému a inspiračnímu zdroji. Bylo by zapotřebí se více umazat konkrétní materií, více být přítomen ve zcela konkrétním čase a prostoru (jako se to zdařilo třeba právě Hančovi). Jinak zbývá jen rozměklá abstrakce bez přesnějších obrysů, za něž by ji bylo možno uchopit a o něž bychom se mohli i pořezat. Abstrakce, která může obsáhnout stejně tak

mnoho i málo, která stejně tak může být hlubokým existenciálním tázáním i mělkým ornamentem: „*Lze věčnost obývat, když si ji nelze podrobit?*“

Myslím též, že by se v současné literatuře mělo více šetřit slovy jako „*zážrak*“ nebo „*anděl*“; nejsou-li totiž tato nově definována. Aby tak nevznikala – jsme-li už u těch paradoxů – příliš snadná (a taky notně kopuleťá) metafyzika: „*Ledový krunýř smrti svírající proud.*“

U *kritiky slov* ještě chvíli zůstaňme: chápu, že autor chtěl čtenáři představit děje skryté ve věcech. Učinil tak ale nadbytkem přidavných (a taktéž podstatných) jmen slovesných – nesoucích na svých bedrech táhlou intonaci syntaktických úseků. Vrstvení větných členů na sebe vede spíše k rozmývání kontur a rozpouštění významu v intonaci: „*Přibližnost siluety ztrácejícího se naplňuje neúplnou nevyřknutost očekávaného, ne však matnou doufanlivost čekajícího.*“

Některá tvrzení, některé pravdy mají u Fabiana podobu až jakýchsi maxim, jenomže nevím (a nemohu si ověřit; neboť nemám odkud – schází-li cesta k nim), zda jsou životními axiomy – zda jde o efektní rovnice

se členy libovolně zaměnitelnými: „*Láska je temná snad právě proto, aby k ní nepřístupovala lehkovážná věčnost, ale zlomyslná odevzdanost.*“ Takže se mi nakonec zdá Fabian působivý spíše v detailu, v místech, která počítají se zkušeností s věcmi, se zkušeností se čtením věci co zprávy: „*blízko jako obraz kouře vypouštěný kdesi za sklem nádražní haly.*“ Přesmyknutí z abstrakce do přesného pozorování („*Nahnědlé, večerní barvy pod drolivým plnem azuru.*“) přináší s sebou také přesnost výrazovou i významovou („*zproštění trestu, ne viny.*“). Osvěživě působí paradoxy holanovské („*je-li věčnost bez nepřítele, jak ji nalézt?*“) či jemné nástříhy surreálné („*z pohybu ptáka, odsekávajícího hodinové sklo žízň.*“). Místy se Fabianův text podobá dřevním experimentům V. Linhartové: „*dosazování slov může mít smysl pouze tehdy, je-li bez předpoklů o přítomnosti tajemky.*“

Přál bych si, aby další autorova cesta vedla k větší konkrétnosti, která nemusí ještě znamenat významové zploštění, k oproštění se od slov notně již osahaných, k větší přesnosti výrazové – a přece s vědomím, že „*...poezie nevysvobozuje vyřčeným, jež nelze obývat, ale spatřeným, které nelze podržet.*“

Ivo Harák

U POČÁTKŮ STAROČESKÉ BELETRIE

Život Krista Pána Host, Brno 2006

Staročeský *Život Krista Pána*, zpřístupněný v loňském roce zásluhou editora Martina Stluky a nakladatelství *Host*, s sebou nese několik prvenství. Tento text se totiž jeví být – spolu se staročeským *Pasionálem*, *Životy sv. Otců* a první redakcí staročeského překladu Bible – jedním z počátečních počínů staročeské prózy a zároveň se jím pro nás zahajuje v českém prostředí tradice apokryfních zpracování Ježíšova života, jež v době pozdější kulminuje např. v masové oblíbeném Kochemově *Velikém životě Krista Pána* (česky vycházel v letech 1697–1876). Svůj primát, pro českou medievistiku ovšem poněkud zahanbující, má recenzovaná kniha i v oblasti ediční: je totiž (pomineme-li několik úryvků v antologiích a časopisech) prvním vydáním tohoto nesporně zajímavého literárního počínu českých zemí poloviny 14. století. Tím více však potěší současná snaha o splacení daného dluhu, jež se projevila mj. tím, že v edici nalezneme nejen nejstarší a zároveň nejrozsáhlejší rukopis *Života Krista Pána* (tzv. KristA), ale také jeho šest dalších dochovaných rukopisů ze 14.–16. století.

Jak již bylo výše naznačeno, staročeský *Život Krista Pána* není pokusem o teologicky precizní biografii Ježíše z Nazareta, jež by striktně respektovala kanonizované evangelijní prameny. V tomto případě máme před sebou náboženské čtení pro laiky, usilující především o formaci a prohlubování jejich duchovního života. Cílem anonymního tvůrce *Života Krista Pána* tedy mj. bylo zprostředkovat „úplný“ život Ježíše Krista, a tak se tam, kde se mu nedostávalo opory v jeho klíčovém pretextu (kanonických evangeliích), nerozpakoval využít – i když s přístupem občas poněkud rezervovaným – také oblíbených textů apokryfních. Nevyhýbal se však ani „montážím“ čtveroevangelia, a to včetně přeskupování evangelijních epizod a parabol.

Při četbě *Života Krista Pána* se ocitáme – řečeno slovy autora předmluvy k edici Jana Malury – „*mezi vyprávěním a kontemplací*“. Narativní linie je neustále přerušována věroučnými výklady a rozjímavými pasážemi, příběh Kristova života je prokládán jeho exegezí a afektivním zpřítomňováním. A je to zvláště postava Panny Marie, kdo autorovi umožňuje lyrizaci a metaforizaci promluvy (viz např. kap. *Porození svaté královny*, jež

je lyrickou apoteózou Matky Boží) či rozvinutí expresivně-emočního potenciálu narativu (srov. příběh o Ježíšově obřezání, o ztrátě dvanáctiletého Krista v Jeruzalémě a především apokryfní příběh o loučení Boží Matky se Spasitelem před jeho pašijí). Zvláště v úvodní a závěrečné části *Života Krista Pána* jsou reflexivní „vsuvky“ realizovány pomocí další skupiny pretextů, patristických a scholastických homilií, traktátů a jiných duchovních textů. Vzájemný poměr narace, exegeze a kontemplace je v *Životě Krista Pána* velmi proměnný, což mu jako celku dodává na dynamičnosti. O různosti preferencí při čtení pak svědčí jeho další dochované rukopisy. Rukopis KristD dokazuje čtenářskou touhu po biografii – tento text totiž obsahuje příběh Kristova mládí a jeho pašije, celá střední část pojednávající o Ježíšově učení slovy i skutky je radikálně nahrazena jedinou resumující větou. Rukopisy KristC a KristE byly kráceny s cílem akcentovat dílčí téma pašijové (převzaté části o Kristově umučení je předeslán vlastní úvod stručně rekapitulující Ježíšův život), resp. mariánské (osamostatněné pasáže o Panně Marii jsou označeny jako „*řeči velmi pěkné o Matce Boží*“).

Recenzovaná edice je výsledkem editorova dlouhodobějšího odborného zájmu o staročeský *Život Krista Pána*, což se zřetelně promítlo do doprovodného aparátu edice (viz podrobné ediční, transkripční a textově-kritické poznámky a přehledný výklad o filiačních vazbách mezi jednotlivými rukopisy), současný čtenář ocení připojené slovníčky a rejstříky. O to více zamrzí polovičatý přístup k evidování mezitextových vztahů staročeského *Života*. Editor se omezil pouze na identifikaci vazeb k biblickému textu, ovšem myslím si, že jeho absolutní rezignace na všechny vazby ostatní je upřílišněná. Jistě lze souhlasit s tím, že identifikování všech naznačených intertextových vztahů k patristickým či scholastickým spisům je daleko za hranicemi možností i pro smrtelníka žijícího v době digitalizovaných databází a vyhledávačů. Nicméně se domnívám, že u citací či parafrází textů, jejichž názvy a autory staročeský tvůrce ve svém díle přímo uvádí, může být šance na jejich dohledání prostřednictvím přímé předlohy *Života Krista Pána*, tedy Pseudobonaventurových *Meditationes vitae Christi*, poměrně reálná. Mimochodem sama vazba mezi staročeským *Životem* a latinskými *Meditationes* není s výjimkou stručné informace v úvodní stati Jana Malury (s odkazem na studii Viličkovského) v doprovodném aparátu nikterak upřesněna. A zvolená cesta izolovaného

identifikování biblických vazeb může být sama o sobě neúplná – viz např. odkazy č. 64 a 68, jež jsou vzhledem k biblickému textu umístěny nepřesně (v Lukášově evangeliu nalezneme dané pasáže bez závěrečných vět), přesněji řečeno v *Životě Krista Pána* jsou Mariin a Zachariášův chvalozpěv citovány v podobě, v jaké jsou zařazeny do modlitby hodinek. A do třetice: patristické intertextové vazby rozhodně nelze opomíjet již z toho důvodu, že zřejmě významným způsobem přispěly k posilování stylistických kvalit staročeského textu, na což poukázal v doprovodné studii J. Malura.

Malurova vstupní stať mimoto resumuje odbornou diskuzi kolem datace sepsání díla (vzniklo pravděpodobně brzy po napsání staročeského *Pasionálu*, tj. po r. 1357) i dosud

neúspěšných pokusů o identifikování jeho autora, o němž lze s určitostí říci pouze to, že byl dominikánem, a neméně neúspěšných pokusů o identifikování jeho objednavatele (byl jím Karel IV.?), a stručně shrnuje též diskuzi k nejstarším staročeským prozaickým dílům vůbec. V druhé části stati pak Malura předkládá k diskuzi vlastní postřehy o žánrovém vymezení textu, jeho funkčním určení a estetických kvalitách. V předmluvě recenzované edice jsou mj. nastíněny i rezervy v edičním zpřístupňování staročeské prózy. Je zřejmé, že toto potřebné zmapování terénu je společně s edičním počínem dobrým výchozím bodem pro další ediční projekty i hlubší ponory do zpřístupněného textu.

Marie Škarpová

INZERCE

Rozhovor s Ladislavem Nebeským

tematizujeme: Ticho

v textech: Emila Juliše, Víta Slívy, Petra Borkovce, Petra Hrušky a dalších
v ilustracích: Jiřího Valocha a partiturních: Václava Vokolka
a v překladě: Jany Malurové a Jiřího Kotena

se skladbou: Těny Vaňkové a Jiřího Kotena
a v překladě: japonské a africké poezie

ukážka z beletrie
Bogdana Trojaka a Milana Džinského

LIVING IN SUDETENLAND

reflexe o tvorbě Jiřího Kubového

recenze

13/PROSINEC 2006

Kulturně-literární revue Pandora vychází dvakrát ročně.
Adresa redakce: Martin Kolář – občanské sdružení Nad Labem,
Velká hradební 55, 400 01 Ústí nad Labem, e-mail: pandora@email.cz

DOPISY Z TĚŽKÝCH ČASŮ

**Josef Jedlička: Milý pane Wilde.
Dopisy z let 1954–1965
Torst, Praha 2006**

Nakladatelství *Torst* se připojilo k těm kulturním institucím, které se snaží seznámit čtenáře s dílem i osobností autora, jenž zůstal po léta neprávem v pozadí, jakkoliv jeho tvorba tvoří významnou součást české prózy a esejistiky druhé poloviny minulého století. Jde o Josefa Jedličku, k jehož nejznámějším pracím patří utlá próza *Kde život nás je v půli se svou poutí* (druhé, doplněné vydání vyšlo v *Mladé frontě* v roce 1994). *Nakladatelství Franze Kafky* vydalo dva další tituly, tentokrát esejistické povahy (*České typy, aneb Poptávka po našem hrdinovi*, 1992, *Poznámky ke Kafkovi*, 1993). Další dvě knihy esejů a úvah, jež Jedličku řadí na přední místo mezi českými esejisty, připravila nakladatelství *Prostor* (*Rozptýleno v prostoru a v čase*, 2000) a *Paseka* (*Ornament*, 2000). Připočteme-li k tomu i autorovu nejrozsáhlejší práci, generační román *Krev není voda*, který vydalo nakladatelství *Čs. spisovatel* již v roce 1991, máme k dispozici již dostatečně rozsáhlý soubor děl, který nabízí možnost přehlédnout povahu a hodnotu autorova díla z ucelenějšího pohledu.

V mozaice jeho díla však chyběla zatím jedna faseta – a tou byla jeho korespondence. *Torst* aspoň částečně zaceluje tuto mezeru, jež může prozradit mnohé z umělcova osobního zázemí i z jeho myšlenkového světa.

Editorka Zina Trochová připravila pod názvem *Milý pane Wilde* k publikaci soubor dopisů z let 1954–1965, které Jedlička psal svému příteli, skláři Václavu Wildovi, člověku s širokým kulturním rozhledem, jenž kolem sebe soustřeďoval myslivé přátele z různých společenských vrstev, a zároveň majiteli obsáhlé knihovny, v níž shromažďoval v padesátých letech zejména zakázané tituly a která byla pro jeho přátele cenným zdrojem poznání. Pro Jedličku, jemuž bylo v době, kdy se s Václavem Wildem seznámil, patrně něco málo přes dvacet let, se stal do jisté míry rádcem a autoritou, později i spolupracovníkem na jeho tvůrčích pokusech.

Hodnota těchto dopisů spočívá v tom, že čtenáři nejen přibližuje zákulisí spisovatelovy tvorby, nýbrž zároveň otvírá pohled na životní, především mravní postoje čestného a zásadového intelektuála v jednom z nejtěžších období českého, nejen kulturního života. Bylo již řečeno, že Jedlička patří mezi nejvýznamnější české autory, kteří v druhé polovině století u nás pěstovali žánr eseje (ostatně s esejistickými prvky se setkáme i v jeho jedině próze, kterou se podařilo knižně vydat v šedesátých letech). Také jeho dopisy Václavu Wildovi, odmyslíme-li si údaje z osobního i profesního (učitelského) života, mají často podobu mikroesejů, přinášejících úvahy a glosy k tehdejšímu společenským i literárním poměrům. Některé z nich si zachovaly podivuhodnou aktuálnost, jež z nich nevychá ani po půl století. Za všechny zaslouží citaci autorova úvahy o situaci moderního

spisovatele, která při vši historické i společenské rozdílnosti padesátých let minulého století a dneška připomene leccos, čím žije a trápí se i současný prozaik (vzpomeňme nedávné polemiky Jiřího Trávnicka s Jiřím Kratochvilem a s Janem Štolbou v brněnském *Hostu*). Jedlička, v němž patrně již v té době zrály úvahy o Kafkovi, v dopise z října 1954 (!) napsal:

„Prakticky to vypadá tak, že ti, kdo píšou ‚do šuplíku‘, psali, dokud mohli vycházet, pro pár desítek profesionálů, že je nikdo nečetl, a kdyby mohli vydávat, zase by je nikdo nečetl. Píšou možná skvělé věci – ale pro koho? Řekněte mi, prosím Vás, kdo čeká na to, až pan Kolář bude moct vydat svou skvělou sbírku básní...“

Autor pak pokračuje zajímavou úvahou o protagonistovi Kafkova *Zámku*, v níž se projeví první příznaky jeho pronikavého myšlení nejen o literatuře a umění.

Patřil například k těm, které neoslnilo avantgardní umění ani strukturalismus, jak svědčí jeho slova z dopisu z března 1961: „Řekl bych, že ten sklon k egalitářství, který se posléze projevil jako naprostá zrada inteligence, je v podstatě moderního umění. Redukuje-li Picasso tvar na jeho indiferentní elementy, takže jej pak lze libovolně skládat, nos vedle palce a ruku vedle velocipedu, předpokládají-li formalisti a strukturalisti, že každá skutečnost může být pojmenována kterýmkoli ze slov, nebo bojí-li se Schoenberg přímo panicky, aby snad některý stupeň tónové řady nebyl pokládán omylem za tóniku, myslí ve stejných kolejích jako Lenin, když tvrdí, že člověk je maxi-

málně společensky determinován ...a že jej tedy lze kdykoliv...skládat libovolně do jakýchkoli seskupení...Nesdělnost moderního umění nespočívá v jeho nesrozumitelnosti (Faust není srozumitelný taky a o interpretaci Božské komedie se lidé hádají pár set let), ale v metodě samé. Touto metodou redukce na rovnocenné elementy naprosto nelze sdělit, třeba že člověk má milovat bližního svého, jako nelze vypočítat dráhu planet pomocí sčítání a odčítání.“

S některými Jedličkovými názory je možno polemizovat, ale nelze jim upřít odvalu k esejistickému vyhrocení myšlenky, jaké považoval za největší přednost tohoto literárního žánru už Machar. Navíc v Jedličkově myšlení nejde o ojedinelou schválnost či provokativnost, nýbrž o konzistentní postoj, za nímž stojí autorská osobnost. Bylo by možné vybírat z Jedličkových dopisů Václavu Wildovi shromážděných v souboru vydaném v nakladatelství *Torst* další a další přilehlavé citáty; ukázky však podle mého názoru stačí k tomu, aby vzdělaný čtenář po této knížce sáhl.

Bohužel ho už méně uspokojí nepřítomnost vysvětlivkového aparátu, jaký je pro takovou edici nezbytný. Naprosto ho nemůže nahradit stručný výklad o Václavu Wildovi od Aleny Munkové-Synkové či jmenný rejstřík. I když nepodceňuji význam některých rukopisných textů připojených na závěr svazku (jež by se ovšem spíše hodily do knih autorovy vlastní tvorby), mám za to, že vysvětlivkový aparát by byl v tomto případě užitečnější.

Aleš Haman

DOBŘÝ VOJÁK KREMLIČKA

**Vít Kremlička: Země Noc
Clinamen, Praha 2006**

Číst *Zemi Noc* je jako hledět do blba – je třeba oprostít se, tedy nejen neporovnávat napsané s tím, co našinec vnímá jako „realitu“ všedního dne, ale naopak citlivě naslouchat „prostáčkovi“, který poněkud neposlušně hlásí. Kremlička vkládá jazyk hrdinských eposů do tlamy kašpárkovi a řeč tu – s nebyvalou samozřejmostí – mísí s dechem kanálů. Kdo by však jeho slova chtěl přehlédnout tak, že by hlavu a patu hledal na první pohled – pohoří. Je třeba povznést se na určitou rovinu (ne příliš vysokou, avšak jistě vyšší, než je běžná úroveň) a na ní setrvat – nesnažit se hledět výš a nesnažit se ani svrchu hodnotit Kremličkovy „hrdiny“.

Knihy je poskládána ze čtyř částí. První oddíl je pěkně nazván *Katalogem lodí*, ze kterých bych tři jakožto poněkud fádni adorace alkoholu (potažmo rock and rollu) ozelel (*Peñasol*, *Památce Nicka Berga* a *Mornin*), ovšem chápu, že autor by je asi neoželel... Zbylých deset básní oddílu je však i pro mne velmi ladných – například v *Zimní poetice* je psáno, že báseň „je spletitým předivem přítomné chvíle / života vítězného navzdory bolesti / utrpením a štěstím v proudech minulosti / živou formací existence, křivolakou cestou“. Dále pak v básni *Regnis*: „mám ovšem jistý dojem / že v přírodní harmonii / jsou mocné slabé síly / jež vedou zpátky na Zem // a zřejmé je v tom punktu / když obhlížíme Punkvu / že usebrání naše / je vůkol prosné kaše“.

V části druhé, nazvané *Kuňkavá Kunilunda*, autor prostřednictvím kratičkových básnivých próz hýří svou mízou a dokazuje, že ač již není svazarmovcem, je stále ještě bujným chlapem, který vidí, jak hědonistické radovánky se metafyzicky proměňují v kruté ironické zákruty osudu, a obě zkouší vnímat jako pokorné přijímání darů shůry. To vše opisuje s fantazií bujnou příslušně. V tomto oddíle jsem si zvláště oblíbil pasáž: „Bývalé milenky potom plakaly: »Proč jsme mu nedaly?« / Byly to nihilistky, chudé jako Čiňanky – asi že doufaly v naději.“

Málokdo ví, že Josef Švejk měl vnučku. Byla sličná, ale i cudná. Dlouho nemohla potkat toho pravého – až jednoho dne, jak se to občas stává, potkala rovnou dva – a ti, jak se to výjimečně stává, jí událi jedno děťátko. Byli to agent 007, který v Čechách právě potají zakládal royalistickou buňku, a strýc Pepin, který právě veřejně rozkládal další pivovár. Oba pak zase zmizeli, a tak – horkým stehem jediného dne – byl počat komisař Šídlo. A právě neuvěřitelně, až pravdivě neskutečné příběhy komisaře Šídla tvoří střed (třetí oddíl) a pevné jádro spisku tohoto. Vůně tabáku, lihujeďů a cizích krajů se vznášejí nad knihou. Hlavně však vůně dobrých úmyslů, tak velikých, že jedině bájný hrdina Šídlo, zrozený ze tří herkulovských rodů minulého století, je může uskutečnit... Nikoli v románech, nikoli v životě, toliko v dlouhých a jedinečných básních... Komu se předchozí pasáž recenze zdála příliš divnou, nechť *Zemi Noc* raději nečte. Komu naopak vkřísila jiskru do oka, ať sám posoudí, do jaké míry se Kremličkovi daří držet balanc na ostří hrany mezi bohobojnou poezií a pustou zábavou. Každopádně

posun od mírně zádumčivého muflona z prvotiny *Lodní deník* (Praha 1991) směrem blíže k hraně patafyzického humoru je patrný.

Dávno pryč jsou obrozené doby, kdy poetové byli placeni od množství otištěných veršů – i proto není nutno tisknout vždy vše, co se urodí. Především poslednímu oddílu knihy by ze strany autora slušel poněkud střízlivější výběr toho, co svěřit knižtisku. Jedná se o jakousi kubánskou litanii ve formě nekonečného říkadla, až zaříkadla, chtělo by se říci. Nelze si nevybavit Kremličkovo angažované sezení za kubánské politické vězně v kleci na Václavském náměstí (viz patrně také báseň *Amnesty* z prvního odd.). Je jistě dobře, že „ostrov svobody“ není českým spisovatelům lhostejný a že svou účast projevují i tím nejlepším způsobem – tedy přímo v díle, nicméně našel jsem minimálně pět čtyřverší, která by se bez jakékoli újmy jinak pěknému celku dala vyjmout. Citovat tyto uvolněné kameny bez kontextu stavby nemá smysl – jistě o ně zakopne každý pozornější čtenář. Vyjme proto z poslední části (vtipně nazvané *Kuba hajdy pod koryto!*) něco povedenějšího, co zároveň charakterizuje i danou básnickou skladbu: „Kubánská knihovna / stavěná do rovna / stavěná nakřivo / jak vyšlo stavivo.“

A tak, kdo na výše zmíněné rovině vydrží přecházet celou knihu bez toho, aby označil autora za blba, který nezasluhuje než dvojité klystýr, dostane se mu odměny v podobě povznesené nálady. Ano, ani benátské kanály nejsou nejčistší, a přece plavba po nich může být pestře povznášející. Ale houpe to!

Vladislav Reisinger

OZNÁMENÍ

Pražský italský institut vystavuje **Labyrint světa a ráj srdce** J. A. Komenského očima současných italských umělců a studentů. Výstava je k vidění v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze do 22. 4. 2007.

Chebská galerie výtvarných umění vystavuje do 20. 5. 2007 díla **Na papíře** od klasičtější exprese – Beckmanna, Dixe a Hubbucha.

Galerie hlavního města Prahy (ve Staroměstské radnici) uvádí **Slovník Zbyňka Baladrána**. Do 10. 6. 2007.

Pokud jste nestihli v Praze výstavu věnovanou **Moderní architektuře v Kolumbii**, neváhejte si zajet do Brna – zde je k vidění do 5. 5. 2007 v Galerii architektury.

V Galerii Velryba v Praze je do 5. 5. 2007 k vidění výstava **Lukáše Pinkavy** a **Kataríny Bričové** nazvaná **Foto/Nová Smršť**.

Výstava jménem **Fifty, fifty...** představuje dílo **Jaroslava Róny**. Můžete je zhlédnout v Galerii města Plzně v nadzemí a podzemí do 13. 5. 2007.

Jaroslav Róna, *Modrá opice*, olej na plátně, z výstavy *Fifty, fifty...*

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou

tvár@ucl.cas.cz

Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

tel.: 234 612 398, 234 612 399

cena pro předplatitele 22,- Kč

Došel k mezeře v plotu. Proklouzl. Stál chvíli na místě, pokoušeje se všemi svými smysly špiona pochytit něco mezi stromy osvětlenými bledou září měsíce. „Tchump... Tchump...“ Mohutné supění ocelového stroje mu pronikalo do mozku. Bond cítil, jak mu přebíhá mráz po slabínách...

Tak zní ladný kousek kapitoly *O půlnoci se karta obrací*. Hned ale přidejme upozornění. Ten komikový brakový zvuk TCHUMP-TCHUMP čeští překladatelé Karel Weiss a Ivan Němeček jednoduše vypustili. Proč, to netuším. Podstatnější asi bude, že tuto opravdu veleslavnou bondovku nijak a nikde „nevypustil“ Ian Lancaster Fleming (1908–1964). Je čtivá, zábavná, napínavá a má spád, jistě je to z určitého hlediska bohapustý brak, ale zároveň i jedna z vůbec nejlepších bondovek všech dob, ovšem ještě vedle *Srdečných pozdravů z Ruska* (1957). Podle některých kritiků jde dokonce o mistrovské dílo, tedy stále ve své, braku vskutku hodně blízké kategorii. I kochejme se:

Goldfinger na Bonda pohlédl přes Oddjobovo rameno. Jeho bledé oči planuly a dívaly se do očí Bondových. Z jeho úst vyšlo nepřijemné zavření... a mezi zuby Goldfinger procedil: „Tak vidíte, pane Bonde. Vy jste se mylil – a já měl pravdu. Ještě deset minut a jsem nejbohatší muž v dějinách lidstva. HE? Co vy na to?“ // Jako by ta slova plival. Bond mu klidně odpo-

věděl: „Co já na to? To vám řeknu až po těch deseti minutách.“

Tak zní jen jeden z mnoha typických dialogů. Jak víme, dobrodružná knížka bývá obvykle tím lepší, čím působivěji autor vykreslí ústředního padoucha, a když vyvší jeho šťavnaté jméno přímo do titulu (Fantomas, Hannibal), má skoro vyhráno. Ani Goldfinger, ta odporná zrůda posedlá ryzím zlatem až tak, že jím nechá potahovat a dusit své milenky, opravdu nezklamal své fandky a agentu 007 je soken na úrovni. A jeho lidé? Nespi. Pamětihodným zůstane hlavně cvičený nohsled Oddjob. Je tak trochu jako pejsek: „Oddjobe! Klobouk!“ Goldfinger ukázal na jednu z dřevěných desek, jimiž byla obložena zeď.

Oddjob ani nepustil kočku, kterou měl v podpaží, a blížil se ke zdi zdánlivě lhostejně. V půli cesty ale sňal klobouk, vzal ho za kraj, zcela bez přípravy jím mrštil. Ozval se zvuk silného nárazu. Buřinka bryskně uvízla tři centimetry hluboko v desce a až pak spadla a zachřestila o zem. Goldfinger se zdvořile usmál: „Lehká, ale velice tvrdá slitina kovů, pane Bonde. Obávám se, že se ten plstěný potah poškodil. Ale což! Oddjob navleče nový. On dovede s udivující rychlostí vládnout i jehlou a nití. Mimochodem, dovedete si, pane Bonde, jistě představit, jak by taková rána roztržila lidskou hlavu? Anebo přetřela krk? Je to

Obálka krácené verze *Goldfingera* (Praha 1970), jediné bondovky vydané v češtině před listopadem 1989

jednoduchá, ale velmi důmyslně ukrytá zbraň, ne? Doufám, že se mnou v té věci souhlasíte.“

„Ovšem,“ opáčil Bond a se zdvořilým úsměvem si Oddjoba měřil. Potom ucedil: „Užitečný chlapík... Tedy když ho má člověk po ruce.“

Z Flemingových děl v Čechách naposled vyšla dětská knížka *Kouzelné autíčko* (2004), zatímco vydávání bondovek zamrzlo. Neseškaly se s valným zájmem, kterého by se určitě dočkaly ještě před padesáti lety, kdy vznikaly. Tehdy se ovšem dočkat nemohly, anžto je totálně vydusila železná opona. Se vším všudy, i s geniálními vynálezy zbrojře Q, i s vražednými vynálezy pánů Goldfingerů. Jako třeba: „*Elektrická pila, pane Bonde! Přibližuje se k vašemu rozkroku rychlostí tři centimetrů za minutu.*“ A *Goldfinger* vztyčil prst. „*Ale než se přiblíží, dostanete malou masáž.*“

Antibondovskou propagandou nás komunismus masíroval dlouze a vydatně. Pravdou však také zůstává, že právě (a jedině) román *Goldfinger*, byť pod krycím titulem *Zlatý fantóm* (vydal Magnet, vytisklo Naše vojsko, distribuovala Poštovní novinová služba), se podařilo u nás vyjít uprostřed této éry (v roce 1970), byť za cenu bezohledné redukce textu. A skutečností zrovna tak zůstává, že tu vůbec nejpmatnější větu Flemingova příběhu nakonec najdeme až ve filmovém scénáři *Goldfingera* z roku 1964, kde pan Bond – už příkurtován na mučidlech – gentlemanky vyzvídá: „*Očekáváte, že promluvíme?*“ A Goldfinger mu – stejně zdvořile – odpoví: „*Nikoli, pane Bonde. Očekávám, že zemřete.*“

Ivo Fencel

VÝROČÍ

Petr Kopta

* 5. 4. 1927 Praha
† 4. 7. 1983 Praha

Noční směsice

Je ten
tumor
řezem
huben?
Meten
z děr ven,
žer věnec
z chrp jen!
Stáří
hyen
ví z lopat
zvěřinec.

(*Levný nájem – řetězy zdarma*, 2001)

Petr Kopta
foto z knihy *Levný nájem – řetězy zdarma* (Tosť, Praha 2001)

Dále si v dubnu připomínáme tato výročí:

- 11. 4. 1887 Vojtěch Martínek
- 14. 4. 1907 J. V. Švingr
- 9. 4. 1947 Věra Nosková
- 15. 4. 1957 Jan Pelc
- 19. 4. 1907 Zdeňka Bezděková

FEJETON

ŽELVÍ SMÍCH

Želva je pro mne sice málo komunikativní, ale v zásadě sympatický živočich. Už coby dítko jsem v zoologické zahradě se zájmem a nepopsatelným niterným pocitem, že něco tuším a nechápu, zkoumal tváře želv a přibuzných živočichů, oni i já často přistiženi s nosem připlácnutým na sklo. Obdivoval jsem podivně nepůvabnou krásu matamaty trásnitě a zdálo se mi, že se díky jejím nevyzpytatelným pohybům dotýkám nějakého poselství, kterému nemohu přes to sklo rozumět, ale které mi žádný člověk nepoví.

Dodnes si na to vzpomenu, kdykoliv potkám jakoukoliv želvu, byť třeba nenízrovnanaložená do skla. Jednu partičku vidám v kavárně Louvre, několik krunyřů se tu smutně plácá v akváriu v jakémsi foyeru podniku. Při pohledu na ně pravidelně cítím útrpný soucit, provázený mlhavým pochopením, proč se říká „smutný jako želva“ nebo „ronit želví slzy“. Snad i to

slovo „želva“ se ve slovanských jazycích uchýtilo díky zvýšenému talentu k želení.

Hlubší význam želvího smutku mi došel až docela nedávno, čtyřicet let po prvním fascinujícím mlčenlivém dialogu s živočichem v plzeňské zoo, a to při jedné z televizních chvil, kdy jsem rozhodně neplánoval objevovat skrytá poselství vykukující neuchopitelně na povrch každodennosti skrze nenápadná znamení vzpomínek. Televizi sleduji v podstatě zřídka a nahodile, jako když vezmete knížku a namátkou ji otevřete na nějaké stránce. A tak jsem neplánovaně zhlédl přírodovědný pořad, jehož závěrečná epizoda byla věnována želvám a zcela zásadním způsobem mi ukázala to, co jsem vždy tušil, ale neviděl tak hmata- telně na vlastní oči. Poprvé v životě jsem spatřil spokojenou, ba přímo rozkošnický rozradostnělou želvu!

Hlas provázející výjev pravil, že tato želva žije v moři a na svém těle i krunyři hostí řadu

různých parazitujících organismů, které jsou však potravou pro některé drobné rybky. Ty želvu obklopi a oždibují, což želvu činí blaženou, tváří se spokojeně a její pohyby jsou ladné a mírumilovné, badatelé jsou přesvědčeni, že vyjadřuje vnitřní klid a spokojenost. Jak by ne, napadlo mne – zbavuje se parazitů, a to způsobem, který je jí příjemný a ještě k tomu užitečný pro jiné, jaký ideál, jaká kosmická idyla, princip dávání a brání v organické jednotě, žádné vzájemné okrádání. No a pak jsem si samozřejmě vzpomněl na ty smutné želvy z akvária a pochopil jejich smutek. Nejsou celé. Želva není jen ten objekt, na který jsem se s takovým zájmem vždy koukával.

To jsem sledoval jen viditelný kousek želvy, a přišlo mi to celé najednou tak hloupé, jako bychom utrhli mouše nohu, a tu bychom – dokud by se hýbala – považovali bychom za samostatného tvora, abych milosrdně zvolil příklad z říše hmyzu, i když původně jsem

měl v úmyslu postavit příměr na lidském srdci. Šťastná želva z televize mi to, co jsem za sklem neviděl, dopověděla – je nejen tím tělíčkem v krunyři, ale patří k ní celé její okolí. Zájem jasně ohraničeného individua se zasnoubil se zájmem těžko ohraničitelného celku. Želva schopná radosti mi ukázala, že celá může být jen tam, kde je její místo. Jako my všichni. Ale víme to, známe to své? Dokud je bereme želvám, pravděpodobně jsme na hony vzdáleni pochopit své vlastní místo pod sluncem a tlačíme se, kam nepatříme. Proto trháme viditelné manifestace želv jak luční kvítí a s nepochopeným sadismem sledujeme jejich trápení, abychom jednou pochopili svůj vlastní smutek, a tím uzavřeli nevědnou službu, již nám nedobrovolně poskytují želvy (i když nejen ty). Žel, zdá se mi, že na to přicházíme s příslovečnou želví pomalostí.

Václav Bidlo

Ročník XVIII. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Anna Cermanová, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Hana Růžicková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakci nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Ringier Print, a. s., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozdánská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2, 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.brailnet.cz

2007/07

www.itvar.cz * MK ČR E 5151 * ISSN 0862-657 X * F 5151 46771 * 25,- Kč * 5. dubna 2007

tvar
LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK